

Sevdayım Tepeden Tırnağa

NÂZİM HİKMET'İN AŞKLARI

Emin Karaca

3. Baskı

Emin Karaca,

1949 yılında Denizli'de doğdu. 1968'den bu yana gazetecilik yapıyor. Sarı Basın Kartı sahibidir. Halen *Radikal* ve *Bizim Gazete*'de köşe yazarı yazıyor.

Yayınlanmış eserleri:

- Edebiyat-ı Cedide'nin Felsefesi - Hikmet Kivılcımlı (Haz.) 1989
- Ağrı Eteklerindeki Ateş (Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi) 1991
- Yeraltı Dünyadan Başka Bir Yıldız Değildi
(1929 TKP İzmir Tutuklamasının Öyküsü) 1992
- Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih-(2. baskı) 1995
- Cumhuriyet Olayı (Bir Gazetenin Yaşamöyküsü) 1994
- Milliyet Olayı (Bir Gazetenin Yaşamöyküsü) 1995
- Nâzım'ın Aşkları (1995)
- Kalaşnikof'a Güzelleme (Dergi Yazıları) 1995
- "Eski Tüfekler"ın Sonbaharı (Eski Kuşak 10 Türk Komünistiyle Röportajlar) 1996
- Türk Basınında Kalem Kavgaları (Ben Senin Cemaziyelevvelini Bilirim)
GENDAŞ YAYINLARI 1998

**Nâzım Hikmet'in Aşkları
(Sevdayım Tepeden Tırnağa)**

**Yeni Seri: 166
Araştırma İnceleme: 7**

**© Emin Karaca ve Gendaş AŞ - İstanbul, 1999
Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.**

**Birinci Baskı: Şubat 1999
İkinci Baskı: Nisan 1999
Üçüncü Baskı: Ekim 2000**

ISBN 975-308-071-9

***Kapak Tasarımı*
Hüseyin Talamaz**

***Kapak, İç Baskı ve Cilt*
Kaya Matbaacılık (0212-656 62 20)**

**GENDAŞ A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 33 86 - 512 94 67 (Pbx) Faks: 520 82 12**

Emin Karaca

NÂZİM HİKMET'İN AŞKLARI

(SEVDAYIM TEPEDEN TIRNAĞA)

gendaş

BU KİTABIN HİKÂYESİ

Onlarca yıldır sol siyasal tarihimiz üzerine araştırma- inceleme-ler yapan, bu alanda orijinal sayılabilecek bazı yeni bulguları, belgeleri yazı ve kitap hacimlerinde yayınlayan bir yazarım... Şu sıralarda üçüncü baskısını bekleyen “*Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih*” kitabım, Nâzım Hikmet’in de bir parçası olduğu sol siyasal tarihimizden kesitin bir örneği. Bu ve benzeri çalışmalarımın bir tamamlayıcı parçası olarak düşündüğüm “*Nâzım Hikmet’in Aşkları*”nı yazmak, 21 Mart 1995 günü fani vücudu dünyamızdan ayrılan Nâzım Hikmet’in ikinci eşi Piraye Hanım’ın öldüğünü öğrendiğim- de aklıma düştü. O günlerde bir basın patronuyla konuşurken, on- dan gelen gazetelerinden birinde yayınlanacak orijinal bir dizi yazı hazırlamam önerisi üzerine de ortaya attığım bir fikir haline geldi. Üzerinde antant kaldıktan sonra, hemen birkaç gün içinde hazırla- yıverdiğim 5 günlük naif bir dizi yazıydı yaptığım.

24 Mayıs 1995’de *Milliyet*’te anonsu görülüp, 25-29 Mayıs 1995’de tefrika edilince, benim ve gazete yönetiminin karşılaştığı inanılmaz ilgi, çalışmayı hemencecik bir kitap boyutuna çıkarma- mız gerektiğini anlattı. İşin peşine en çok düşen de, *Milliyet Yayın- ları*’nın o dönemdeki yöneticisi Yalvaç Ural’dı. Hemen basmak is- tiyordu kitabı.

Yoğun bir çalışma temposuyla kısa sürede hazırlayıp teslim et- tim. Adı da dizisinin tefrikası sırasında konulan “*Nâzım’ın Aşkaları*” olmuştu. 1995 yazında; bir yandan kitabın basılmasını beklerken, bir an önce yayımlamak için heyecanlanan *Milliyet Yayınları*’nın yayın yönetmeniyle, “*gölmez sultan*” öykücü yardımcısı, mesafeli durmaya ve sonbahara ertelemeye çalışıyorlar; öte yandan da Ad- nan Cemgil’in dizinin üçüncü günündeki bir noktaya takmasıyla başlattığı polemikle, deyim yerindeyse, yer yerinden oynuyordu.

Elinizdeki kitabın 6’ncı bölümünde okuyacağınız gibi *Söz der- gisinde* benim ve Adnan Cemgil’in tartışması sürüp gider, Yalçın Küçük’ün Frankfurt’ta çıkan *Özgür Politika*’daki saldırısıyla konu

Cumhuriyet ve Siyah-Beyaz gazetelerine dek uzanırken “*Nâzım’ın Aşkları*” Kasım 1995 TÜYAP fuarında görüldü.

Yayınevi yöneticileri sessiz sedasız çıkardıkları kitaba kasıtlı ilgisizliklerini sürdürdüler. Ne ilanı-reklamı ne de protokol dağıtımı için kollarını kıpırdatıyorlardı... Kitaba karşı kasıtlı ilgisizliklerini sürdüren değerli editörlerimizin hesapları kısa sürede ortaya çıktı: Hemen ertesi yıl, değişik formatta bir kitap serisiyle “*Nâzım Hikmet Dizisi*” başlattılar. Mevcudu kalmamış; *Kemal Tahir’e Mapusane-den Mektuplar*, *Nâzım Hikmet’in Son Yılları* (Zekeriya Sertel), *Şair Baha ve Damdakiler* (İbrahim Balaban), *Nâzım Hikmet’le Üç Buçuk Yıl* (Orhan Kemal) vb. vb... kitaplarını bu diziden birbiri peşi sıra yayımlıyorlardı. Bu kitapların boy boy ilanlarını veriyorlar, tanıtımı için ellerinden gelen hiçbir şeyi esirgemiyorlardı. Editör üstatların dertleri anlaşılmıştı: Bizim “*Nâzım’ın Aşkları*”nı güme götürmek!...

Bunun en güzel örneği kitabın sonunda “*Ne Dediler?*” başlığı altındaki tek yazıdan görülür. Kendisi de bir Nâzım Hikmet araştırmacısı olan değerli yazar dostum Zühtü Bayar’ın “*Kitap Gazetesi*”nde yayımlanan yazısıydı o tek yazı da. Kitabı da ben hediye etmiştim kendisine. Yayınevi yönetimi protokol gereği hiçbir yazara, çizere, eleştirmene, gazetelerin, dergilerin kültür -sanat birimi editörlerine tek bir kitap göndermemişti.

Oysaki özellikle Nâzım Hikmet’in doğum ve ölüm yıldönümlerinde çağrılı olduğum toplantılarda, ya da başkaca söyleşi ve imza günlerinde kaç adet olursa olsun hemencecik bitiveren kitap “*Nâzım’ın Aşkları*” oluyordu...

“*Nâzım’ın Aşkları*”nın jeneriğindeki Kasım 1995’den bu yana; “*Nâzım’ın Aşkları*” dizisinin üçüncü gününde yer alan bir meseleden çıkan polemikler bir kitaplık kocaman bir dosya oluştururken, konuya ilişkin yeni bazı kitaplar da yayımlanmıştı. Bunlardan; Münevver Hanım’ı Türkiye’den kaçıran Nâzım Hikmet’le Polonya’da buluşturan Joyce Lussu’nun “*Buluşma*”sı, Memet Fuat’ın

anıları “Gölgede Kalan Yıllar”, Kemal Anadol’un Fahri Erdiñ, Ziya Yamaç, Tuğrul Deliorman’ın Bulgaristan göçmenliklerini ele alan “Karşı Yaka Memleket”, Balaban’ın “Şair Baba ve Damdakiler”ini daha bir genişletip açan “Nâzım Hikmet ve Biz”i konumuzu oldukça zenginleştiren kitaplar oldu.

Bir de yeni yeni duyumlar alıyorduk: Yok bilmem Bulgaristan’da da bir aşığı olmuş, Romanya’da da varmış... gibi. Bunlardan Bulgaristan’daki Blaga Dimitrova adının peşine düştük. 1952’de yayımlanan “Nâzım Hikmet Bulgaristan’da” adlı bir kitabı da varmış Dimitrova’nın. Bulgaristan’daki zorlu göçmen üçüzlerimizden Ziya Yamaç’ın eşi Şekibe Hanım’ı Sofya’daki telefonundan arayarak Blaga Dimitrova’yla beni görüştürmesini rica ettim.

Haftalar süren koşuşturmadan sonra Şekibe Hanım’ın bana Sofya’dan gönderdiği “12.6.1998” tarihli mektup Blaga Dimitrova’yla konuşma maceramızı güzel özetliyordu:

“Bunca zaman oyalanmadan sonra, bugün olumsuz sonuca vardık. Kısaca özetlersek: Blaga Hanım ilk telefon konuşmamızda, Nâzım Hikmet ile ilgili kitap yazdığını, orada sormak istediklerimizi bulabileceğimizi söylemişti. Size durumu telefonda belirtmiştim. Ben bu arada kitabı kütüphanelerde ve tanıdıklarda aramaya koyuldum. 1952 yılında basılmış olan kitabı, kütüphanelerde bulmak olanaksızdı. Merkez Kütüphanede bile kaydı olduğunu, fakat kitabın yerinde bulunmadığını söylediler. Kütüphanelerde arama işini üstlenen arkadaşın kanısı, kitabı Blaga Dimitrova Hanımın geri çektiği, yani toplattığı yönünde idi. Nihayet birinin evinde bulundu kitap. Okudum kitabı, fakat sizin sorularınıza yanıt verecek bir satır bile yoktu. Sizin ikinci telefonunuzdan sonra kendisini aradım ve sorularınızı ilettim. Kitapta bu soruların yanıtını bulamadığımı da ekledim. (Kitap N. Hikmet’in Bulgaristan’da bir hafta boyunca köy-kasaba dolaşıp göçün önlenmesini amaçlayan konuşmalarına hasredilmiş. Blaga Dimitrova bir tanık olarak kitabı büyük bir röportaj niteliğinde kaleme almış, hepsi bu kadar) Peki dedi ve bir hafta mühlet istedi. Bir hafta sonra aradığımda, rahatsız olduğunu,

üçbeş gün kendisine gelmesi için mühlet rica etti. Beş gün sonra aradığımda, yani Haziranın 2'siydi, bana soruların ne olduğunu yeniden sordu, söyledim. Kusura bakmamamı, 3 gün içinde hazırlayacağını belirtti. Bugün perşembe (11.6.1998) sabahleyin telefon ettim. Maalesef hiçbir şey yapamadığını ve yakında da yapamayacağını sandığını, çünkü eşinin çok rahatsız olduğunu, bu nedenle sizden onun adına özür dilememi söyledi.

İşte böyle, bunca bekleme ve hoş olmayan telefon aramalarından sonra, sonucu size üzülerek bildirmek zorunda kaldım."

Sanırım Blaga Dimitrova hakkında konumuzla ilgili bilip bilebileceğimiz, Kemal Anadol'un "Karşı Yaka Memleket"inde rastladığımız kısacık, küçücük bir andan başka bir şey değil. Nâzım Hikmet 1957'de yanında doktor Galina (ya da Galya) ile birlikte yine Bulgaristan ziyaretindedir. Dönüşünde, işte Sofya Garındaki uğurlama töreni:

"Nâzım, Galya'nın uyarılarına aldırmadan tümü coşkusuyla uğurlayanları kucaklıyor, yanaklarından öpüyordu.

En son bir kadınla vedalaştı. 'Arkadaşlar' dedi. 'Sizden ağzımın tadıyla ayrılıyorum...'

Bu sırada geciken İbrahim Tatarlı geldi koşarak. Özür dileyerek Nâzım'a sarıldı ve öptü! Nâzım:

- Gördünüz mü? dedi. Tatarlı ağzımın tadını bozdu!

Espriyi anlayamayan İbrahim kızardı. Çevreden kahkahalar yükseliyordu.

Birini bekliyor gibiydi. Gözleri sık sık kalabalığın dışına kayıyordu. Hüzünle ve merakla...

Biraz sonra, elinde kocaman bir buketle, genç, güzel ve alımlı bir kadın göründü! Ozan ve gazeteci Blaga Dimitrova, hızlı adımlarla kalabalığa yaklaşıyordu.

Nâzım'ın mavi gözleri ışıldadı. Buketi aldı. Dimitrova'ya sarıldı, öptü."

Şimdi elinizde, 1995'teki "Nâzım'ın Aşkları"ndan çok daha ge-

niş, çok daha değişik, çok daha zengin yepyeni bir kitap var: Nâzım Hikmet'in Aşkları ("Sevdayım Tepeden Tırnağa")

Sunuyorum.

*Emin Karaca
Çamlıca, Ocak 1999*

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMÜNİST ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİNİN MOSKOVA'DAKİ İLK AŞKI...

Kıskanç Şairin “Gövdesindeki Kurt”...

**Ey ruhu Lordlar Kamarası kadın!
Ey uzun entarili tüysüz Puvankare!
Karşımda;
demirleri kıpkızıl
bir şömendifer ocağı gibi yanmak
senin en basit hünerin;
yine en basit hünerin senin;
buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak...
Soğuk
sıcak,
kaltak,
dur!**

Nâzım Hikmet'in "*şii*ri", Nâzım Hikmet'in "*politikası*", Nâzım Hikmet'in "*komünistliği*", Nâzım Hikmet'in "*hapisliği*" denilip dururken; "*Nâzım Hikmet'in Aşkları*" hiç de görmezden gelinecek bir vakıa (olgu) değildir. Zaten şiiirin ve şairin, dünyanın en güzel çiçekleri kadınlara duyulan aşk, sevdâ ve muhabbetten uzak olduğunu kim iddia edebilir? Bir şairin esin perisi kanatlarını; bir cins-i latîfin bir çift gözünün, kirpiklerinin, kaşlarının, dudaklarının, yanaklarının, saçlarının, ellerinin, ayaklarının üzerinde çırpıması mümkün mü?

Şair Nâzım Hikmet'in hayatında kadınların büyük ve önemli yerini; bu doğallığın tanığı, şairin çocukluk ve gençlik arkadaşı Vâlâ Nurettin şöyle anlatır:

"Aslında, Nâzım monogamdı. Birini severse -iyice severse- ona sâdık kalmak isterdi. Sevemediği sıralarda da, sevillecek birini daldan dala arardı. Bunu bilinçle mi, içgüdüleriyle mi, can sıkıntısıyla mı yapardı? Daha ziyade kadınların ayartma çabasına kurban gittiğini, tanıdığım kadınların sözlü ve yazılı itiraflarından öğrenmiş bulunuyorum."

Çocukluk ve İlk Gençlik Aşkları....

Nâzım Hikmet'in, çocukluk çağında ilk âşık olduğu kadınlardan biri Sultan Hamid devrinin ünlü valilerinden birinin kızı olan Sabiha'dır. Kendi hünerini, "*ve on dördümden beri şairlik ederim*" diye niteleyen Nâzım Hikmet'in, Sabiha'ya aşkını ifade şekli elbetteki şiiirdir. Sabiha'ya "*Gözleri siyah kadın, o kadar güzelsin ki*" nazaratlı şiiirini yazar:

*"Gözleri siyah kadın, o kadar güzelsin ki
Çok sevdiğim başına yemin ediyorum ben:
Koyu bir çiçek gibi gözlerin kapanırken
Bir dakika göğsünün üstünde olsa yerim
Ömrümü bir yudumda ellerinden içerim."*

Gözleri siyah kadın, o kadar güzelsin ki..."

Derken, evlenir mi yoksa bir yerlere mi çeker gider Sabiha Hanım, şairin sevda şiirlerinin menzili dışına çıkar. Bu durumda şairin kalbi boş kalacak değil ya! Bu kez de ünlü bir doktorun baldızı olan Azize'ye âşık olur. Nâzım Hikmet henüz on yedi yaşında bir delikanlıdır. Azize'ye şiirler yazmaya başlar bu kez... Aynı isimdeki şiiri şöyledir:

*"Bir ilahi gibi içten duyulur
Seven gönüllere aşına sesin.
Başında hale nur, gözlerinde nur,
Sevda mabedinde bir azizesin.*

*Sihrinle dolarken boş muhayyilem,
Gözlerinle telkin edilen dinin
Kitabı ne kadar olsa da elem,
En zahit kuluyum ben mabedinin.*

*Rüyaya daldıran şarabını sun.
Önümde gönlümle gelirken dize,
Şu yanan alnıma bir kere dokun,
Azize, gözleri nurdan Azize!"*

Bir yabancı ile evlenip Avrupa'ya giden "Azize"; 1940'larda Türkiye'ye döndüğünde, şairin bir arkadaşına telefon ederek "Nâzım'ın hapiste olduğu için yandığını" anlatır. Şair, Azize'den sonra da daha pek çok hanıma aşk şiirleri yazacaktır. Örneğin "Güzide Hala" sına ithaf ettiği "Lades", Suat Derviş'e ithaf ettiği "Gölgesi" gibi şiirleri başka başka kadınlara gönül tellerinin titremesinin ifadesidir...

"Lades"te, şairin sevgilisiyle tutuştuğu ladesin öyküsü anlatılır:

*"Lades tutuşalım seninle diye
Dün gece yalvardım şen sevgiliye.
İmalý bir eda verip sesine,
Sevgili dedi ki: "Söyle, nesine?"
Dedim: "Aldatırsam eğer ben seni,
Bir kere öpeyim beyaz enseni;
Aldanırsam üç gün yüzüme bakma!..
Saçını önümde çözüp bırakma!..."
Görelim yenecek diye kim kimi,
Güldü, kabul etti teklifimi."*

şairle sevgilisinin tutuştukları lades şöyle biter:

*"Birden o saçını omuzlarına
Tel tel dağıtarak karşımda durdu.
Sonra dizlerime düşüp oturdu,
Dedi ki: "Yakınlaş! Yakınlaş! Eğil!"
Artık ben ladesi, cezayı değil
Bütün varlığını unuttum bir an...
Bu beklenilmeyen iltifatından
Binlerce ihtimal gelirken akla,
Dedi: "şu fildişi ince tarakla
Saçımı tara bir tel incitmeden!..
Daha tarağına elim gitmeden
Güldü "lades" diye yerden kalkarak:
Düştü parçalandı yerlerde tarak..."*

Suat Derviş'e ithaf ettiği "Gölgesi", "taş kalpli sevgili"den ři-kâyet eden bir şiirdir:

*"Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını;
Bir kere eğemedim bu kadının başını.
Kaç kere sürükledi gururumu ölüme*

Fırtınalar yaratan benim coşkun gönlüme."

"Bir kere bile başını eğdiremediği" bu kadından intikamını söyle alır şair:

*"Birden onun yüzüne haykırmak ihtiyacı
İçimde alev alev tutuştu yangın gibi,
Bir dakika kendimin olamadım sahibi;
Hiç olmazsa hıncımı böyle akırım, dedim,
Yola mağrur uzanan gölgesini çiğnedim."*

Yukarıdan beri örneklediğimiz aşk temalı şiirlerinin yanında mütareke İstanbul'unun ağır ve bunalıcı havasını dağıtmaya çalışan "yurtseverlik" temalı şiirleriyle de akranı şairlerin arasında hızla öne çıkan Nâzım Hikmet yaşamında da bir dönüm noktasına gelir.

Nâzım Hikmet Anadolu'da...

Nâzım Hikmet artık bir şair olarak adı duyulmaya başladığı sıralarda; işgal altındaki İstanbul'dan, Ankara'da yanmaya başlayan kurtuluş mücadelesi meşalesini tutmak için üç şair arkadaşıyla Anadolu'ya geçmeye karar verir. Çocukluk arkadaşı Vâlâ Nurettin, Yusuf Ziya (Ortaç) ve Faruk Nafiz'le (Çamlıbel) birlikte önce Zonguldak'a, oradan da İnebolu'ya varırlar. Kurtuluş Savaşı Anadolu'sunun giriş kapısı İnebolu'da geçirildikleri bir araştırma ve soruşturmadan sonra; Kuvva-yı Milliyecilerin askeri polisi tarafından iki şair arkadaşları Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz, Anadolu'ya geçmeleri uygun görülmeyerek İstanbul'a iade edilirler. Ankara Hükümeti'nin kendilerinden eğitim alanında yararlanmak istemesi üzerine, Vâlâ Nurettin'le birlikte Bolu Lisesi'nde öğretmenliğe atanırlar.

Yıllar sonra Moskova'da yazacağı "anı-roman"ı "*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*" de Bolu'daki öğretmenliğini şöyle anlatacaktı:

Nâzım Hikmet arkadaşı Vâlâ Nurettin'le birlikte. Kastamonu'da 1921'de (sağda)

"Ben, Bolu Sultanisi (Lisesi) rüştiye (Ortaokul) kısmında resim hocasıyım. Osman, Alyanak Osman Bey, Ziraat Bankası muhasebecisi, 915'ten 19'a Almanya'daymış. Marks'ın adını, ama yalnız adını, bir de "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" dediğini ondan duydum. Bir de, 'Tarih. sınıfların savaşıdır' dediğini..."

O günleri Vâlâ Nurettin de şöyle anımsayacaktır:

"Nâzım'a İnebolu'da komünist fikirlerini ilk aşıl原因an Spartakist ağabeyler arasında Sadık Ahi'nin kırmızı bir boyun atkısı vardı, rüzgârda yürüyorduk. Ve o anlatıyordu:

- Böyle bir boyun atkısı takıp ihtilal nutukları söylemek, ihtilal şiirleri okumak senin tipine ve manevi bünyene ne kadar yakışacaktır Nâzım? (...) Ve Sadık Ahi anlatıyor; zulüm gören halk tabakasını karşısına şair olarak çıkıp insanlığa -şimdiki deyimiyle- 'sosyal adaleti' sağlamanın asil bir yüreğe vereceği büyük zevki anlatıyordu."

Alman Spartakist hareketini yaşamış kişilerin anlatımlarıyla, ilk kez Marksist düşünceyle tanışan iki genç şair, kısa süre sonra öğretmenliği bırakarak; 1920'lerin dünyasının en gözde ve popüler ideolojisi "*komünizm*"in çekiciliğine ve Sovyetler Birliği'ndeki ilk uygulaması "*proletarya diktatörlüğünü*" yerinde görme merakına kaptırlar kendilerini...

Bundan sonrası artık ver elini Sovyetler Birliği'dir.

1921 yılının Eylül ayında bir gün Trabzon limanından bindikleri gemiyle Batum'a ayak basarlar. "*Komünizme*" tutkulu iki genç şair Sovyetler Birliği'nin eşiği Batum'da kimsesiz ve yapayalnız gezerlerken "*Tanın'ci Muhittin*" Bey'in Tiflis'te olduğunu öğrenirler. Bir an önce Muhittin Bey'i bulup kendisinden yardım isteyeceklerdir. "*Tanın*" gazetesinin sahip ve başyazarlığı yüzünden "*Tanın'ci Muhittin*" (Birgen) olarak bilinen Muhittin Bey, Ankara Hükümetinin Matbuat (Basın) Müdürlüğü görevindeyken kendilerini Bolu'ya öğretmen olarak atayan kişidir. Bu devlet görevinden kısa süre sonra ayrılan Muhittin Bey eşini ve baldızını da yanına alıp, bir ticaret firmasının temsilcisi olarak Tiflis'e gitmiştir...

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) İlk Evlilik...

Şair Nâzım Hikmet, Muhittin Bey'in baldızı Nüzhet Hanım'la çocukluk ve gençlik yıllarından tanışmaktadır. Nüzhet Hanım bu tanışıklığı yıllar sonra Kemal Sülker'e şöyle anlatacaktı:

"Nişantaşı'ndaki evimiz, genç ve yaşlı aydın kişilerin uğrağı idi. Oturduğumuz apartmanın ikinci katında aydın kişiler hem edebi, hem politik konuları kendi aralarında görüşür, konuşturlardı. Sporcu Selim Sırrı bitişik apartmanın ikinci katında, Hikmet Nâzım Bey, aynı apartmanın dördüncü katında otururlardı. Hikmet Nâzım Bey'in oğlu Nâzım Hikmet'i komşu çocuğu olarak 1915'te tanımıştım."

"Komünizme" tutkulu iki genç şair Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin, o sıralarda Moskova'da bulunan Muhittin Bey'le baldızı Nüzhet Hanım'ı Tiflis'te beklemeye başlarlar. Bir süre sonra Moskova'dan dönen Muhittin Bey ve baldızı Nüzhet Hanım'la karşılaşp beraber olurlar. Nüzhet Hanım'da ve Nâzım Hikmet'de yıllar önce İstanbul'da aynı semtteki, Nişantaşı'ndaki tanışıklığın anıları canlanır. Birkaç gün süren beraberlikten sonra Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin tekrar Batum'a dönerler. Nüzhet Hanım'ın niyeti ise İstanbul'a dönmek ve oradan da Almanya'ya gitmektir. Bu niyetini gerçekleştirmek için beklediğı vapur Batum'a geldiğinde, bir görevli tarafından oradan ayrılamayacağı uyarısıyla yolculuğuna engel olunur. Bu durumda Nüzhet Hanım tekrar Tiflis'e dönmek zorunda kalır.

O sırada Nâzım Hikmet'ler de, Ahmet Cevat Bey'in ikna ve aracılığıyla Moskova'da açılan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenci olmaya karar vermişlerdir. Nitekim Moskova'ya giderek KUTV'da öğrenci olurlar. Nüzhet Hanım'la mektuplaşmaya başlarlar. Nüzhet Hanım bu durumu yıllar sonra şöyle anlatacaktır:

"Mektuplarında beni de Moskova'ya davet ediyorlardı. Bense

kararsızdım. Nâzım, Moskova'ya gittikten sonra mektup göndermeye devam etti. Beni de ısrarla davet edip durdu. Hatta Moskova'da yazdığı ilk şiir olan "Açların Gözbebekleri"ni yolladı. Şiir fevkalade güzeldi ve yepyeni bir tarzda kaleme alınmıştı."

Önce İstanbul'a dönme, ardından Almanya'ya gitme hayali içindeki Nüzhet Hanım, Tiflis'te oturmak zorunda kalıp, orada da Alman okuluna yazılamayınca iyice sıkılmaya başlamış, isyankâr bir kız olup çıkmıştır. Bu durumda Moskova'dan Nâzım Hikmet'ten de gelen ısrarlı davet mektuplarını göz önüne alan ailesi, Nüzhet Hanım'ı Moskova'ya göndermeye karar verir. Nüzhet Hanım bunu yıllar sonra şöyle anlatıyor:

"Uzun bir tren yolculuğundan sonra ikinci kez Moskova'ya vardım. Orada resimlerini bile görmediğim çok değişik tiplerde insanların içine girdim. Epeyce şaşırmıştım. Ancak Nâzım Hikmet'le Vâlâ ve öteki arkadaşlar beni hemen sevgi çemberi içine aldılar. Ve işte böylece yaşamımın önemli ve anlamlı evresi başlamış oldu."

Nüzhet Hanım da, artık Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nin öğrencilerinden biri olmuştur. Nâzım Hikmet'le bu okuldaki birlikteliklerini ve evliliklerine giden yolu şöyle anımsar:

"Moskova'daki KUTV üniversitesine birlikte gidiyorduk. Birçok kızlı erkekli arkadaş grubu içinde Nâzım Hikmet en çok ilgi toplayan hareketli, canlı, inanmış ve inançlarını konuşmalarında, şiir ve piyeslerinde dile getiren bir önder durumundaydı. Bir gün bana evlenme teklif etti. Doğrusu şaşırmıştım. Ama hoşuma da gitmişti bu önerisi."

· Nâzım Hikmet'in Kıskançlığı...

Nâzım Hikmet'in evlenme önerisine Nüzhet Hanım'ın henüz "evet" demediği günlerden birinde şaire "Gövdemdeki Kurt" şiirini yazdıracak olan bir kıskançlık olayı yaşarlar. Nüzhet Hanım bu konuyla ilgili şunları anlatır:

Nâzım Hikmet'in KUTV'da ilk evliliği. "Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımcıları" şiiriyle son bulan bu evlilikteki ilk eşi Nüzhet Hanım'dı. Yukarıdaki resim 1921'de Moskova'da çekilmiş.

"Nâzım çok kıskançtı. Sevdığı insanlarda gördüğü bir ilgisizlik, ya da başkasına yönelen bir yakınlık sezdi mi, çabuk kızar, üzüldü. Moskova'daydık. Nâzım'ın bir arkadaşı vardı, Dağıstanlı bir genç... Ben de tanıyordum. Nâzım gibi uzun boylu, yakışıklı, erkek güzeliydi. Bir ders arasında Nâzım, hocayla bir şeyler konuşurken biz dışarıydık. Dağıstanlı genç bir şeyler anlattı, ben de güldüm. Bu sırada Nâzım bize doğru gelirken, gülüşümü duymuş, o Dağıstanlı gençle sohbet edişim onu çileden çıkarmış. Moskova'da Nâ-

zını'la yakınlığımız günden güne kuvvetleniyordu o sırada. Ancak evlenme kararına henüz varmamıştık. Ben tereddüt ve korku içindeydim. Yakışıklı Dağıstanlı gençle sadece bir mektep arkadaşlığı da olsa, o sıralarda Nâzını'nın bu masum yakınlığı hoş görecektir ruh haletinde olduğunu kabul etmek yerinde olmaz sanırım. Dağıstanlı gençle neşeli sohbetim Nâzını'nın sinirlerini bozdu ve beni epeyce hırpaladı. Birbirimize küstük. O da son sözünü bana 'Gövdemdeki Kurt' şiiriyle bildirdi."

Nüzhet Hanım'ın (Berkin) yıllar sonra araştırmacı-yazar Kemal Sülker'le yaptığı konuşmada aktardığı, kendisinde bulunan iki şiir defterinden birincisinde "Moskova 1922" kaydıyla yer alan "Gövdemdeki Kurt" şiiri şöyle:

*"Sen
benim
minare boyunda çam gövdeme,
yumuşak beyaz,
bir kurt gibi girdin,
kemirdin!
Ben, barsaklarında solucan Macdonald'ı besleyen
İngiliz işçisi gibi taşıyorum
seni içimde!
Biliyorum
kabahat kimde!
Ey ruhu Lordlar Kamarası kadın!
Ey uzun entarili tüysüz Puvankare!
Karşımda:
demirleri kıpkızıl
bir şömendifer ocağı gibi yanmak
senin en basit hünerin;
yine en basit hünerin senin;
buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak...
Soğuk*

sıcak,
kaltak,
dur!

Yumuşak,
beyaz

kıvrılışlarıyla
beynime giriyorsun,
kemiriyorsun!

Oraya giremezsin!
Onu kemiremezsin!
Yumuşak,

beyaz

kıvrılışlarıyla
beynime giren kurdu
çürük bir dişçeker gibi söktüm!
Epeyce ter döktüm!
Bu sonuncuydu
bir daha olmayacak!"

Nâzım Hikmet tarafından bu şiirle taçlandırılan "kıskançlık" nöbetinin atlatılmasından sonra, Nüzhet Hanım'la Nâzım Hikmet evlenmeye karar verirler ve evlenirler. Nüzhet Hanım şöyle anlatıyor:

"(...) Ben de evlenmeye razı oldum ve birlikte evlenme arzumuzu ilgili daireye giderek tescil ettirdik. Evlendiğimiz için bize daha genişçe bir oda ayrıldı öğrenci pansiyonunda..."

Nüzhet Hanım-Nâzım Hikmet evliliğini ikisinin de arkadaşı Vâlâ Nurettin ise şöyle anımsar:

"Nâzım'la sevişen, uzaktan uzağa mektuplaşan bayan Nüzhet, Moskova'ya çıkagelip de bütün rakiplerini aılatıp şairle evlenince, üniversite geleneği içinde o da kaynaşıp gitti. (...) O gelmeden, Nâzım'ın, Moskova kadınları arasında epey ilişkileri vardı. Nüzhet gelir gelmez, kız-erkek arkadaşlarla hazırlanmış ahenkli soframızda

Nâzım yerini boş bırakıverdi, bir daha oraya dönmedi."

Kısa Sürede Yorulan Nâzım Hikmet-Nüzhet Hanım Evliliği...

"Proletarya Diktatörlüğü" şeklinde cisimleşmiş Rusya topraklarındaki "komünizm" heyecanının verdiği coşku; yeni bir dünyanın eşliğindeki insanların eş seçimini, eşleşmelerini bile güdümlendirmeye başlamıştır. "Komünizm" in 1920'lerin Sovyetler Birliği'ndeki coşkulu taraftarlarının yanında bir o kadar da düşmanları vardır. İçine yeni girdikleri düşün ve eylem dünyasının Nâzım Hikmet-Nüzhet Hanım birlikteliğini bile nasıl etkilediğini olayın tanığı Vâlâ Nürettin şöyle anlatıyor:

"Gerçek büyük aşkı Nüzhet'teydi Nâzım'ın. Genç kızın yakın akrabası olan İttihatçı, Nâzım'ın çok aleyhindeydi. Kıyılan nikâha rağmen, yeni gelini etkiden kurtarıp aile evine döndürmek için defterleri dolduracak mektuplar yağıdırıyordu Moskova'ya:

'Her sözüyle, her hareketiyle, her şeye isyan etmiş, hatta saçları bile berberin tıraşına isyan etmiş bu adamla senin gibi munis ve uysal bir kız geçinemezsiniz! Hevesin daha süreceksa bile, yaz tatilini geçirmek üzere Kafkasya'ya gel. Annenin, ablanın, çok göresi-miz geldi seni. Hasretimizi dindirelim, yine kocanın yanına dönersin' mânâsında mektuplar yolluyordu."

Nüzhet Hanım ise Nâzım Hikmet'le ayrılmalarına giden yolun başlangıcını şöyle anımsar:

"Moskova'ya gittikten bir süre sonra, evden aldığım bir mektupta, eniştemin Bakü Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak görev yapması önerilmiş. Eniştem de kabul etmiş. 1923 Ekimine kadar orada kaldılar. Ben de 1923 ders yılı bitiminde günden güne bozulan sağlığım nedeniyle eşim Nâzım Hikmet'in de tasvibiyle Bakü'ye gittim. İyileşecek ve sonra yine Moskova'ya dönecektim. ancak Bakü'nün sıcak iklimi sağlığıma yararlı olmadı. Zaten 'Türkçülük propagandası yapıyor' iddiasıyla eniştem Çeka'ca taciz edili-

yordu. Memlekete dönmek zorunlu olmuştu. Bu durumdan Nâzım'ı haberdar ettim. O da bir süre sonra Bakü'ye geldi. Benim İstanbul'a gidip tedavi olmam kararında birleştik. Zaten kendisi de bir süre sonra İstanbul'a döneceğini söylüyordu. Nitekim 1924'te geldi."

Nâzım Hikmet'le kararlaştırdıkları şekilde Nüzhet Hanım Türkiye'ye döner. Nâzım Hikmet kız kardeşi Samiye Hanım'a (Yaltırım) o sıralarda yazdığı bir mektupta, Nüzhet Hanım'ın İstanbul'a geleceğini ve kendilerini bulacağını yazmıştır:

"(...) Halama söyle, Nüzhet'in yüzü ona benzemiyor ama, kalbi halam gibi iyidir... Nüzhet İstanbul'a gelecek. Seni mutlaka bulur ve kucaklar. Sana, bana dair istediğin kadar havadis verir. Kim bilir belki ben de yakında seni kollarım arasına alırım. -Ağabeyin Nâzım Hikmet."

Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Samiye Hanım da, Nüzhet Hanım'ın gelişini ve ailesi tarafından nasıl karşılandığını söyle anlatacaktır:

"Nâzım'ın ilk karısı Nüzhet, Moskova'dan İstanbul'a gelmişti. Hem Nâzım hakkında bilgi vermek, hem de kayınpederinin elini öpmek için Hikmet Bey'lere uğradı. 4-5 gün onlarla kaldı. Hikmet Bey gelinini beğendi. Saygılı, ağır, sözü sohbeti yerinde, hanım bir hali vardı Nüzhet'in. Fakat Nâzım'ın halası, Nüzhet'in tipinden pek hoşlanmadı. Vücuduna göre kafasını iri, gözlerini budak deliği gibi küçük, burnunu yatık; yüzünü de soluk buldu. Bu gözlemini de Nüzhet'e ima etmeye başladı. Nüzhet sezdi bu bakışların altında yatan anlamı. Ve bir daha da evlerine uğramadı. Nâzım'la, Rus nikâhıyla evlendikleri için, ayrılmak diye hukuki bir problemleri de olmadı."

Nüzhet Hanım, Nâzım Hikmet'in babaevini kısa ziyaretinden sonra olanları şöyle anlatır:

"Nâzım çok hareketli, canlı, heyecanlı, gerçek bir 'dev'di. Büyük enerji deposu, üstün bir şairdi. Ben hastalığımı tedavi ettirmek için Dr. Numan Paşa'nın önerisiyle Avrupa'ya sanatoryuma, Tatra'ya gittim. Beş altı aylık bir tedavi ile sağlığıma kavuştum. Bu sı-

rada bazı gerçekler beni gelecek hakkında ciddi şekilde düşündürmeye yöneltti. Bu bünye ile o 'dev' insana yoldaşlık edemeyeceğim sonucuna vardım ve kararımı verdim: Ayrılacağız!.. Bu kararımdan sonra Nâzım'ın ailesine bir daha görünmedim. Bu dönemde Nâzım, henüz İstanbul'a dönmemişti.(...) 1924 yılında Nâzım İstanbul'a geldiğinde, kesin ayrılma kararımı kendisine bütün sebepleriyle anlattım ve kabul ettirmeye çalıştım. O, fikrinde, beraberliğimizi sürdürme isteğinde ısrar etti. Tam umutsuzluğa düşmedi, her şeyin düzeleceğini, istersem Türkiye'de de resmi bir nikâh bile yapmaya hazır olduğunu sık sık tekrarladı. Ben ise kararımda direndim."

Ayrılrılar. Böylece şair Nâzım Hikmet'in Moskova'da komünist üniversitedeki öğrenciliği sırasında, evlilikle sonuçlanan ilk aşkı iki yıllık bir süre içinde son bulur...

Birinci Bölümün Ekleri:

Aydın Dünyasını Sarsan Sorun:

“Mavi Gözlü Dev” Şiiri

Hangi Kadını Anlatır?

“Nâzım Hikmet’in Aşkları” adlı çalışmamızın ikinci bölümü, “*Şairin Kalbinin Kızıl Saçlı Bacısı*”nda ele alacağımız, Nâzım Hikmet’in evlilikle sonuçlanan ikinci aşkı Piraye Hanım, 21 Mart 1995 günü öldü. Başta *Cumhuriyet* olmak üzere gazeteler; Piraye Hanım’ın ölüm haberini “*Mavi Gözlü Dev’in Eşi Öldü*” diye verdiler. Piraye Hanım’ın fani vücudu toprağa verilip, ardından doğal olarak Nâzım Hikmet eksenli anma yazıları yayımlanmaya başlayınca; şairin “*Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri*” şiirini Piraye Hanım için mi, Nüzhet Hanım için mi yazdığı tartışması, aydın dünyayı ve Nâzım Hikmet hayranlarını ikiye böldü. Son yılların kaotik Türkiye ortamında yeterince kan dökülme, neredeyse “*kan gövdeyi götürdü*” denebilirdi. Bu şiddetli tartışmanın hâlâ da dindiği söylenemez.

Çalışmamızın ilk bölümü olan “*Komünist Üniversite Öğrencisi-*

*Dev gibi sevgilere mezar bile olamaz
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan ev...*

Bu şiirin, Nâzım Hikmet-Piraye Hanım evliliği sırasında yazıldığı; Piraye Hanım'ın ilk evliliğinden olma, günümüz eleştirmenlerinden (o dönemde küçük bir erkek çocuk olan, yani Nâzım Hikmet'in üvey oğlu) Memet Fuat tartışmayı ilk başlatan yazardı. Cumhuriyet'teki "*Düşünceye Saygı*" sütununda yayımlanan yazılarında, "*Mavi Gözlü Dev...*" şiirinde kastedilen kadının, annesi Piraye Hanım olduğunda ısrar etti.

Nâzım Hikmet hakkında yaptığı araştırmalarıyla tanınan Kemal Sülker'in, Nâzım Hikmet'in ilk eşi Nüzhet Berkin'le 1979'da yapmış olduğu, önce *Cumhuriyet*'te dizi yazı olarak yayınlanıp ardından kitaplaşan konuşmalarda, Nüzhet Hanım, o şiirin kendisi üzerine yazıldığını söylüyordu. Son eşi Vera Tulyakova'nın "*Nâzım'la Söyleşi*" kitabında ise, Nâzım Hikmet'in kendisi şunları söylüyordu:

"İstanbul'da 1930'da Nüzhet'le yeniden karşılaştık. Yaşam boyu birlikte olalım istiyordum. Gençlik anıları, Sovyetler Birliği, ortak dostlar vardı birleştiren bizi. Fakat bir gün şöyle dedi bana: 'Eee, Nâzım, devrim oynadığın yeter artık. İşe girişme zamanı geldi. Birçok komünist bakan oldu, senin de bir mevki edinme zamanı geldi artık.' Benim için bir darbeydi bu, çekip gittim. Burada herkesin çok hoşlandığı 'Mavi Gözlü Dev' şiirini o zaman yazdım işte. Siz de biliyorsunuz ya..."

Tartışma devam ederken Atilla Birkiye, "*Bulutlar geçiyor: Piraye, Piraye, diye...*" (*Cumhuriyet*, 25 Mart 1995) yazısının içine gömdüğü "*Mavi Gözlü Dev...*" şiirinin altına "*Nâzım Hikmet, Nâzım ile Piraye, Mektuplar I, Adam Yayınları, Sayfa 10*" dan aktardığı dipnotla, Memet Fuat'ın iddiasını destekliyordu.

Cumhuriyet'te, "Düşünceye Saygı" sütunundaki "Şairin Kişiliği" (29 Mart 1995) yazısıyla tartışmayı sürdüren Memet Fuat iddiasında ısrarlıydı:

"Ne var ki Piraye'nin ölümü üzerine 'Cumhuriyet' gazetesinin attığı bir başlığın yankıları, hele biri Nâzım Hikmet Vakfı yöneticisi olmak üzere birkaç arkadaştan gelen tepkiler, bana uyarımın yazın çevrelerine bile ulaşamadığını gösterdi.

Nâzım Hikmet'in, 'Mavi Gözlü Dev' şiirini Piraye'den önceki karısı Nüzhet için yazdığı görüşü 'minnacık bir kadın' sözünden kaynaklanır. Bu yakıştırmayı yazıya döküp yaygınlaştıran ise Vâlâ Nureddin'dir.

'Tiflis'e beraber gittiler. İşte orada ilk çatışma oldu. Çünkü, Nüzhet telkin altında kalıp ne dese zavallılık?'

'Bizim de herkes gibi bir yuvamız olsun Nâzım, demiş. Ve nasıl cici bir ev istediğini anlatacak olmuş.'

Mini minnacıktı kadın

Rahata açıldı kadın

İşte karısının bu masumane arzusu - kendi anlattığına göre - Nâzım'ı çileden çıkartmış. Vay, demek küçük burjuvalık! Vay, demek yuva! Belki de kafes! İdeallerine veda ettirecek küçücük kadın, koca şairi..." (Bu Dünyadan Nâzım Geçti, 2. basım, s. 423-424)

Vâlâ Nureddin'in düş gücünden doğma bu minik öyküyle yalnız Nüzhet'e değil, Nâzım'a da büyük haksızlık edildiği kanısındayım. "Kendi anlattığına göre" denip tam anlamıyla bir eylemci karikatürü çiziliyor.

"Mavi Gözlü Dev" benim araştırmalarım göre 1931-1932 yıllarında yazılmıştır. Vâlâ Nureddin'in tanıklığından yola çıkıp bu şiirin Nüzhet için yazıldığı görüşünü savunan Kemal Sülker ise daha net bir tarih veriyor: 1932.

Nâzım Hikmet'in yaşamını ayrıntılarıyla yazabilmek için yıllarca çalışmış, büyük emek harcamış olan bu ağabeyimizin, 3 Eylül 1979 - 10 Eylül 1979 tarihleri arasında, "Cumhuriyet" gazetesin-

de, Nüzhet Berkin'le yaptığı bir röportaj yayımlanmıştı.

Son derece ölçülü, dengeli, anlayışlı, hoşgörülü bir kadının sözlerini yansıtan o röportajda göz ardı edilemeyecek bilgiler vardı. Nâzım'la evliliği konusundaki "yanlış yayınların bir gün düzeltileceğine mutlak nazarıyla" baktığını söylüyordu Nüzhet Berkin.

1922-1923 yıllarında Moskova'dayken Nâzım Hikmet'le dört beş ay kadar evli kalmış, sonra İstanbul'a dönmüş, "o dev'e yoldaşlık edemeyeceğini" anladığı için ayrılmaya karar vermiş, 1924'te Nâzım yurda dönünce kararını ona bütün nedenleriyle açıklamış, ama kabul ettirememiş:

"Tanı umutsuzluğa düşmedi, her şeyin düzeleceğini, istersem Türkiye'de de resmi bir nikâh yapmaya hazır olduğunu sık sık tekrarladı. Ben ise kararımda direndim. Nihayet tiyatro hadisesi oldu..." (Cumhuriyet, 5 Eylül 1979)

Aralarındaki ilişki kopmak üzereyken, "1924 ya da 1925 yılı"nda, bir gece, Nüzhet bir tiyatroda Nâzım'la karşılaşmış, ama görmezlikten gelerek başını çevirmiş. Nâzım'ı çok kızdıran bu olaydan sonra bir daha görüşmemişler.

"1924 ya da 1925 yılı idi", diyor...

"Mavi Gözlü Dev" ise 1931 ya da 1932 yılında yazılmışsa, arada yedi yıl sekiz yıl var demektir. Nâzım'ın 1930'da tanıştığı Pira-ye'ye âşık olduğu, onunla evlenmek için nerdeyse savaş açtığı bir sırada, yedi sekiz yıl önceki bir öfkenin itişiyile eski karısına bir yergi şiiri yazması akıl alacak şey değil...

Ayrıca Nâzım Hikmet şiiri genellikle insanları etkilemek için kullanmıştır, kendisini bırakan bir kadına, yıllar sonra, niye oturup bir yergi yazsın! Sonsuz hoşgörülü, bağışlayıcı, sevgi dolu, hele yaşamına giren kadınların arkasından tek kötü söz etmemeye büyük özen gösteren bir insan...

"Cumhuriyet"teki röportajda, Nüzhet Berkin'in kimseyi kırmamaya dikkat ederek yaptığı açıklamalardan bir iki alıntı:

"Hiçbir gün mülk edinme ile evlenmeyi bir arada mütalaa etmedim. Hele bahçesinde ebruli hanımeli açan bir evi hayalimden ge-

çirmedim. Bakınız şimdi bahçede değişik çiçekler var ama hanımelinin ne düzü, ne ebrulisi yok. Sonra sözünü ettiği hanımın zengin bir cücenin koluna girdiğini yazıyor. Bir defa Servet zengin değildi, orta halli bir hocaydı, öğretmendi. Sonra cüce değil, o da Nâzım gibi boylu bosluydu."

"Vâlâ Bey'in yazdıkları, benim Nâzım'ın peşi sıra gitmem, babamın İttihatçı olması yanlış. (...) Hiçbir gün Nâzım Hikmet'e, bizim de herkes gibi bir yuvamız olsun Nâzım, demedim. Bu yakıştırma, olsa olsa Nâzım'ın hayal gücü ile duygularının daha iyi anlaşılması için başvurduğu mübalağa sanatını çok ustaca kullanmasından kaynaklanmıştır, sanırım." (Cumhuriyet, 6 Eylül 1979)

Bu sözlerden açıkça anlaşıldığı gibi, Nüzhet Berkin "Mavi Gözlü Dev" şiirine, başkaları öyle değerlendirdikleri için, kendisine yazılmış bir yergi diye bakıyor. Yoksa Nâzım Hikmet le aralarında böyle bir şiire yol açacak bir konuşma geçmemiş.

Bir gün bu şiirin 1930' lardan önce, yani bir bırakılışa tepki olarak yazıldığı saptanırsa, anılarımın yaratacağı soruları yanıtlayabilmem çok güç olacak."

"Mavi Gözlü Dev..." in Nâzım Hikmet'in hangi kadını için yazıldığı tartışmasına en son katılan Atilla İlhan da "Meydan" gazetesindeki "Söyleşi" köşesinde "Minnacık kadın' kimdi?" (6 Nisan 1995) diye soruyordu:

"‘Minnacık Kadın' Kimdi?'"

"Meraklısı bilmez mi? Nâzım Hikmet, hayatına giren kadınlar için, son dönem Türk edebiyatının en güzel aşk şiirlerini yazmıştır. Bizim kuşağımız (40 Kuşağı) o zamana denk geldiği için, Piraye için yazılmış şiirlerle beslendi ve büyüdü: aramızdan, en az üç beşini ezbere bilmeyenimiz yoktur; çok da etkileyici şiirlerdir bunlar, şair o yılların hummalı havasını , harbin dağdasını, hicranın yarattığı gerginliği ve aşkın sebep olduğu hasreti, kolay kolay ulaşılamayacak bir içtenlik ve ustalıkla meczetmiştir. Bu kadarı Piraye'ye

yetmez mi? Neden 'Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımel-leri' de onun için yazılmış sayılıyor?

Şiirin Nt. Hanım'a yazıldığı, KUTV'da okumuş 'eski tüfekler' arasında 30'lu yıllardan itibaren, şifahen anlatılırdı; Vâlâ Nurettin Bey'in 'hatıralarını' yayımladığı 1965 yılından itibaren de, 'tahriren' açıklanmıştır.

Nt. Hanım, 'Tanin'ci Muhiddin (Birgen) diye maruf bir İttihatçı'nın baldızıdır, Nâzım'la Mütareke'de İstanbul'da tanışılar; bilahare, Ankara, Tiflis, Moskova güzergahında hem bolşevik devrimin, hem de kuvayı milliyet'in heyecanını yaşarlar; bu arada Moskova'dayken 'bolşevik nikâhı' ile evlenmişlerdir; ne var ki, Nt. Hanım aniden Türkiye'ye döner, bir iddiaya göre Nâzım'ın ailesi ile anlaşamadığı için, bir başka iddiaya göre 'Mavi Gözlü Dev'in 'büyük kavgasından' ve 'ağır aşkıdan' yorulduğu için, 'rahata acı-kır'; varlıklı aile oğlu bir öğretmenle evlenerek Nâzım'ın hayatından çıkar.

Nâzım onu hâlâ seviyordu, ayrılık büyük bir infiale kapılmasına yol açtı, bunun neticesinde de 'Mavi Gözlü Dev' şiiri kaleme alındı. Şiirin, aynı muhataralı felek çemberinden geçen ya da geçemeyen nice 'devrimci çift' için öyle kolay izah edilemeyecek derinlikte bir boyutu, çok da kapsamlı bir anlamı olmuştur.

Olayın ilk tanığı, her şeyi başından sonuna içinden yaşayan 'Vâlâ Nurettin Bey'dir; hatıralarının şiirle ilgili kısmı şöyle:

"(...) Tiflis'e birlikte gittiler, işte orada bir çatışma oldu, çünkü Nt. telkin altında kalıp ne dese zavalılık? "(...) Bizim de herkes gibi bir yuvamız olsun, Nâzım!" demiş; ve nasıl cici bici bir ev istediğini anlatacak olmuş! İşte karısının bu masumane arzusu -kendi anlattığına göre Nâzım'ı çileden çıkarmış. Vay demek küçük burjuvalık! Vay demek yuva! Belki de kafes! İdeallerine veda ettirecek bu küçücük kadın, şairi!" (Bu Dünyadan Nâzım Geçti!, s. 447, 1965)

İkinci tanık, M. Zekeriya Sertel! Bilindiği gibi, Nâzım'ın Babıali'deki ilk 'patronu', ilk dostu, Sabiha Sertel'in eşi; o hatıralarında konuya şöyle değiniyor:

“ (...) Nâzım'ın ilk büyük sevgisi, İstanbul'da Nüzhet adında bir kızla olmuştur. Bu kız İttihad'cı ve Tanin'ci Muhiddin diye tanınan bir yazarın baldızıdır. İstanbul'da tanışıp sevişiyorlar.” (Mavi Gözlü Dev, s.33. 1969)

M. Zekeriya Sertel ayrılma faslını ve 'Mavi Gözlü Dev' şiirini Vâlâ Nurettin'den naklen aktarıyor. Vâlâ Nurettin'in 'tanıklığı' önemli, çünkü 'hatıralar' zamanın Meydan dergisinde yayımlanırken olayın kahramanı Nt. Vâlâ'ya mektup yazarak demiş ki:

“(...) Vâlâ' cığım, yazıların beni ne kadar heyecanlandırıyor tasavvur edemezsin, Nâzım'ı hakiki veçhesiyle anlatabilecek yegane selahiyetli insan ancak sensin (...) Bana gelince, bu ummanın içinde bir damla olarak bulunmak dahi, benim için ne mazhariyet...” (Aynı eser s. 447)

Üçüncü tanık. Nâzım'ın kızkardeşi Samiye Yaltırım, o verdiği bilgiler ve belgelerle, hatıralarını yazdırmıştı; o eser de, bu olayı şöyle aktarıyor:

“ (...) Kısa süren Nâzım/Nüzhet evliliği böylece kapandı gitti. Yalnız bu evlilikten Türk edebiyatına şu şiir miras kaldı: 'Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri.’” (Nâzım, Aydın Aydemir, s. 126)

Dördüncü tanık, Nâzım'ın hayatı üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan Kemal Sülker! Sülker, yalnız hamarat bir araştırmacı değildi, aynı zamanda o çevrenin içindendi ve Nâzım'ın yakınıydı. O durumu şöyle anlatır:

“(...) Nâzım bir ara eşinin davranışlarını düşündü.. Şiir çalışmaları yaparken takındığı olumsuz tavırları hatırladı. İki de bir söylediklerini duyar gibi oldu: “Ah bir evimiz olsa, rahat etsek; sen de bu kadar çalışmasan, bir bahçemiz olsa, çiçeklere ben bak-sam!..” Nâzım bu ayrılığı kendisi ile arasındaki görüş ve anlayış farkına bağladı ve bir akşam: “- O rahata acıktı, anladım” diye söylendi; bu düşüncede karar kılmıştı ki, bir haber Nâzım'ı çileden çıkardı: Nüzhet, zengin ailelerden (...)ın eşi oldu. Nâzım Hikmet bu haberden sonra, 'Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelle-

ri' başlıklı bir şiir yazdı..." (Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı I. s. 218, 1976.)

Bu kadar tanık yetmez mi?

Şiirin Piraye için yazıldığında ısrarlı olan, Memet Fuat'tır; olayı birinci elden hatırlaması mümkün değil, o yıllarda dört beş yaşında olmalı; yaslandığı belki Piraye'nin anlattıkları, sonradan Nt. Hanım'ın söylediği bazı sözler; onlar da, Nâzım'ın hayatına girmiş, dolayısıyla olayda 'taraf' olan kimseler!

Doğrusu ya ben, 'eski tüfekler'in anlattıklarına inanıyorum."

NÜZHET BERKİN

Gümrük Başkalibi İsmet Bey'le Hoşnaz Hanım'ın kızı olan Nüzhet Berkin 1900 yılında İstanbul'da doğdu. Dünyaya geldiği yıl, babası öldü. Nüzhet'i 11 yaşına kadar annesi Hoşnaz Hanım büyüttü. Hoşnaz Hanım henüz 5 yaşındayken Edirne Valisi Muhlis Paşa tarafından Padişah Sultan Aziz'e "*hediye*" edilmişti ve adı, sarayda Rengieda olarak değiştirildi. Hoşnaz Hanım Kafkasya'dan göç etmiş bir ailenin kızıydı. İlk kızı Melahat 1912'de Muhittin (Birgen)'le evlendi. Mecbus ve aynı zamanda İttihatçıların yayın organı "*Tanin*" gazetesinin başyazarı olan Muhittin Birgen'e, "*Tanin'ci Muhittin*" de deniliyordu. Nüzhet Hanım 1914'te eniştesi Muhittin Bey'in himayesine girdi. O tarihe kadar devam ettiği Fransız Mektebi, savaş nedeniyle kapandı.

Çanakkale Savaşları'nın kuşku durumu nedeniyle hükümetin Anadolu'ya taşınacağı söylentileri çıkınca, Muhittin Bey, ailesini Nüzhet Hanım'la birlikte Eskişehir'e gönderdi. Orada, Demiryolları İşletmesindeki Alman görevlilerin çocukları için istasyon binasında bir okul vardı. Nüzhet Hanım bu okula devam etti. 1915'e kadar Eskişehir'de kalan Birgen ailesi İstanbul'a dönünce, Nüzhet Hanım, Tünel'deki Alman Okuluna yazıldı. 1918'e kadar burada okudu. Nişantaşı'ndaki bir apartman dairesinde yaşadı.

Nüzhet Hanım, Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya giden eniştesi Muhittin Bey'in peşinden, ailenin öteki bireyleriyle Ankara'ya gitti. Ankara Hükümetinin Matbuat Müdürü olan eniştesi Muhittin Birgen'in evinde gazeteciler, yazarlar, diplomatlar, Sovyet Rusya'nın Ankara temsilcilerini tanıdı. 1921 yılı Martı'nda eniştesinin Matbuat Müdürlüğü görevinden istifa edip bir ticaret firmasının temsilcisi olarak Sovyetler Birliği'ne gitmesi üzerine, eniştesi ve ablasıyla birlikte Tiflis'e gitti. Çocukluk yıllarında, 1915'lerde oturduğu semtten tanıştıkları Nâzım Hikmet'le Tiflis'te karşılaşmalarından sonra, onun ısrarlı daveti üzerine Moskova'da faaliyete geçen Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde öğrenci oldu. Orada Nâzım Hikmet'le evlendi. 1923'te Türkiye'ye döndü. Ertesi yıl Nâzım Hikmet'ten ayrıldı. 1926 yılında felsefe öğretmeni Mehmet Servet Berkin'le evlendi. 1927'de yayımlanmaya başlayan eşinin sorumlu müdürlüğünü yaptığı *Felsefe ve İktisadiyat* dergisine çeviriler yaptı. 1987 yılında öldüğünde, başka bir etkinlik içinde değildi.

İKİNCİ BÖLÜM

**“KALBİMİN
KIZIL SAÇLI
BACISI”**

“Profesyonel Devrimci”nin Evlenmeme Kararını Değiştiren Kadın

“Bir tanem!

Son mektubunda:

‘Başım sızlıyor

yüreğim srsem!’
diyorsun.

‘Seni asarlarsa

seni kaybedersem,’
diyorsun;

‘yaşayamam!’

Yaşarsın karıcığım,

kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;

yaşarsın kalbimin kızıl saçlı bacısı

en fazla bir yıl sürer

yirminci asırlılarda

ölüm acısı.”

1924 yılı yazında Sovyetler Birliği’nden Türkiye’ye dönen Nâzım Hikmet, aslında ülkesine bir görevle gelmiştir. Moskova’dayken üyesi olduğu Türkiye Komünist Partisi (TKP)’nin “*Toparlanış Kongresi*”ne KUTV delegesi olarak katılacaktır. Nitekim 1 Ocak 1925’te İstanbul’un Akaretler semtinde bir evde gizlice toplanan

TKP'nin İkinci Kongresi'ne katılarak partinin Merkez Komite üyeliğine seçilir. O yılın martında Doğuda'ki Kürt İsyanı üzerine çıkarılan "*Takrir-i Sükun*" yasasına dayanılarak mensubu olduğu partiye yönelik takibat üzerine İzmir'e giderek bir süre gizlenir. Oradan tekrar Sovyetler Birliği'ne gider. Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilir. 1926 Mayıs'ında Viyana'da yapılan Parti Konferansı'na katılır. 1927'deki TKP tutuklaması üzerine yapılan yargılamada İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yine gıyabında 3 ay hapis cezasına çarptırılır. 1928'de partili arkadaşı Laz İsmail'le birlikte Sovyetler Birliği'nden Hopa'ya pasaportsuz geldikleri için tutuklanırlar. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararıyla 3 ay hapse mahkûm edilir. Hopa-İstanbul-Ankara arasında geçen tutukluluk süresinde cezasını tamamlamış olduğundan o yılın sonbaharında tahliye edilir.

İstanbul'da, Babıali'de "*Resimli Ay*" dergisinde gazeteciliğe ve yazarlığa başlar. Bu dergide yayımlanan; yeni, sol içerikli şiirleriyle popülaritesi hızla artar. Bir yandan da TKP içindeki gizli faaliyetlerini sürdürmektedir. 1929'dan itibaren de birbiri peşi sıra "*835 Satır*", "*Sesini Kaybeden Şehir*", "*Jokond ile Si-Ya-U*", "*Varan: 3*", "*I + I = Bir*", "*Gece Gelen Telgraf*" ve "*Portreler*" adıyla yayımlanan şiir kitaplarıyla artan ünüyle kadınların kalplerinde de taht kurar...

Birkaç yıldan beri TKP üst kademesiyle arasında çıkan anlaşmazlık aleyhinde sonuçlanarak 1930'da partiden atılmasıyla noktalanmıştır. Ancak kendisinin liderliğinde bir "muhalif TKP" hareketini yürütmekten de geri kalmamaktadır.

1930 yılında, kız kardeşi Samiye Hanım'ın arkadaşı Piraye Hanım'la tanışırlar. Piraye Hanım kocasından ayrı yaşayan; biri kız, biri erkek iki çocuk sahibi dul bir kadındır. Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la aşkının arifesini şöyle anlayacaktır yıllar sonra:

"Kadınlarla bir daha hiçbir ciddi ilişkiye girmemeye karar verdim. Profesyonel devrimciydim, Türkiye'nin koşullarında her an hapse girebilirdim. Kesinlikle evlenmemeliydim. Bir iki yıl böyle

yaşadım."

Nâzım Hikmet'in, *"kesinlikle evlenmemeliydim"* kararını değiştiren, artık bundan sonra ona yazdığı şiirlerden fiziksel ve ruhsal bütün özelliklerini öğreneceğimiz Piraye Hanım; *"Alev saçlı, hemen hemen ben yaşlarda bir kadındı. Çok iyi bir kadın. Ve akıllı"*ydı.

Sonrası şöyle:

"Ve işte bir gün, öyle kendiliğinden, karar verdik evlenmeye. Çok güzel bir kadın değildi ve bu da olumlu bir şeydi benim için. Çünkü kıskançlığın çılgınlığını yaşamıştım artık."

Piraye Hanım Hep Şiirlerde...

Âşık olduğu, sevdiği her kadını şiirine sokan Nâzım Hikmet'in Piraye Hanım için yazdığı ilk şiir, *"Mor Menekşe, Aç Dostlar, Altın Gözlü Çocuk"*tur. Sonraki şiirlerinde de Piraye Hanım'ın fiziğiyle ilgili betimlemeler zenginleşerek çoğalacaktır. İlk şiirinde *"altın gözlü çocuk"*ken, bir sonrakinde *"saçları altın/dudakları nar/koyu kehribar/gözlü"*, bir başkasında ise, *"kalbimin kızıl saçlı bacısı"* olacaktır.

1930'da yazdığı Piraye Hanım'a ilk şiirinde şair, sevgilisine bir demet mor menekşe ile gidecektir. Ancak dostlarının karnı acıkmıştır ve onları doyurabilmek için *"altın gözlü çocuğun"* menekşe parasına kıymıştır. Şiirin tümü şöyle:

Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk

Abe şair,

bizim de bir çift sözümüz var

"aşka dair"

O meretten biz de çakarız

biraz...

*Deli çığlıklar atıp avaz avaz
burnumun dibinden gelip geçti yaz
sarı
tahta vagonları
ter, tütün ve ot kokan
bir tren gibi.*

*Halbuki ben
istiyordum ki gelsin o
kırmızı bakır bakracında bana
sıcak süt getiren gibi...*

*Fakat neylersin,
yaz böyle gelmedi,
yaz böyle gelmiyor,
böyle gelmiyor, hay anasını... şey!..*

*EEEEEEY...
kızım, annem, karım, kardeşim
sen
başında güneşler esen
altın gözlü çocuk,
altın gözlü çocuğum benim;*

*deli çığlıklar atıp avaz avaz
burnumun dibinden gelip geçti de yaz.
ben, bir demet mor menekşe olsun
getiremedim
sana!*

*Ne halt edek,
dostların karnı açtı
kıydık menekşe parasına!*

Bursa Kalesi'nde Birinci Mahpusluk Dönemi

Şair Nâzım Hikmet 1933'te Piraye Hanım'la evlenmeye karar verip Erenköy'de geniş ve büyük bir köşke yerleşir. Ancak kısa sü-

Nâzım Hikmet ile Piraye Hanım 1930'larda...

re sonra, gizli komünist faaliyeti yüzünden, eylem yeri Bursa merkez kabul edilerek sürdürülen kovuşturmada tutuklanır. Kısa süre İstanbul Tevkifhanesi'nde kaldıktan sonra, birlikte yargılandığı arkadaşlarıyla Bursa Cezaevi'ne nakledilir.

Piraye Hanım, artık bundan sonra, 1 Haziran 1933'ten itibaren şairin "*Haçem*", "*Yavrum*", "*Sevgili*", "*Nişanlım*", "*Karıcığım*", "*Piraye'm*", "*Biriciğim*" ve "*Kızım*" gibi hitaplarla başlayan mektuplarında, Bursa Hapishanesi'nde onun üzerine yazdığı şiirlerde

karşımıza çıkacaktır.

25 Ekim 1933 tarihli “Biriciğim” hitabıyla başlayan mektubuna eklediği “Karıma Birinci Mektup” şiiriyle Piraye Hanım’a hapishanede ilk şiirini yazmıştır:

“Anne
af olursa
 nasip olur
 üç güne dek
 saçlarını okşayabilmek...
Yavrum!
Uyuyamıyorum!
Görünmez kuşlar örüyor
 üstünde kızıl ağaçların.
Alevli bir duman gibi tütüyor
 gözlerimde saçların!
Saçları altın
dudakları nar
koyu kehribar
 gözlü sevgilim.
Çıkacağımdan
 emin değilim.
Tutmaz bizleri af.....
Bak ne tuhaf
 ne güzel
Ne harikulade ısıldıyor
 ay ışığı
 pencerenin
 demirlerinde!
Elbette ben
 böyle demirlerle bölünmeyen
 aya
 kavgaya

*ve sana kavuşacağım
günün birinde...*

*Karı!
Kış geldi
gönder benim yün çorapları!
Birimiz dışında demir kapının
içinde birimiz.*

*Kim bilir
kaç kış daha geçireceğiz?
Üzülme benim için!
Renk gören
ses duyan başımla
ellerini yüreğimde sıkıttığım
arkadaşımla
saatleri gün
günleri ay
ayları yıl edip devirmem kolay!
Ay ışığı pencerenin demirlerinde
kavuşacağız günün birinde...*

*Düşmanlara gam.
Dostlara selam.
Kalbimde çocuklarım.
Seni kucaklarım.
Canın sıkıldıysa bu mektuptan
beni affet!...*

*Kocan:
Nâzım Hikmet..."*

Nâzım Hikmet'in Kalbinin "Kızıl Saçlı Bacısı"...

"33-11-11 Bursa, Hapishane" notuyla, "Karıma 2. Mektubumdur" adıyla yazılan, 1935'te "Portreler" kitabında yayımlanan şiir

60 yıldır kim bilir ne kadar genç evlinin, siyasi tutuklunun ya da hü-
kümlünün sevgilisine ya da karısına yazdığı mektupta yer almıştır:

Bir tanem!

Son mektubunda:

*'Başım sızlıyor,
yüreğim sersem!'
diyorsun.*

*'Seni asarlarsa
seni kaybedersem'
diyorsun
'yaşayamam!'*

*Yaşarsın karıcığım!
Kara bir duman gibi dağılır
hatıram rüzgârda!
Yaşarsın kalbimin kızıl saçlı bacısı!
En fazla bir yıl sürer
yirminci asırlılarda
ölüm acısı!*

*Ölüm!
Bir ipte sallanan bir ölü!
Bu ölüme bir türlü
razı olmuyor gönlüm!*

*Fakat!
Emin ol ki sevgili!
Zavallı bir çingenenin
tüylü, siyah bir örümceğe benzeyen eli
geçirecekse eğer
ipi boğazıma;
mavi gözlerinde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar*

Ben

alacakaranlığında son sabahımın

işitilmemiş bir türküyü duyacak.

dostlarımı ve seni göreceğim.

Ve yalnız

yarım kalmış bir aşkın acısını

toprağa götüreceğim!...

Haydi bunlara boşver!

Bunlar uzak bir ihtimal!

Paran varsa eğer

bana bir fanila don al,

tuttu bacağımın siyatik ağrısı!..

ve unutma ki daima iyi şeyler düşünmeli

bir mahpusun karısı!...

Nâzım Hikmet'in Bursa Cezaevinde birinci mahpusluğu. (1933)

11 Kasım 1933'te Bursa Hapishanesi'nde yazıp Piraye Hanım'a gönderdiği bu şiirin başındaki asıl mektubu ise şöyle, Nâzım Hikmet'in:

"Karıcığım

Şeker gibi bir mektubunu aldım. Akrabalarım düğünümüze razı oldular, diyorsun. Hangileri? Kimlerle görüştün?(...) Sana bir ikinci manzum mektup daha yazdım, birincisini yazıp göndermiştim. Almışsındır. Bu ikincisi senin bir mektubuna cevaptır. Dinle:"

Şiirin sonundaki mektubun devamı da şöyle:

"Ben bu iki mektubumu, yazdığım yazıların en güzelleri sanıyorum. Belki çok samimi de onun için..."

Daha duruşmaya çıkmadık. Müstantik kararnamesini bilmiyoruz. Yalnız dün gece Lütfi isminde birisinin men-i muhakemesine karar verilmiş. Çıktı. Darısı bizim başımıza...

(...)

İnsanlar ne şayanı hayret mahluklarmış! İçlerinde öyle iyileri, öyle kötülerini varmış ki... Ben ancak otuz iki yaşında insanları okuyabildim. Şimdiye kadar onlar benim için kapalı bir kitapmış! Hele içlerinde bir tanesini, ki bir yılan gibi koynumda beslemişim!.. Ben çocukmuşum karıcığım! Fakat büyüdüm artık!..

Her ne hal ise, bildiklere, beni sevenlere selam, çocuklarımı ve seni kucaklarım! Mektup bekliyorum."

Piraye Hanım'la evlilik hazırlıkları içindeki Nâzım Hikmet tutuklanınca, İstanbul Tevkihanesi'nden kısa süre sonra nakledileceği Bursa'dan "Haziran 1, 1933" tarihinden itibaren "Hatçe'nı" hitabıyla başladığı ilk mektubunu yazacak, son mektubunun tarihi "29/7/1934" olacaktır. Bu mektuplar "Piraye Hanım, Ethem Efendi Caddesi No: 13, Erenköy, İstanbul" adresine gönderilecektir.

Nâzım Hikmet'in mektupları; ikinci kadını, "kalbinin kızıl saçlı bacısı"na duyduğu derin hasret ve tez elden kavuşma üzerinedir.

"Haziran 1, 1933" tarihli daha ilk mektubunda şunları yazmaktadır:

"Hatçe'm,

Sağ salim Bursa'ya ulaştık. Rahatımız iyicedir. Mahkemenin ne zaman başlayacağı daha belli değil. Bu da tabii. Çünkü buraya geleli daha 24 saat bile olmadı.

Aramıza dağlar denizler girdikten sonra hasret ve göreceklik bir kat değil, kat kat arttı. Tez kavuşsak, derim. Sen de öyle dersin, bilirim. Ama bakalım hadisat ne der?

(...)

Hiç olmazsa haftada bir hana mektup göndermeyi unutma!

(...)

Sana gelince ... Kavuşalım derim, kavuşalım tezden!"

"28 Haziran 1933" tarihli mektubunda da; "Canımın içi, yavrucuğum," diye yazıyor: "Sana hasretim bir çiğ gibi, arttıkça artıyor. Meğer biz birbirimize ne kadar bağlıymışız! Kurtulacağımı çok sanıyorum. Fakat kurtulmaz da, araya dört sene girerse, beni unuttacak mısın? Dört sene bir mezarın üstüne atılan topraklar kadar unutturucu mudur acaba? Kim bilir! Sen, hayır! Yahut, evet! deme! Başından daha böyle bir tecrübe geçmedi ki... Ben unutmayacağıma eminim. Dört duvar arasında senin hayalin nasıl gözümün önünden kaybolabilir?"

Ayrılık uzadıkça mektuplarda *"hasret"* ve *"kavuşma"* yüklü sözcükler yoğunlaşmakta, giderek yukarıda iki örneğini verdiğimiz şiirlere inkılab olmaktadır...

Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la Evleniyor...

Yargılama sonunda Bursa Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 5 yıl hapis cezasına mahkûm edilen Nâzım Hikmet'in bu cezası Temyiz tarafından bozulunca, tekrar yapılan yargılamada bu kez 4 yıl ceza-

ya çarptırıldı. Cumhuriyetin 10. yılı dolayısıyla ıkırılan afla bu cezanın 3 yılı düşünce, geriye 1 yıl kaldı. Zaten bir buçuk yıldır da tutukluydu. Bu durumda 6 ay da alacaklı olarak 1934 yılı yazında tahliye edildi.

Nâzım Hikmet'in İstanbul'a, Erenköy'deki köşke gelip normal yaşamına döndüğü sıralarda 1934 yılı bitmek üzereydi. Kadıköy Evlendirme Dairesi'nde, 31 Ocak 1935'te, Orhan Ezine ve Vedat Başar'ın şahitliğinde kimseye haber vermeden nikâhlandılar Piraye Hanım'la.

Nâzım Hikmet bir yandan Babıali'de, "Tan" ve "Akşam" gazetelerinde kronikler yazıyor, öte yandan da İpek Film Stüdyosu'nda sinemacılık yapıyordu. 1935'te "Portreler" ve "Taranta Babu'ya Mektuplar" şiir kitapları, 1936'da "Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı" ve "Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl, Milli Gurur" kitapları yayımlandı.

Ülke yönetimine egemen tek parti diktatörlüğünün, her yılın 1 Mayıs arifelerinde bir önlem olarak, komünistleri birkaç günlüğüne keyfi biçimde gözaltına almalarından Nâzım Hikmet de nasibini alıyordu... Bu nedenle 1935 ve 1936 yılı 1 Mayıs'larını öteki "sicilli" komünist arkadaşlarıyla birlikte İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün müteferrikasında geçirdi. 1936 yılının son günlerinde bir kez daha tutuklandı.

26 Aralık 1936 tarihli "Cumhuriyet" gazetesi, haberini şöyle verdi:

*"Tahrikat (ajitasyon) yapan komünistler
Nâzım Hikmet de nezaret altına alındı"*

1 Ocak 1937 günü "Cumhuriyet", olayın devamını şöyle duyurdu:

"Komünistlik Tahrikatı (ajitasyonu) Yapanlar Tevkif Edildi."
Bu başlıktan sonra haberin içeriği şöyleydi:

"Komünistlik tahrikatı (ajitasyonu) yaptıklarından dolayı nezaret altına alındıklarını yazdığımız Nâzım Hikmet, Dr. Hikmet, Bas-

Nâzım Hikmet "Kalbinin Kızıl Saçlı Bacısı"yla evlendikten sonra mutlu günlerinde. Erenköy'deki köşkün bahçesinde. (1935)

toncu Fevzi, Hasan Basri, Süleyman Zeki, Mustafa Refik, Bekir Ali, Cenap Şahabettin, İhsan, Kemal, Şükrü, Süleyman, Kadri ismindeki maznunlar, dün polis tarafından adliyeye verilmişlerdir. Maznunlar (sanıklar) Sultanahmet Sulh Ceza Hakimliği tarafından sorguya çekildikten sonra tevkif edilmişlerdir."

Nâzım Hikmet'in bu davadan tutukluluğu da 4.5 ay sürmüş, 1937 Nisan ayı sonlarında tahliye olmuştur. Bundan sonra rutin işlerine devam edip giden Nâzım Hikmet'i, ertesi yılın, yani 1938'in Ocak ayı ortalarından başlayıp bir harp gemisinin güvertesinde bitecek olan iki ayrı yargılanmadan toplam 35 yıllık bir hapis cezası beklemektedir.

**"Kol Saatinin Kayışına Tırnakla
Kazınan İsim": Piraye...**

İpek Film Stüdyosu'ndaki işine Erenköy'den gidip gelmenin güçlüğü üzerine Nâzım Hikmet, 1936'da evini Cihangir'e taşır. Yeni katlı bir apartmanın çekme katında eşi Piraye Hanım ve üvey oğlu Memet'le (Memet Fuat) birlikte yaşamaya başlarlar. 1937'de de Nişantaşı'ndaki, çalıştığı film stüdyosuna çok yakın bir apartmana taşınırlar. Burada aile daha da kalabalıklaşmıştır: Nâzım Hikmet, Piraye Hanım, üvey oğlu Memet, üvey kızı Suzan, üvey annesi Cavide Hanım, baba bir kardeşleri, ikiz Metin'le Fatoş, 1938 yılına hep birlikte Nişantaşı'ndaki apartman dairesinde girerler.

17 Ocak 1938 gecesi Nâzım Hikmet, kendi evine çok yakın bir yerde oturan halasının oğlu Celalettin Ezine'nin evinde misafirdir. Eve gelen siyasi polisler tarafından gözaltına alınır. Kendi evinde yapılan aramadan sonra ünlü Sansaryan Hanı'na getirilir. Ertesi gün Ankara'ya götürülerek, Kara harp Okulu'nda bir odaya kapatılarak tecrit edilir.

Dokuz yıl sonra Bursa Cezaevi'nde, "*Dokuzuncu Yıldönümü*" adıyla yazacağı şiirinde bu "*macerası*"nı şöyle özetleyecektir:

*"Dizboyu karlı bir gece,
sofradan kaldırılıp,
polis otomobiline bindirilip,
bir trenle gönderilerek
bir odaya kapatılmakla başladı maceram.
Dokuzuncu yılı biteli üç gün oluyor."*

Nâzım Hikmet-Piraye Hanım aşkı yine mektuplarda ve şiirlerde yaşamaya başlayacaktır. Ankara Kara Harp Okulu öğrencilerinden Ömer Deniz'in, kendisini 1937 yılı yazında ve yılın sonuna doğru iki kez ziyaret etmesinden yola çıkan tek parti diktatörlüğünün faşist militarist kanadı, o sıralarda "Nâzım Hikmet" adıyla sembolleşen ülkedeki *"komünist ajitasyon ve propaganda"* yı tasfiye etmeye karar vermiştir. Görünürde; *"Birden ziyade askeri şahısları... mafevke (üste) itaatsizliğe sevk ve tahrik"* iddiasıyla haklarında dava açılan öteki askeri öğrencilerle birlikte 15 Mart 1938'de Harp Okulu Askeri Mahkemesi tarafından yargılanmaya başlar. Askeri Mahkeme 29 Mart 1938 günü açıkladığı kararıyla suçlu bularak 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırır.

Tutuklu bulundurulduğu Ankara Merkez Cezaevi'nden *"Karıcığım, Canım Karıcığım"* hitaplarıyla başlayacak olan Piraye Hanım'a yazdığı mektubun ilki *"28 İkincikânun (Ocak) 1938"* tarihli-dir. Bu mektuplar *"Bayan Piraye, Selçuk Apartmanı, No.3, Valikonağı Caddesi, Nişantaşı, İstanbul"* adresine gidecektir. Temyiz tarafından da onanan 15 yıllık hapis cezası kesinleşince, haziran ayı ortalarında Nâzım Hikmet'i Cebeci'deki sivil cezaevine naklederler. 14 Haziran 1938 tarihli mektubunda yeni adresini şöyle bildirir: *"Nâzım Hikmet, İkinci Kulede Cezaevi, Cebeci-Ankara"*.

Cebeci'de geçici olarak bulundurulduğu hapisshaneden Sinop'a ya da Anadolu cezaevlerinden birine *"infaz"* için gönderileceği günü beklerken, 21 Haziran 1938 tarihli en son mektubunu yazar *"Sevgili karıcığım"* hitabıyla eşi Piraye Hanım'a... 28 Ocak 1938 ile 21 Haziran 1938 arasındaki bu mektuplarında genellikle; başına gelen bu son tutuklamanın anlamsızlığını, soruşturmanın ve yargı-

lamanın ayrıntılarını, dışarıda yarım kalan işlerinin takibini, “adli bir hata” olarak gördüğü bu olayın tamir edileceğine inancını ve bir an önce Piraye Hanım’a kavuşacağı günün beklentisi içinde olduğunu vurgular. Bu dönemde Ankara Merkez Cezaevi’nde üç bölümlük “Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları” adlı şiirini yazar. Birinci bölümü şöyledir şiirin:

*“Senin adını
kol saatimin kayışına tırnağım la kazıdım.
Malum ya, bulunduğum yerde
ne sapı sedefli bir çakı var,
(bizlere âlâtı katıa verilmez),
ne de başı bulutlarda bir çınar.
Belki avluda bir ağaç bulunur ama
gökyüzünü başımın üstünde görmek
bana yasak...
(...)
Ve tıpkı o eski
acıklı hikâyelerdeki
yalınayak, karlı yollara düşmüş, yetim bir çocuk gibi bu yürek,
mavi gözleri ıslak
kırmızı, küçücük burnunu çekerek
senin bağına sokulmak istiyor.”*

Şiirin ikinci bölümündeki kimi dizelerde ise Piraye Hanım’a şöyle sesleniyor:

*“Dışarda bahar geldi karıcığım, bahar.
(...)
İşte içerde baharın en kötü saati budur asıl.
Velhasıl
O pul pul ısıltılı derisi, ateşten gözleriyle
bilhassa baharda ram eder kendine içerdeki adamı*

hürriyet denen ifrit...

*Bu bittecrübe sabit, karıcığım,
bittecrübe sabit..."*

Şiirin üçüncü ve son bölümü de bütün Nâzım Hikmet şiiri sevenlerce en çok bilinen, okunan dizelerdir:

"Bugün pazar.

Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.

*Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.*

Sonra saygıyla toprağa oturdum,

dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalara,

bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.

Toprak, güneş ve ben...

Bahtiyarım..."

"Zevcem, Ruhü Revanım, Hatice Pirayende..."

Nâzım Hikmet'in "*başına gelen bu felaket*" Harp Okulu Askeri Mahkemesi'nin 15 yıllık mahkûmiyet kararıyla da bitmeyecektir. Şimdi de kendisini İstanbul'da Donanma Mahkemesi tarafından yine aynı "*Birden ziyade askeri şahısları... mafefke (üste) itaatsizliğe sevk ve tahrik*" suçunu işlediği kabul edilerek verilecek olan 20 yıllık bir hapis cezası daha beklemektedir.

Haziran ayı sonlarında, yatmakta olduğu Ankara Cebeci Cezaevi'nden "*İstanbul'da Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmekte olan bir dava nedeniyle*" denilerek, İstanbul'a Sultanahmet Cezaevi'ne getirilen Nâzım Hikmet, "*Donanma Davası*" soruşturması için Erkin gemisine götürülür. Tutuklu bulundurulduğu Erkin gemisinden 16 Temmuz 1938 tarihli ilk mektubunu gönderecektir Piraye Ha-

nım'a. *"Karıcığım, başıma gelen bu felaketlere ne diyeceğimi şaşırdım"* diye başladığı mektubunda yeni adresini bildirir: *"Nâzım Hikmet, Erkin Gemisi, Polis Bürosu Vasıtasıyla Silivri"*.

16 Ağustos 1938 tarihinde Erkin gemisinden yazdığı en son mektubun ardından olaylar hızlanır. Donanma Mahkemesi, 29 Ağustos 1938 günkü oturumunda, asker ve sivil 27 kişinin yargılandığı davada Nâzım Hikmet'e 20 yıl ağır hapis cezası verir. Kara Harp Okulu davasından verilen 15 yıl göz önüne alınarak *"İçtimai ceraimin mevcudiyetine"* dayanılarak yatması gereken hapis cezasının süresi 28 yıl 4 ay olarak saptanır. Erkin gemisinden önce Merkez Komutanlığı'na, 1 Eylül 1938'de de İstanbul Tevkifhanesi'ne getirilir. Artık burada da Donanma Mahkemesi'nin verdiği cezanın temyizini beklemeye başlamıştır.

Piraye Hanım'a şiirler de birbiri peşi sıra yazılmaktadır.

"1938- 13 İkcinciteşrin (Kasım) İstanbul Tevkifhanesi" notuyla ilk şiiri:

"Güneşte

denizin sonunda mavi bir duman gibi

gözümde tütüyorsun.

Yeşil bir erik dalı yüreğim

sen altın tüylü bir yemiş

sallanıyorsun.

Fakat ben seni böyle bir yemiş ve bir duman gibi görmenin

yerine

sahiden görmek istiyorum çıplak ayaklarını

sahiden dokunmak istiyorum uzun parmaklı ellerine!..."

"1939 Şubat İstanbul Tevkifhanesi" notuyla ikinci şiir gelir ardından:

"İstanbul'da, Tevkifhane avlusunda,

*güneşli bir kış günü yağmurdan sonra,
bulutlar, kırmızı kiremitler, duvarlar ve benim yüzüm
yerde, su birikintilerinde kımıldanırken,
ben, nefsimin ne kadar cesur, ne kadar alçak,
ne kadar kuvvetli, ne kadar zayıf şeyi varsa
hepsini taşıyarak:
dünyayı, memleketimi ve seni düşündüm..."*

Artık bu kez hapislik macerasının oldukça uzayacağından emin-
dir şair. O nedenle "gelecek güzel günlere" güven duymakta, "kal-
binin kızıl saçlı bacısına" kavuşma ihtimali gittikçe zayıflamakta,
"Zevcem, ruhu revanım, Hatice Pirayende"yle geçen ömrünü ve
ölümü düşünmektedir...

*"Sevgilim,
bu ayak sesleri, bu katliamda
hürriyetimi, ekmeğimi ve seni kaybettiğim oldu,
fakat açlığın, karanlığın ve çılgınlığın içinden
güneşli elleriyle kapımızı çalacak olan
gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir zaman..."*

*"Benim kuvvetim:
bu büyük dünyada yalnız olmamaklığımdır.
Dünya ve insanları, yüreğimde sır
ilmimde muamma değildirler.
Ben kurtarıp kellemi nida ve sual işaretlerinden,
büyük kavgada
açık ve endişesiz
girdim safıma.*

*Ve dışında bu safın
toprak ve sen
bana kafi gelmiyorsunuz.*

*Halbuki sen harikulade güzelsin,
toprak sıcak ve güzeldir."*

Yine Ölüme Dair

*Zevcem,
ruhu revanım
Hatice Pirayende,
ölümü düşünüyorum,
demek ki arteryo skleroz
başlıyor bende...*

*Bir gün
kar yağarken,
yahut
bir gece,
yahut
bir öğle sığağında
hangimiz ilk önce,
nasıl
ve nerde öleceğiz?
Nasıl
ve ne olacak
ölenin son duyduğu ses,
son gördüğü renk,
kalanın ilk hareketi
ilk sözü
ilk yediği yemek?
Belki de birbirimizden uzakta öleceğiz.
Haber
çıgllıklarla gelecek,
yahut da ima edecekler,
ve kalanı yalnız bırakıp*

gidecekler...

Ve kalan

karışacak kalabalığa.

Yani efendim, hayat...

Ve bütün bu ihtimalat

1900 kaç senesinin

kaçıncı ayı

kaçıncı günü

kaçıncı saatinde?

Zevcem,

ruhu revanım

Hatice Pirayende,

ölümü düşünüyorum,

geçen ömrümüzü düşünüyorum.

Kederli

rahat

ve hodbinim.

Hangimiz ilk önce

nasıl

nerde ölürsek ölelim,

seninle biz

birbirimizi

ve insanların en büyük davasını sevebildik

-dövüştük onun uğruna-,

yaşadık

diyebiliriz.

Piraye Hanım, Çankırı Cezaevi'nde

Yazılan Mektup ve Şiirlerde...

Nâzım Hikmet 1940 yılı Şubatı'nda Donanma Davası mahkûmu iki arkadaşı, Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le birlikte Çankırı Cezaevi'ne gönderildi. "Çankırı 1940 Şubat 16" tarihli

“Karıcığım” hitabıyla başlayan ilk mektubunda yolculuğunu şöyle anlatıyor:

“Yine aramıza deniz, tren yolu, dağlar ve mektuplar girdi. Hasretin bende en tez ve en ateşle beliren histir.

Annem, Samiye, Seyda İzmir’te, istasyondaydılar. Annem bizimle Ankara’ya geldi. Ankara’da iyi karşılandık. Bir iki saat kadar jandarma karakolunda hafif tertip sıkıntı çeker gibi olduk ama, sonra rahatladık. Ankara’dan Çankırı’ya keyifli geldik. Gece on biri beş geçte Çankırı istasyonundaydık. Buranın elektrik fabrikası on ikiye kadar çalışıyor. Sonra şehirde, daha geç vakte dek oturmak isteyenler olursa, gaz lambası yakıyorlar. Bizim geldiğimiz saat, elektriklerin sönmeye yüz tutmasıyla gaz lambalarının yakılması arasında olduğu için şehrin ıslak sokakları acayip bir alacakaranlıktaydı. Geceyi jandarma karakolunun gaz tenekeleri ve su boruları ambarında, bu edevat kaldırıldıktan sonra rahat, fakat soğuk geçirdik. Sabahleyin müddeiumumi, jandarma kumandanı, jandarma yüzbaşısı ve hapishane müdürü beylerle müşerref olduk. Nazik ve kibar muamele ettiler. Hal hatır sordular.

Hapishane başgardıyanının odası bize tahsis edildi. Söylendiğine göre müessesenin en iyi mekânıymış. Çok yüksek tavanlı, dört metre murabbı ve iki pencereyi çok ratip bir oda. Bize üç karyola, masa, iskemle verdiler. Soba kurdular. Biz de duvarları kâğıtladık, resimler astık. İdare de, biz de elimizden geldiği kadar, rutubetli mahzeni oturulabilecek bir hale sokmaya çalıştık.”

1940 yılı Nisan ayı sonlarında Piraye Hanım, Nâzım Hikmet’in peşinden Çankırı’ya gelir. Bir ev tutup haziran ayı sonlarına kadar orada kalır. Sonra yine İstanbul’a, evine döner. Nâzım Hikmet, sonradan “Dört Hapishaneden” kitabında yer alacak olan “Çankırı Hapishanesinden Mektuplar” şiirlerini, bu ayrılışlarından sonra yazmaya başlar. “1940 Temmuz 2, Çankırı” notunu taşıyan Piraye Hanım’a ilk yazdığı şiiri “tarihsiz” bir mektupla gönderir:

*"Karıcığım,
Bu seferki ilk mektubuma senin için yazdığım bir şiirle başlıyo-
rum:*

*Saat dört,
yoksun.
Saat beş,
yok.
Altı, yedi,
ertesi gün
ve belki
kim bilir...*

*Hapishane avlusunda
bir bahçemiz vardı.
Sıcak bir duvar dibinde
on beş adım kadardı.
Gelirdin, yan yana otururduk,
kırmızı ve kocaman
muşamba torban
dizlerinde...*

*Kelleci Memed'i hatırlıyor musun?
Sübyan koğuşundan.
Başı dört köşe,
bacakları kısa ve kalın
ve elleri ayaklarından büyük.
Kovanından bal çaldığı adamın
taşla ezmiş kafasını.*

*"Hanım abla" derdi sana.
Bizim bahçemizden küçük bir bahçesi vardı,
tepemizde, yukarda,
güneşe yakın*

bir konserve kutusunun içinde...

*Bir cumartesi gününü,
hapishane çeşmesiyle ıslanan
bir ikindi vaktini hatırlıyor musun?
Bir türkü söylediği kalaycı Şaban Usta,
aklında mı:
"Beypazarı meskenimiz, ilimiz,
kim bilir nerde kalır ölümüz?.."*

*O kadar resmini yaptım senin
bana birini bırakmadın.
Bende yalnız bir fotoğrafın var:
bir başka bahçede
çok rahat
çok bahtiyar
yem verip tavuklara
gülüyorsun.
Hapishane bahçesinde tavuklar yoktu.
fakat pekalâ gülebildik
ve bahtiyar olmadık değil.
Nasıl haberler aldık
en güzel hürriyete dair,
nasıl dinledik ayak seslerini
yaklaşan müjdelerin,
ne güzel şeyler konuştuk
hapishane bahçesinde..."*

Şiirin sonundaki mektup bölümü ise şöyle:

"İşte karıcığını, senin hasretinle yazdığım ilk şarkı bu. Sanat kıymeti var mı, yok mu, düşünmedim. Duyduklarımı, en işlenmemiş, en ham şekilleriyle, fakat hence en saf ve berrak olarak yazdım. Burda hayat bildiğin gibi. Senin için sırrım kalmadı. Hapisha-

Nâzım Hikmet Piraye Hamm'la 1941'de Bursa Cezaevi'nin avlusunda.

neyi ve insanlarını öğrendin. Bahçemizi arasına hasretle arayacağına eminim. Ben her hafta sana bir şiirle ondan haber vereceğim.

Kuzum karıcığım, bu şiirleri iyi oku. Yazdıklarımın en ustaları değilse de, en yalansızlarıdır. Seni nasıl yalansız, süssüz, sanatsız seviyorsam, bunlar da öyle...

Kemal'in, Hikmet'in selamları.

Seni ve çocuklarımı hasretle kucaklarım."

Nâzım Hikmet bundan sonra Çankırı Cezaevi'nden Piraye Hanım'a hep "şiirli mektup"lar yazacaktır. Bu "şiirli mektup"lar, "karıcığım" hitabıyla başlayan iki-üç satırlık notun ardından Piraye Hanım için yazılan şiirle devam eder. İkinci mektubuna:

"Bir akşamüstü

oturup

hapishane kapısında

rubailer okuduk Gazali'den" dizeleriyle başlayan şiiri eklerken,

üçüncü mektubuna:

"Bugün çarşamba:

-biliyorsun-

Çankırı'nın pazarı.

Demir kapımızdan geçip

kamış sepetimizde bize kadar gelecek

yumurtası, bulguru,

yaldızlı, mor patlıcanları..." dizeleriyle başlayan şiiri koyacaktır.

1940 yılı Ekim ayı sonlarına kadar, Piraye Hanım'a gönderdiği her mektubuna bir de onun için yazdığı şiiri ekleyen Nâzım Hikmet; 28 Mart 1940 tarihli mektubunda ise, bu kez Piraye Hanım'ın kendisine yazdığı mektubu şiirleştirerek geri gönderir:

"Pencerenin önünde, minderde yatıyorum,

dizimde battaniye,

hafif bir sıcaklık içindeyim.

Kırlar,

*fevkalade kırlar,
ve Çamlıca tepesi görünüyor,*

Hava çok sakın."

Nâzım Hikmet bir yandan da siyatik ağrılarına iyi gelecek ılıman iklimli Bursa'nın cezaevine nakledilmesi başvurusunun sonucunu beklemektedir. Ekim ayından itibarenki mektuplarında bir yandan bu beklentisiyle ilgili haberler ulaştırırken, tarihsiz, -ancak Kasım 1940 içinde bir gün yazıldığı anlaşılan -mektubunda "*Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*" adını verdiği bir poeme başladığını duyurur. Mektubun ilgili bölümleri şöyle:

"(...) Bursa'da herhalde kafam daha dinç kalır. Geçen mektubumda, seni eğlendirsin diye "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi" ismiyle bir yazıya başladığımı ve birinci kısmını ana hatlarıyla bitirdiğimi bildirmiştim. Buradaki insanların çoğunu beraber tanıdık, beraber düşündük. Büyük lügatlardaki ve tercümeihal ansiklopedilerindeki edayla bu eda istilize edilerek ve şahısların hal tercüme-leri fonunda kısa bir tarih ve cemiyet parçası vermek için uğraşıyorum."

Sonradan "*Memleketimden İnsan Manzaraları*" adını alacak olan poeminin kahramanlarını, "*Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*" şeklinde planladığı Çankırı Cezacvî'nde "*A'dan H harfine kadar*" küçük küçük notlarla çizmiştir. Yukarıdaki mektubun sonunda "*Kitap sana ithaf edilmiştir*" dedikten sonra "*H*" harfinde "*Hatice*" olarak yer verdiği Piraye Hanım'a "*ve bu ithaf şöyledir:*" diye yazıyordu:

"Hatice- (Piraye-Pirayende.)

Doğum yeri neresi,

kaç yaşında?

Sormadım.

Düşünmedim.

Bilmiyorum.

Dünyanın en iyi kadını.

Dünyanın en güzel kadını.

*Benim karım.
(Bu bahiste
realite umurumda değil.)*

*

1940 senesi Eylül ayı ortalarında Çankırı Hapishanesi'nde yazılan bu kitap ona ithaf edilmiştir."

"Bursa Kalesi"nde Uzun Konukluk...

Nâzım Hikmet, 5 Aralık 1940 günü Bursa Cezaevi'ne gelir. Piraye Hanım'a, Bursa'ya geldiğine dair hemen çektiği telgraftan sonra *"tarihsiz"* şu mektubu yazar:

"Karıcığım,

Bursa'ya geldiğime dair çektiğim telgrafı herhalde almışsındır. İşte telgraf gibi bir mektup daha. Rahatım iyidir. Müdürümüz kibar bir zat. Dayımın, vaktiyle, yanında çalışmış.

Seni beklemekten başka işim yok. Doğru hapishaneye gel. Öyle hasretim ki sana...

Anneme telefon edip Bursa'ya geldiğimi bildir. Ona da ayrıca mektup yazacağım sonra."

Çankırı'dan Bursa Cezaevi'ne geldikten sonra Piraye Hanım'a *"17-12-1940"* tarihli şu ilk şiiri yazar Nâzım Hikmet:

"Karıcığım;

*Senin kaç yaşında olduğunu
ne düşündüm şimdiye kadar
ne de bundan sonra düşüneceğim.*

*Sen üç yaşındasın bebeğim
tombul, pembe beyaz
şirret, şirin ve yaramaz.*

*Sen on sekiz yaşında sevgilimsin
-kocaman gözlü, ince bilekli geyik-*

Sen anamsın, altmış yaşındasın.

*Sen yaşı ve cinsiyeti olmayan arkadaşsın;
büyük kavgamda beraber dövüştüğüm;
bana nasihatların en doğrusunu veren
ve tehlikelerde kanatlarını üstüme geren.
Senin kaç yaşında olduğunu*

*ne düşündüm şimdiye kadar
ne de bundan sonra düşüneceğim.*

Ve inanamıyorum bir kış günü dünyaya geldiğine.

*Sen mutlaka baharda doğmuş olmalısın
toprak uyanırken."*

Nâzım Hikmet'in Piraye Hanım'a mektupları ardı arkası kesilmeden sürerken, zaman zaman da Piraye Hanım Bursa'ya gelerek bir otele yerleşip birkaç gün kalmakta ve ziyaret etmektedir. Dehşetli sevda yüklü mektupları birbirinden duyarlı aşk şiirleri izlemektedir. İşte 1942'deki "tarihsiz" bir mektup:

"Canım karıcığım,

Ne acı, ama acılıklarıyla bana ne kadar yakın, beni ne kadar seven mektuplar yazıyorsun. Hani ağlarken güleceğim, sevincimden, bahtiyarlığımdan kahkahalarla gülesim, gülerken ağlayasım geliyor, senin yanı başında dertlerine, kederlerine bıçakla keser gibi son veremediğimden ötürü ağlayasım, hiddetten, gazaptan, gözyaşlarımı belli etmeden ağlayasım geliyor. Biz birbirimizi ne güzel, ne derin, ne kadar bahtiyar, ne kadar bedbaht, ne kadar mutlu seviyoruz. Yepyeni ve çok güzel bir dünyanın insanları gibi sevişmesini bildiğimiz kadar, bugünkü bedbaht dünyanın insanları gibi de sevişmesini biliyoruz. Senden ve kendimden dehşetli memnunum, seninle ve kendimle övünüyorum."

Ve hemen ardından bu mektubundaki temayı ele alan "Pirayende" şiiri geliyor:

*"Yepyeni ve çok güzel bir dünyanın insanları gibi sevişmesi-
ni bildiğimiz*

kadar biliyoruz

sevişmesini

bugünkü bedbaht dünyadakiler gibi de.

Sen ki güzelsin

cesursun

iyi ve akıllısın;

artık kayboldu "dün",

geri dönmez bir daha.

Ve ey kalbimin sahibi;

"yarın" içindedir "bugün" ün

koza tırtılındaki altın kelebek gibi.

Sevgilim;

çekirdekler kabukla örtülüdürler.

Sevgilim;

yıldızlarımızın bahçesinden dal koparma,

yemişlerini kesme dilim dilim.

Koparılmış dal

ve kesilmiş yemişler ölüdürler.

Sen ki cesursun

güzelsin

iyi ve akıllısın;

bahçeyi görebilmektedir bahtiyarlık

durmadan kuruyup

durmadan

yeşeren

bahçeyi.

Durmadan kuruyup

durmadan

yeşeren
bahçeden
geçmez iki kere aynı rüzgâr.
Ve ey kalbimin sahibi
bugünkü bedbaht dünyadaki insanlar gibi sevişmesini bildiği
miz kadar
biliyoruz
sevişmesini de
yarınki dünyadakiler gibi.

25 Ağustos 1942
Bursa Hapishanesi"

"Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri"

Bütün bu tekil şiirlerinin ve mektuplarının Piraye Hanım'a sevdasını ifadede bir doygunluğa erişmediği kanısındaki Nâzım Hikmet, "günün birinde kitap yapacağız" düşüncesiyle 1945'te Piraye Hanım'a her gün bir şiir yazmaya başlar. Adı "Piraye için yazılan saat 21-22 şiirleri"dir. 1945 yılı Sonbaharı'ndaki "tarihsiz" bir mektubunda bunun müjdesini Piraye Hanım'a şöyle veriyor:

"Canım karıcığını,

(...) Saat 21 oldu mu, artık yalnız seni düşünüyorum. Bu, öteki zamanlarda seni düşünmediğim mânâsına gelmesin. Fakat saat 21'den sonra senden başka hiçbir şey düşünmüyorum ve 21 ile 22 arasında bir saat sana şiir yazıyorum. Bunların adını: "Piraye için yazılan 21-22 şiirleri" koydum. İşe eylül ayının sonlarına doğru başlamıştım. İki gece o kadar sana daldım ki, şiir bile yazamadım; bu iki gece müstesna, ötekileri sana ayrıca yollayacağım. Böylelikle her ay, o ayın günü kadar şiirin olacak. Ve ay başları postaya vereceğim. Küçük şeyler, sana layık değil ama, emin ol ki duyarak yazdığım, en pürüzsüz olmalarına çalıştığım yavrucuklar:"

"Piraye İçin Yazılmış" Saat 21-22 Şiirleri:

**"Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşıam kırkı geçmiş iken..."**

dizeleriyle başlıyor. Bunun ardından "20 Eylül 1945" tarihini taşıyan ilk **"Saat 21-22 Şiiri"** 26 Eylül'e kadar gün atlamaksızın devam ediyor. 29 Eylül'e kadar bir boşluk var. "30 Eylül 1945" ten itibaren devam eden **"Saat 21-22 Şiirleri"** ekim ve kasım aylarında da bazı günleri atlayarak sürüyor, **"14 Aralık 1945"** tarihliyle bitiyor. Bu son **"Saat 21-22 Şiiri"** şöyle:

**"Hay aksi lanet, fena bastırdı kış...
Sen ve namuslu İstanbul'um ne haldesiniz kim bilir?
Odun alabildin mi?
Camların kıyısına gazete kâadı yapıştır.
Gece erkenden yatağa gir.
Evde de satılacak bir şey kalmamıştır.
Yarı aç, yarı tok üşümek:**

**dünyada, memleketimizde ve şehrimizde
bu işte de çoğunluk bizde..."**

"Saat" şiirlerinin bittiğini ve ardından "Piraye'ye Rübailer"e başladığını şu mektubuyla bildiriyor Piraye Hanım'a:

"21-22 şiirleri bitti. Sana gönderemediğim üç tane daha vardı, onları da yolluyorum işte. Şimdi Piraye'ye Rübailer adıyla yeni bir kitaba başladım. 40 tane kadar rübai olacak. Senin aşkına güvenilecek şimdiye kadar gerek şark gerekse garp edebiyatında yapılmamış bir şeye, yani rübailerle diyalektik materyalizmi vermeye çalışacağım. Bu işi başaracağımdan eminim, çünkü Mevlana'nın Tanrı aşkına güvenilecek ve ondan kuvvet alarak yaptığı şeyi, ben senin aşkına güvenilecek ve onun yaptığığının tamamen tersini yani gerçeğini yapacağım."

1946'da üç bölümden ibaret "*Piraye'me Rühailer*" i yazdı. 1947 yılında da Piraye Hanım'a tekil şiirleri devam etti. Bunlardan "*Hatunumun gözleri elâdır da...*" isimlisi şöyleydi:

*"Hatunumun gözleri elâdır da
içinde hareler var yeşil yeşil
altın varak üstüne yeşil yeşil meneviş.*

*Kardeşlerim, bu ne biçim iş,
şu dokuz yıldır eli elime değmeden
ben hurda ihtiyarladım
o orda.*

*Kalın, beyaz boynu kırışan kızım,
imkânsızdır ihtiyarlamamız bizim,
etin gevşemesine bir başka tabir gerek,
zira ki ihtiyarlamak:
kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek."*

**"Bir Kız kardeş, Birazcık da Anne"
Gibi Algılanmaya Başlanan Piraye Hanım...**

1946'da güdümlü olarak başlatılan "*çok partili demokratik hayat*" çok geçmeden etkisini göstermekte gecikmedi. Tek Parti Diktatörlüğü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan Demokrat Parti'nin, 1946 yazında birbiri ardına kurulan Marksist kökenli iki sosyalist partinin yükseltmeye başladıkları özgürlük ve demokrasi talebi siyasi mahkûmları da içine alan bir "*genel af*" şeklinde somutlaştı. Sanat, edebiyat ve kültür dünyası insanlarının "*Bursa Kalesi*"nde yatan komünist şairi ziyaretleri de sıklaşıyordu. Bu ziyaretçilerinden biri de, o sırada ressam Nurullah Berk'le evli ve bir kız çocuk annesi olan dayısının kızı Münevver (Berk) Hanımdı. Nâzım Hikmet, dayısının kızı Münevver Hanım'a âşık oldu.

Memet Fuat, yayına hazırladığı "*Nâzım ile Piraye*" adlı mektuplaşmalar kitabında bu gelişmeyi şöyle bir nolla açıkladı:

"(...) Rasih Güran'ı Bursa'ya çağırıp, Piraye'den ayrılmak is-

tediğini bildirdi. Ortak dostları arasında Rasih'in, Piraye'yi en çok seven insan olduğunu biliyordu, yazdığı mektubu onunla gönderdi. Bu hiç ummadığı, aklının ucundan bile geçirmediği mektubu alınca, Piraye çok şaşaladı, çok sarsıldı, işin garibi, bir yıkıntı haline gelmiş olan Rasih'i de teselli etmek zorunda kaldı. İnanamıyordu. Vâlâ'ya telefon etti. Böyle bir şeyden haberi yoktu onun. Sonra yatağa girip yattı Piraye, üzüntüsünü kimseyle paylaşmak istemedi. Çevresindekilerle pek az konuştu. Kaç gün yattı, bilmiyorum. Bu arada Nâzım'a bir mektup yazdı. Kalktığında artık kendini toparlamıştı, donuk, durgundu, ama üzüntüsünü göstermiyordu."

**Piraye Hanım'a "Allahaismarladık!"
Mektubu...**

Nâzım Hikmet-Münevver aşkı başladıktan sonra, Nâzım Hikmet'in Piraye Hanım'a Bursa Hapishansı'ndan Rasih Güran'la elden gönderdiği mektup şöyleydi:

"Piraye,

(Tarihsiz)

Her şeye rağmen birbirini anlayan, birbirini seven, birbirini sayan iki cesur insan gibi konuşmamız gerekiyor. Aramızdaki münasebetler iki insan arasında bulunabilecek en dürüst, en temiz, en güzel ve çok çeşitli münasebetlerdir. Bunlardan birinin eksilmesi hiçbir şeyi değiştirmez. Birbirimize yalan söyleyemeyiz, birbirimizi aldatamayız. Sana yalan söylemekten seni aldatmaktansa seni büsbütün kaybetmeyi tercih edecek kadar sana ve kendime hürmetim var. Mesele şu: Aramızdaki münasebetlerden bir tanesi olan, fakat zaten bilfiil çoktandır mevcut bulunmayan ve daha senelerce de mevcut olamayacağı anlaşılan karı kocalık münasebetimizi, kadın erkek münasebetimizi tasfiye etmemiz, kesmemiz gerekiyor. Bunun icap ettiğini uzun muhakemelerden, nefsimle yaptığım işkenceli muhasebelerden sonra anladım. Ve sana bir gün bile daha fazla yalan söylememek için, bu münasebetin artık kesilmesi gerektiğini işte hemen yazıyorum. Sen yine benim en

yakın insanımsın, en yakın dostum ve arkadaşısın. Çocukların çocuklarımdır. Bu taraflarımızda hiçbir şeyin değişmeyeceğine inanıyorum. Fakat artık karı kocalığımız devam edemez. Bu bağımızı, bağlarımızdan ancak bir tanesi olan bu münasebetimizi kesmemiz lazım geliyor. Sana yolladığımı bu mektupla beraber ben karı koca münasebetimizi kesilmesi için gereken yerlere müracaatımı da yapmış bulunacağım.

Bütünü bu olup biten şeye rağmen, en yakın iki insan olarak kalacağımızı biliyorum. Benim haşım sıkıştığı zaman -hapiste olayım, dışarda olayım- yine sana koşacağını, sen de öyle bana koşacaksın. Ömrümün en güzel senelerini, en iyi eserlerimi sana borçluyum, onlar, manen ve maddeten senindir. Şimdilik Allahısmarladık. Beni affet bile demiyorum. Her şeye rağmen beni herkesten ziyade anlayacak olan insanın yine sen olduğuna eminim. Elleriünden öperim.

(imza)"

Bursa Cezaevi'nde demir parmaklıkların önünde seyredilen dünya...

Piraye Hanım'ın, bu mektubu yanıtlayan mektubuna karşılık yazdığı "tarihsiz" mektup da şöyleydi Nâzım Hikmet'in:

"Piraye,

Şimdi yanında olmak, gözlerinin içine bakarak: Seni aldatmadım, sana, seni aldatamayacak kadar saygım ve muhabbetim var, seni büsbütün kaybetmek pahasına da olsa sana yalan söyleyemezdim, karı kocalığımızın, erkek ve dişiliğimizin ara yerden kalkması, ne beni senin için kaybettirebilir, ne de seni benim için, biz birbirimizin en yakın insanı, en yakın dostu, en yakını olarak kalmasını bileceğiz, her şeye rağmen öyleyiz demek, diyebilmek isterdim. Ne senden, ne de Türk milletinden uzağım. Senden ve milletimden kopmama imkân var mı? Sen istesen de istemesen de, biz insanlarımızın, bugünkü ve yarınki insanlarımızın hafızasında yaşayacaksak, el ele beraber yaşayacağız. Artık senin kocan olmayışım neyi değiştirir. Artık benim karım olmayışın, senin Piraye, benim Nâzım oluşumuz vakıasını, biz istesek de, yok edebilir mi? Ben daha senelerce hapisteyim, belki de hurda geberip gideceğim. Hayatımda millette ve namuslu insalığa layık bir iki şey yazabildimse, bunu sana borçluyum. Şöhret yapmayı bir an bile aklımdan geçirmiş değilim. Bu gibi işlerde en ufak ihtirasımın olmadığını herkesten iyi sen bilirsin. Artık senin erkeğin ve kocan değilim, fakat senin en sadık insanın ve arkadaşının, hatta daha da fazla bir şeyinim ve sen de benim için öylesin, istesen de istemesen de öyle kalacaksın. Bütün bunlara rağmen, seni arkandan değilse de, ansızın bıçakladığımı müdrikim. Fakat aynı bıçağı kendime de sapladım. Sadece erkek dişi olsaydık, bu darbe ikimiz için de ölüm darbesi olabilirdi. Fakat biz, seninle ben, sadece erkek ve dişi değiliz. Erkek ve dişilik münasebetimizin bitmesiyle açılan yara kapanacak. Günün birinde, dört duvar arasında ölmez, hürriyete kavuşabilirsem, senin yüzüne ve milletimin yüzüne, yüzüm kızarmadan bakabileceğime inanıyorum. Çünkü ne sana ne de ona yalan söyledim, ne seni ne de onu aldattım. Sana bu mektubu elden yolluyorum. Sen istersen oku, ister okumadan yırt, sana her hafta mektup yollayacağım. Parasız kalırsam yine senden para isteyeceğim ve sen, başın sıkıştığı zaman bana

Nâzım Hikmet 1948'de Bursa Cezaevinde...

dert yanacaksın. İkimizin arasındaki münasebetlerden birinin kesilmesinin ancak seni ve beni ilgilendiren bir iş olduğunu, buna başkalarının karışmaya hakkı olmadığını, sen, bizzat sen ileri sürecek kadar bana ve ben sana bağlıyız. Bunu bilhassa çocuklarımıza anlatmalısın. Şimdilik hoşça kal, kızım, annem, kardeşim, arkadaşım, yoldaşım."

Ancak bir süre sonra Nâzım Hikmet- Münevver Hanım aşkı akşamaya başladı. Hele o günler için "genel affın" ve özel olarak da Nâzım Hikmet'in "affı"nın uzak bir ihtimal olduğu ortaya çıktı. Bir yandan da Münevver Hanım'ın evli ve bir kız çocuk sahibi olması, o sıradaki eşi Nurullah Berk'in Münevver Hanım'la birlikteliklerini bitirmemekteki ısrarı, Nâzım Hikmet-Münevver Hanım aşkını kısa sürede kilitledi. Bu durumda; Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la tekrar barışmanın yollarını arayan, sürekli özür dileyen ve yalvaran mektuplar yağdırmayı başladı.

O günlerdeki bir mektubunda: *"Yeryüzünde hiçbir insan, hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen gel. Sana "gel" diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam ne halt edeyim, öyleyim işte. Fakat, gel. Ve benden nefret ederek, beni hor hakir görerek de olsa, beni bir daha yalnız bırakma!"* diye yazıyordu Piraye Hanım'a.

Nâzım Hikmet 1949 yılı boyunca da Piraye Hanım'a; yanına gelmesi için yalvaran mektuplar yazmaya devam etti. Bundan sonraki gelişmeleri Memet Fuat şöyle anlatıyor:

"Piraye Bursa'ya gelmezse intihar edeceğini, Nâzım, kendisini görmeye giden bazı kimselere de söylemişti. Bu mektuplar üst üste gelince, hele araya sözünden çıkılamayacak birtakım arkadaşlar da girince, yanına Memet'i, Suzan'ı, İzgen'i de alan Piraye, apar topar Bursa'ya gitti.(...) O gün cezaevinin kapısından dışarı çıktığımız zaman, Piraye "Artık Nâzım'ı sevmiyorum" dedi. İsterse evimize gelebilirdi, istediği kadar kalabilirdi, ama daha ileri bir yakınlaşmaları olmayacaktı."

1949 yılı Sonbaharı'ndan 1950'nin İlkbaharı'na kadar da Piraye

Hanım'a mektup yazmayı sürdürdü. O sırada ülke siyasi bir iktidar değişikliğinin arifesindeydi. Dışarıda "Nâzım Hikmet'e Af" kampanyaları açılıyor; sol ve ilerici üniversite gençliği bu doğrultuda eylemler yapıyorlardı. O günlerde Nâzım Hikmet de açlık grevine yattı. Açlık grevi sonrası rahatsızlığı için, tedavi amacıyla Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ne getirildi. Bu cezaevinde Piraye Hanım, Nâzım Hikmet'i son olarak ziyaret etti. Bu ânı, Memet Fuat şöyle anımsıyor:

"Nâzım açlık grevine yattıktan bir süre sonra İstanbul'a, Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ne getirildi. Özel bir bağışlama yasasıyla serbest bırakılacağı umuluyordu. Bu arada Münevver Berk'le ilişkisi yeniden başlamıştı. Piraye, bunu bildiği halde, gidip Nâzım'a, çıktıktan sonra isterse eve gelebileceğini, ayrılıncaya kadar birlikte oturabileceklerini söylemesi gerektiğine inanıyordu. Yanına Memet ile Suzan'ı alıp Üsküdar'daki cezaevine gitti.

Görüşme yerinde değil de ayrı bir odada oturduk. Piraye söylemesi gerektiğine inandığı şeyleri söyledi. Nâzım duygulandı. (Ama iyice uzaktılar artık.) Çıkacağından pek umudu olmadığını belirtti. Sonra bizimle ilgilendi. O sırada kapı açıldı. "Görüşmeciniz var" dediler, kız kardeşi Samiye ile Münevver Berk girdi içeri. Bir suskunluk oldu. Nâzım iki yanlı konuşmaya çalıştı. Arkasından gene kapı açıldı, Mehmet Ali Cimcoz geldi, önce bir şaşaladıysa da hemen toparlanıp oracıktaki bir sandalyeye oturdu. Onunla konuşmalar odadaki sessizliği biraz geçiştirdi. Derken Suzan birden ayağa kalkıp kapıdan dışarı fırladı. Piraye, Nâzım'la konuşmak gereğini duyarak bir şeyler sordu. Sonra, "Suzan dışarıda yalnız kalmasın, biz de gidelim artık" dedi. Çıktık. Nâzım ile Piraye'nin birbirlerini son görüşü böyle oldu..."

1930 yılından başlayıp, uzun hapislik yılları boyunca, sayfalar dolusu mektuba, binlerce dizelik şiire sığdırılmaya çalışılan Nâzım ile Piraye aşkı, 1950 yılı İlkbaharı'nda Paşakapısı Cezaevi'nin görüşme yerinde böyle noktalandı.

İkinci Bölümün Ekleri:

PİRAYE

Asıl adı Hatice Zekiye Pirayende (Altınoğlu) olan Piraye Hanım 23 Aralık 1906'da İstanbul'da doğdu. Babası Seyit Paşa'nın oğlu gazeteci Ahmet Muhtar Bey, annesi Altunizade Necip Bey'in kızı Nurhayat Hanım'dır. Mütarekede İstanbul işgal edilince ailesiyle Bursa'ya gitti. Koşullar biraz uygun duruma gelince babası Ahmet Muhtar Bey eşini ve çocuklarını Bursa'da bırakarak İstanbul'a döndü. Ailesini İstanbul'a aldıracağı yerde, bir başka kadınla birlikte yaşamaya başladı. Bu durumu öğrenen Nurhayat Hanım, kocasından ayrılma kararıyla çocuklarını yanına alarak, İstanbul'a babaevine döndü. Ailesi boşanmasına karşı çıkınca, babaevinden ayrılarak Kadıköy'de tuttuğu bir evde, çocuklarıyla birlikte yaşamaya başladı.

Bu sıralarda 16 yaşındaki Piraye Hanım, Bursa'daki komşuları Adile Hanım'ın evinde gördüğü Vedat Örfi'ye âşık olup evlenmeye karar verdi. Erenköy'ün tanınmış ailelerinden Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan Vedat Örfi, Fransızca bilen, piyano çalan, gazetecilik yapan, oyunlar yazan ve tiyatrodan oynayan yakışıklı bir gençti. *Babası bu beraberliğe karşı çıktı. Annesi Nurhayat Hanım'ınsa taraf-*

tar olmasıyla Piraye Hanım, Erenköy'deki Mehmet Ali Paşa köşküne gelin gitti. 1924'te ilk çocuğu Suzan dünyaya geldi. 1926'da ikinci çocuğu Mehmet (Memet Fuat) doğarken Vedat Örfi Bey Türkiye'den ayrılmıştı. Ünlü bir kemancı ve şarkıcıyla, alaturka konserler vermek üzere piyanist olarak Paris'e gitmişti.

İki çocuğuyla birlikte Piraye, kayınpederi Mehmet Ali Paşa'nın köşkünde kocasının dönmesini beklemeye başladı. Bu arada Vedat Örfi'den mektuplar ve kartlar geliyordu. Bir süre sonra Paris'ten Mısır'a gitti. Mısır sinemasının kuruluşunda oyuncu ve yönetmen olarak yardımcı oldu. Kocasını dört yıl bekleyen Piraye Hanım, sonunda kızı Suzan'ı kayınpederi Mehmet Ali Paşa'ya bırakıp oğlu Mehmet'le birlikte annesinin evine döndü.

Nâzım Hikmet, kız kardeşi Samiye'nin arkadaşı olan Piraye Hanım'ı 1930'da Kadıköy'deki bu evde tanıdı. Piraye Hanım başlarda, Nâzım Hikmet'in kendisine yakınlığından tedirginlik duyuyordu. Kocasından henüz resmen boşanmamış olmasına rağmen, üç ayrı zengin talibi bulunuyordu. Bir diş hekimi, zengin bir ailenin çocuğu, ünlü bir futbolcu ve bir borsacı. Piraye Hanım, Nâzım Hikmet'i beğenmekle birlikte onunla evlenmeyi düşünmüyordu. Çünkü ikinci evliliğini mantığıyla yapmak istiyor, Nâzım Hikmet ise Piraye ile evlenme kararında, ısrarla olayın üstüne gidiyor, Piraye Hanım'ın annesi ve babası da bir "komünist"le evlenmesine kesinlikle karşı olduklarını belirtiyorlardı.

Sonunda Nâzım Hikmet'le Piraye Hanım evlenmeye karar verdiler. Evlilik kararından sonra genişleyen aile için Erenköy'de bir köşk tutup hep birlikte yaşamaya başladılar. Piraye Hanım'ın eski kayınpederi Mehmet Ali Paşa'nın köşkünün hemen karşısındaki Mithat Paşa Köşkünde; Piraye Hanım, çocukları Suzan ve Mehmet, Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'ın kız kardeşi Fahamet ve nişanlısı Vedat Başar, öteki kız kardeşi Selma, Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Samiye ve eşi Seyda Yalıtım hep birlikteydi.

1932'de nihayet İstanbul'a dönen Vedat Örfi, kendisini bağışlatıp barışmak için bu köşke Piraye Hanım'a geliyor, ancak başarılı

olamıyor. 13 Eylül 1932'de Vedat Örfi'yle resmen boşanıyorlar. Bu sıralarda, 1933 yılı başlarında, Nâzım Hikmet komünist faaliyetleri yüzünden tutuklanıyor. 1933'ün Mayıs ayı sonlarına kadar önce İstanbul Tevkifhanesi'nde kalan Nâzım Hikmet, bu tarihten sonra suç mahalli olan Bursa Cezaevi'ne naklediliyor. 31 Ocak 1934'de Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararıyla 5 yıl hapse mahkûm ediliyor. Cezası, Cumhuriyetin 10. yıldönümü dolayısıyla çıkarılan af la sona erince tahliye ediliyor.

Nâzım Hikmet'le Piraye Hanım 31 Ocak 1935'te Kadıköy Evlendirme Dairesi'nde evlendi. 1936'da Erenköy'deki köşkten Cihangir'de bir çekme kata, ertesi yıl da Nişantaşı'nda bir apartman dairesine taşındılar. 17 Ocak 1938 gecesi Nâzım Hikmet gözaltına alınıp Ankara'ya götürüldü. 29 Mart 1938'de Harp Okulu Askeri Mahkemesi tarafından 15 yıla, aynı yılın 29 Ağustosunda Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından 20 yıl hapse mahkûm edildi. 1 Eylül 1938'de İstanbul Tevkifhanesi'ne konuldu. 1940 yılı Şubatı'nda Çankırı Cezaevi'ne nakledildi. 15 Temmuz 1950 yılında çıkarılan af yasasıyla serbest bırakılıncaya kadar Bursa Cezaevi'nde yattı.

Bütün bu tutuklanma ve mahkûmiyet yıllarında Piraye Hanım, kocası Nâzım Hikmet'i, cezaevlerinde yalnız bırakmadı, sürekli ziyaret etti, mektup yazdı. Kendisini bağlılık ve sabırla bekledi. Nâzım Hikmet uzun hapislik yıllarının sonuna doğru, 1948'de kendisini Bursa Cezaevinde ziyarete gelen dayısının kızı Münevver Hanım'a âşık olunca Piraye Hanım'ı terk etti. 1950 Temmuzunda hapisten çıkınca da Münevver Hanım'la birlikte yaşamaya başladı. Piraye Hanım, Nâzım Hikmet'ten 23 Mart 1951'de Kadıköy Asliye 2. Hukuk Hâkimliğinin kararıyla boşandı.

Bu tarihten sonra Altunizade'deki evinde bir çeşit inziva hayatına çekilen Piraye Hanım, Nâzım Hikmet araştırmacıları dahil, gazetecilerin bütün ısrarlarına rağmen Nâzım Hikmet hakkında tek bir laf etmedi. Hiçbir erkekle ilişkisi de olmadı.

Piraye Hanım 21 Mart 1995 günü Altunizade'deki evinde öldü.

Nâzım Hikmet tarafından çizilen Piraye Hanım'ın yağlı boya portrelerinden...

Geride Nâzım Hikmet'in kendisi için yazdığı yüzlerce şiirle, oğlu Memet Fuat'ın derlediği ve "*Nâzım ile Piraye*" adıyla yayımlanan (ilk basım Eylül 1975) mektupları kaldı. Sağlığında yayımlanmasına izin vermediği Nâzım Hikmet'le öteki mektuplaşmalarını, oğlu Memet Fuat yayımlayacağı sözünü verdi. Nitekim Memet Fuat sözünde durarak; mektupların tamamını 2 cilt halinde yayımladı. (Bkz. Piraye'ye Mektuplar 1, Piraye'ye Mektuplar 2; Derleyen Memet Fuat; Adam Yayınları 1998)

Nâzım Hikmet'in Adaşı Gazeteci, Piraye Hanım'ı Anlatıyor....

21 Mart 1995 günü yitirdiğimiz Piraye Hanım'la tam 18 yıl kapı komşuluğu eden gazeteci Nâzım Alpman, Milliyet'te, onun ardından, "Nâzım'ın 'En Çok Sevdği Kadını' Piraye Hanım Öldü" başlıklı bir yazı yazdı. Alpman'ın bu yazısının, gazeteye girmeyen tunceleriyle birlikte tümünü sunuyorum:

"Bir gün böyle bir yazı yazacağımı düşünür ürperirdim... Şimdi o gün geldi: Piraye Hanım öldü!

Nâzım Hikmet'in "en çok sevdiğim kadını" dediği Hatice Piraye Altınöğlü ile tam 18 yıldır kapı komşuyum. Yaşı kırka dayanan kuşağın sadece Nâzım'ın kitaplarından tanıdığı "efsane kadın" ile iyi bir dost olabileceğime rüyada bile görsem, inanmazdım. Onunla "zaman tüneline" girip ikili olarak yaptığım "kaçamakları" arkadaş sohbetlerinde paylaştığım kişiler de inanamayıp, hayretle sorarlardı:

"Piraye Hanım yaşıyor mu?"

Olumlu yanıt alınca da arkadan ikinci soru gelirdi:

"Niye bir röportaj yapmıyorsun?"

Bir gazeteci olarak kim "gebermez" böyle bir söyleşiye? Ama Piraye Hanım, 1951 yılında ayrıldığı Nâzım'dan sonra kendisini sessizliğe gömmüştü. Kimselerle görüşmemeyi, kimselerle konuşmamayı seçmişti... Gazeteci olarak benim de bu "sınırları" aşma-

ma izin vermezdi. Mahalledeki "kapı komşusu" olmak ise, konu sınırlaması getirmezdi.

Piraye Hanım'la daha çok yazları görüşüyorduk. Altunizade'deki evinin bahçesine baharla birlikte çıkardı.

Piraye Hanım akrabalarının bulunduğu üçlü dörtlü akşam çaylarında güncel konular üzerine konuşmayı tercih ederdi. Ancak bizim baş başa kaldığımızda, bir anda 40 yıl öncelere uzanıverirdi. İl-gimi tahmin eder, "Nâzım'lı defterleri" bir çırpıda açtıverirdi. Bir yaz günü, kayınvalidemi ve oğlumu göremediğinden yakınarak sormuştu:

- "Kaç gündür göremiyorum, sizinkiler nerede?"

Şile'de olduklarını söyleyince, bir anda "tarihe yolculuğa" çı-kıvermiştik. Şile'de kayalıkların üzerinde bir gazino vardı, o hâlâ duruyor muydu. Evet duruyor ama, siz Şile'ye ne zaman gittiniz ki? Çünkü evden çıkmıyordu. Acaba, torunu milli voleybolcu Kenan arabasına alıp götürmüş olabilir miydi? Şile'ye ne zaman gittiniz soruma, hiç tahmin etmediğim bir yanıt alıyordum:

- "Çooooook oldu... 1934 mü, 35 mi neydi, Nâzım'la gitmiştik!"

Erenköy'deki Mehmet Ali Paşa (eski kayınpederi) köşkünden at-lı arabalarla pikniğe gitmişlerdi.

Piraye Hanım, Nâzım'a hâlâ kıvgındı. 16 yıllık evliliklerinin sa-dece ilk üç yılı birlikte geçmişti. Sonra "Harb Okulu Davası", ar-dından 13 yıllık Bursa Cezaevi serüveni... Cezanın son günlerine doğru, Nâzım'ın, Münevver Andaç'a âşık oluşu... Temmuz 1950'de tahliye. Ve 23 Mart 1951 yılında Kadıköy 2. Asliye Ceza'da boşan-ma...

Kaderin garip cilvesine bakın ki, Nâzım'ından ayrılışının 44. yıl dönümünde "bir namazlık saltanatla" bu dünyaya da veda etti!

Bir gün. Füsun Erbulak, "Güneş" gazetesindeki köşesinde, Nâ-zımı ile Piraye Hanım'ın aşklarını işlediği yazısının sonunu şöyle bağlanıştı:

"Nâzımı dorukta bir ilişkide yaya kalmış büyük bir şairdir!"

Piraye Hanım o yıllarda (1989) günde iki gazete (Milliyet ve

Cumhuriyet) okuyordu. Güneş'teki yazıyı da duymuştu. Bana "O yazıyı bulsam da torunlarıma okutsam" demişti. İki gün sonra bir pazar sabahı elimde Erbulak'ın yazısı ile sabah kahvesine gitmiştim. Evdekiler, balkonda oturuyorlar, Piraye Hanım henüz odasından çıkmamıştı. Oğlu Memet Fuat'ın eşi İzgen Hanım, haber vermek için yanına gidiyor. "Piraye Hanım, hadi giyinin Nâzım geldi" diyor. Piraye Hanım'ın birden kaşları çatılıyor ve hışımla soruyor:

- "Nâzım mı, niye gelmiş ki?"

İzgen Hanım gülerek yanıtlıyor:

- "Senin Nâzım değil, bizim Nâzım geldi!"

Birlikte gülüyorlar. Biraz sonra Piraye Hanım balkona geldiğinde, içerdeki olayı bir kez de kendisi anlatıp, şöyle diyordu:

- "Demek, o anda, onu düşünüyordum ki birden öyle kızıvermişim!.."

Yıllardır dinmeyen bu öfkenin içinde, ölmeyen bir aşkın da saklı olduğunu görmemek mümkün mü?

Nâzım Hikmet'in, uğruna en güzel aşk şiirlerini yazdığı "büyük kadını" Hatice Piraye Altınoğlu dün, semte adını veren büyük dedesi Altunizade İsmail Zühtü Paşa Camii'nde kılınan öğle namazından sonra, Nâzım'ına doğru yola çıkıyordu. Acılarını içine gömdüğü, suskunlukla geçen bir ömrün ardından, sessiz, sitemsiz!.."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“BURSA
KALESİ”NDEKİ
MAHKÛMUN
“DAYI KIZI”NA
AŞKI

“Ve Biz Münevver’le Birlikte Yaşamaya Karar Verdik.”

*“Yapraklara, dallara, yeşillere, allara nice nice yıllara gülüm,
nice nice yıllara. Yaprak dala, al yeşile yaraşır, gayrı bundan
böyle vermem seni ellere...”*

1938’de iki ayrı davadan toplam 35 yıla mahkûm edilip, bunun 28 yıl 4 ayını yatacak olan Nâzım Hikmet, hapisliğinin onuncu yılında “Bursa Kalesi” ndedir. Yıllar sonra, zorlu muhacirliğinin coğrafyası Sovyetler Birliği’nde, 1948’de Bursa Cezaevi’nde kalbine düşen ateşin nasıl bir şey olduğunu şöyle anlatacaktı:

“Ve günlerden bir gün, 1948’de, kuzenim Münevver, hapishaneye, ziyaretime geldi. Bir güzellikle girdi içeri. Üstünde Fransız parfümlerinin kokusu... Bir taşra hapishanesinde bunun ne demek olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Kendine güvenli, şen şakrak bir kadın! Afalladım ve... anlıyorsunuz, ne oldu. O sırada on yıldır hapisteydim artık... aşağı yukarı böyle bir şey. Dünya serbest bırakılmamı istiyor, tüm dostlar hükümetin yelkenleri suya indireceğinden ve salıverileceğimden yüzde yüz eminler ve biz, Münevver’le birlikte yaşamaya karar verdik.”

Bundan sonra, yazacağı sevda şiirlerinin öznesi kadının adı artık “Münevver” olacaktır. Bu konuda bilinen ilk şiiri “1948” tarihli “Sen”dir:

*"Sen esirliğim ve hürriyetimsin,
çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin,
sen memleketimsin.
Sen ela gözlerinde yeşil hareler,
sen büyük, güzel ve muzaffer
ve ulaşıldıkça ulaşılmaz olan hasretimsin..."*

Münevver Hanım için yazdığı ilk şiiri olan "Sen"i "Güz" adlı başka bir şiir izler:

*"Günler git gide kısıyor,
yağmurlar başlamak üzere.
Kapım ardına kadar açık bekledi seni.
Niye böyle geç kaldın?"*

*Soframda yeşil biber, tuz, ekmek.
Testimde sana sakladığım şarabı
İçtim yarıya kadar bir başıma
seni bekleyerek.
Niye böyle geç kaldın?"*

*Fakat işte ballı meyveler
dallarında olgun, diri duruyor.
Koparılmadan düşeceklerdi toprağa
biraz daha gecikseydin eğer..."*

O sıralarda Çorum Cezaevi'nde yatmakta olan Kemal Tahir'e yazdığı "6.10.1948" tarihli mektubuna "Sonbahar" adıyla eklediği bu "Güz" şiirinden sonra şunları yazıyordu:

"Bu aşk şiirini, bu sonbahar şiirini okuyunca biraz şaşıracağsın sanıyorum. Ben galiba şahsi hayatımda, anlıyor musun, sırf şahsıma ait ve hiç kimseyi ilgilendirmemesi gereken hayatımda bir dönüm noktasındayım. Her ne hal ise; şahsi hayatımda öyle bir değişiklik olabilir ki, buna herkesten çok sen şaşabilir, fakat bunu yine

herkesten çok sen anlayabilirsin. Seni şimdiden şaşırtacak şeyler yazıyorum. Şaşıрма, fazla bir şey de öğrenmek isteme, yalnız şaşmaya alış. Dedim ya, bir kez daha tekrar ediyorum, bütün bu söylediklerim, sırf şahsi hayatıma, mahrem hayatıma ait şeyler.”

Balaban'ın Anımsadıkları

Ressam Balaban Nâzım Hikmet'le Münevver Hanım'ın Bursa cezaevindeki ilişkilerinin boyutunun değişik bir versiyonunu, en son yayımlanan *“Nâzım Hikmet ve Biz”* kitabında yazacaktı.

Balaban'la Nâzım Hikmet *“âşıklık”* ve *“sevgililer”* üzerine sohbet etmektedirler. Şöyle anlatıyor Balaban:

“O gün akşam yemeğinden evvel bahçede gezerken lappadak sordu Nâzım Hikmet bana:

- Hâlâ âşık mısın?

- Âşığım tabîî neden sordun?

- Bu günler sevgilin geldi mi yanına?

- Hayır gelmedi.

- Benimki geldi...

- Hangisi o, çıplak soyduğun kız mı?

- Hayır canım, o çoktaaan eskilere karıştı... Bu gelenle bir süreden beri mektuplaşmaktaydım. Ve dışarıdan tanışırdık kendisiyle. Bir gece mehtaba çıkmıştık, içeriye düştüğüm yılın baharıydı: O zaman 18 yaşlarındaydı o. Ben tutsak olunca o da Fransa'ya gitmiş, oralarda on yıl kaldıktan sonra dönmüş, burada birisiyle evlenmiş, bir de çocuğu olduğu halde adama ısınamamış...

- Anladım anladım, o erkekte seni aramış ama bulamamış.

- Tamam iyi bildin...

- Bugün anlaşılan sen, aşkını tazelemişsin.

- Şimdi bu senin şair baban, yani ustan Nâzım Hikmet yepyeni bir aşka giriftar oldu.”

Bundan sonrasını şöyle anlatıyor Balaban:

“- Hah şöyle! Öpmüşsündür? Anlat bakalım öyleyse.

- Yok canım anlatılmaz bu, yengen olacak hatun...

- Hani evliydi ya?

- Evliyse boşanılmaz mı?... Ben karıma mektup yazdım şimdi: 'Bugünden sonra, arkadaş olalım seninle' dedim. Yengen olacak kadın da, kocası olan adama öyle deyip ayrılacak.

- Ya adam öfkelenir de, çekip vurursa yengem olacak kadını? Ben olsam vururum...

- Hele dur, hemen tabancanı çekme!... Kocası olan adam, Fransa'da tahsil görmüş medenî bir herif, senin gibi köylü değil ki vurup öldürsün."

Balaban bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

"Münevver yengeyle, Şair Baba arasında aşk mektupları gidip gelirken, bu ara Nâzım Hikmet'le görüşmeye bir adam gelmiş. Adamı demir kapıdan çıkıp giderken gördüm. Sordum Nâzım Hikmet'e:

- Kimdi o görüşmeye gelen adam? Hani ellerin boş, hiçbir şey getirmemiş mi? En azından bir paket çay?..

Nâzım Hikmet heyecan içinde:

- Nurullah Berk geldi,

dedi.

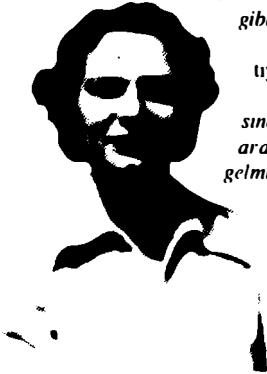
- Niye beni tanıştırmadın?.. Ömrümde kendimden başka bir ressam görürdüm bari...

- Ülen sus seslenme, herif feleğini şaşırmış, karısından başka bir kimseyi düşündüğü yok...

- N'olmuş karısına, hiçbir şey anlamadım?

- Münevver yengenin ressam kocası işte bu...

- Oooh-ho! desene ben hâlâ kav çakıyorum... Peki, seni adam vurmadı mı?

- Hayır vurmadı, görüyorsun işte hiçbir yerimden kan akıyor...
- Sahi şakayı bırakalım da, adamcağız buraya neden gelmiş? Sakın aklını yitirmiş olmasın? Yazık.
- Karısını kaybetmiş, buraya aramaya gelmiş.
- Karısı da saklanacak yeri biliyormuş demek?
- Adamla ne konuştunuz? Çok merak ediyorum.
- Baktım; gardiyan odasında hiç tanımadığım bir adam görüş-meci gelmiş bana: Kiminle görüşüyorum, dedim... Nurullah Berk'le dedi. Şaşırdım.. O, gayet soğuk bir halde: Siz Nâzım Hikmet'siniz değil mi? dedi. Evet! diyebildim sadece... Bizim karı aklını kaçırmış da, sana gelmiş, dedi...
- O senin karnının gürültüsü deseydin.
- Hayır, hiç zannetmiyorum, nereden müşahade ettiniz? dedim... Sizin yanınıza gelmiş de, dedi.
- Siz de mi üşüttünüz kafayı? diye sorsaydın.
- Şakayı bırak ama, herif gerçekten medeniymiş: 'Karım bu ara buhran geçiriyor, n' olursunuz onun yakasını bir süre bırakın!' diye yakardı.
- Yahu içerdeki eli kolubağlı bir adam, dışardaki bir kadının ya-kasını nasıl olur da bırakır, deseydin...
- Demedim! Ben karımla ayrılmaya karar verdim, bilmiyorum onun ne karara vardığını dedim... Berk, inler gibi: O da bana ayrıl-ma teklifinde bulundu, dedi.
- Hah şöyle, beğendim hatunu deseydin.
- Hiç ses çıkarmadım sevincimden, sadece 'Benim elim kolum bağı!' deyip kestim."
- Balaban'la Nâzım Hikmet'in sohbeti sürüyor. Balaban soruyor: "- Şimdi ne yapacaksın?
- En kısa zamanda o kocasından, ben de karımdan ayrılıp evle-neceğiz.
- Sen zaman zaman tutsaklığını unutuyorsun ne güzel, benim bildiğim evlenme, düğün dernekle olur.
- Sen 'samanlık seyranlığı' diye bir şey bilmez misin? Bir de âşı-

ğım dersin... Bursa'dan bir ev kiralayıp oturtacağım onu. Her gün yanıma gelir, konuşuruz ne güzel.

- Artık bir süre de aşk şiirleri yazarsın herhalde?

- Al, bir tane yazdım bile:

*Hoş geldin kadınım benim hoş geldin.
Yorulmuşsundur,
nasıl etsem de yıkasam ayacıklarını
ne gülsuyum ne gümüş leğenim var.
Susamışsındır,
buzlu şerbetim yok ki ikram edeyim.
Acıkmışsındır,
sana beyaz keten örtülü sofralar kuramam,
memleketim gibi esir ve yoksuldur odam.
Hoş geldin kadınım benim hoş geldin.
Ayağını bastın odama:*

*kırk yıllık beton
çayır çimen şimdi.*

*Güldün,
güller açıldı pencereimin demirlerinde.
Ağladın,
avuçlarıma döküldü inciler.
Gönlüm gibi zengin,
hürriyet gibi aydınlık oldu odam!*

Bundan sonra Balaban; Nâzım Hikmet-Münevver Hanım aşkındaki tıkanıklığı şöyle anlatıyor:

"Bir zaman sonra Nâzım Hikmet'in, Münevver yengeye yazdığı mektupların karşılığı gelmemeye başlayınca, bana bir gün yakındı:

- Biliyor musun on beş günden beri mektup yok! dedi.

- Bugün yarın gelir, merak etme, demeden başka ne gelirdi elimden.

- Ya şu karaciğerin ağrısına ne buyuruyorsun?

- İlaçları kullanmıyor musun yoksa?

- Kullanmaz olur muyum, ne ilâç kâr ediyor ne perhiz... 'Kal-

bim' derken karaciğer çıktı... Doktorlara da inanmıyorum artık: Kimisi mide dedi. kimisi safrakesesi, herbiri bir hastalık buluyor bende. Ben ağrıyan yerimi bilmiyorum muymum sanki...

- Münevver yengem gelirse, hiçbir şeyin kalmaz ya...

- Şakayı bırak ama, onun geldiği günlerde hiçbir yerim ağrımyordu sahi! Belki de sinir sistemiyle bir ilgisi vardır bu ağrıların?

- Merak etme yine gelir.

- Mektubu bari gelse o da yeter."

Bir gün gelen mektubu, içinde yazılanların Nâzım Hikmet'i nasıl altüst ettiğini şöyle anlatıyor Balaban:

"Alamancılık'tan yatan ve revirde sağlıkçı olarak görev yapan Vehbi Kasaplıgil adında bir arkadaşın adresine geliyordu mektuplar. Ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinin bir çoğu, bu arkadaşın aracılığıyla dışarıya çıkıyordu... Bir gün Vehbi Bey kendisine gelen bir mektubu. Nâzım Hikmet'e verdi. Âşık şair, mektubu eline aliverince, heyecandan çatlayacaktı:

- Yengenden mektup var, dedi. Hele bir okuyalım.

- Bir soluk al da öyle oku, çatlayacaksın.

- Dur hele, bir aksilik çıkmasa bari?...

- Ne aksilik olurmuş, hele oku!

Zarfı yırtıp mektubu açtı:

- İşte imzası, tamam kendisinden geliyor doğru...

- Başka kimden gelecekmiş, hemen oku!

- Bir kez içimden okuyayım da, sonra da sana okurum.

Kendi kendine okuyup okuyup dururken, ansızın kalktı ayağa:

- Yediği halta bak hatunun! Ülen bu ne demek?... Korktuğum başıma geliyor, gördün mü bak!...

- Hayrola, n'oldu okusana?

- Okunacak bir yeri kalmadı artık... Tamam her şey bitti!

- Ne diyor hele bir anlatsan ya?

Ustam Şair Babam' ı, çarpıldı sandım bu an: Bir oturup bir kalkıyor, bir yürüyüp bir duruyordu:

- Ne diyecek, dedi. Dere tepe laflar: 'N' olursun beni bekle' di-

yor. 'Arada çocuk var, çocuk meselesinden anlaşılamadım adamla! diyor. 'Başımdan ateş çıkıyor şimdi sana bu mektubu yazarken, gidip musluğun altına tuttum' diyor.. Yani senin anlayacağın, zırvalıyor...

- 'Bekle' diyorsa, daha ne istiyorsun?

- Tutsak bir adama 'bekle' demenin manasını anlamıyor musun?"

Öte yandan umutlu ya da umutsuz Münevver Hanım için yazılan şiirler devam ediyordu. "Güz" ya da "Sonbahar" adını verdiği ikinci şiiri, bu kez 1949'da "Yine Sana Dair" adlı üçüncü bir şiir izler:

"Sende, ben, kutba giden bir geminin sergüzeştini,
sende, ben , kumarbaz macerasını keşiflerin,
sende, uzaklığı,
sende, ben, imkânsızlığı seviyorum.

Güneşli bir ormana dalar gibi dalmak gözlerine
ve kan ter içinde, aç ve öfkeli
ve bir avcı iştihasıyla etini dişlemek senin.
Sende, ben, imkânsızlığı seviyorum,
fakat asla umutsuzluğu değil."

1950 yılına girildiğinde, ülkenin siyasi yaşamında büyük bir hareketlilik göze çarpmaya başlamıştır. 1923'ten beri iktidarda olan tek parti Cumhuriyet Halk Partisi, kendi içinden çıkagelen Demokrat Parti tarafından iktidardan indirilmek üzeredir. Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi iktidardan inerayak mahkûmlara af çıkaracağını ilan etmiş, ancak başaramamıştır. Bu durumda, dışarıda, hakkında af kampanyaları açılan şair Nâzım Hikmet büyük bir tedirginliğe kapılmış ve umutsuzluklar içine yuvarlanmıştır. Münevver Hanım da bu birliktelikten tedirginlik duymaya başlamıştır.

Nâzım Hikmet, Münevver Hanım'la aşklarının ikinci yılında yaşanan bu krizi şöyle anlatacaktır yıllar sonra:

"Kocasından ayrılacağına yemin etti, evli ve bir kız annesiydi. Kızını alacak, kocasını bırakıp gelecekti bana. Ve ansızın hükümet benim için af çıkarmaktan caydı... Ve Münevver bir pusula göndererek, kocasını bırakmasının imkânsız olduğunu bildirdi. Kızıyla ilintili biçimsel bir neden ileri sürüyordu, o kadar... İşte bu gerçek bir darbe oldu benim için! Ondan nefret ediyordum o sırada. Ve açlık grevine başlayacağını ilan ettim. Böylece öç almak istiyordum ondan. Korkunç bir ihanetti bu! Allah kahretsin! Greve başladım. Tüm dünyada siyasal amaçlı bir davranış olarak anlaşıldı bu."

Yukarılarda ressam İbrahim Balaban'ın tanıklığından da öğrendiğimiz gibi, Münevver Hanım'ın kendisini hayal kırıklığına uğratmasından sonra, Nâzım Hikmet bu kez "kırgın aşk şiirleri" yazmaya başlayacaktır. Bu dönemde yazdığı ilk şiir "Tekir'le Kavak" ır.

Tekir'le Kavak'a:

"Esope, La Fontaine

bir de ben

şöyle bir ortaya çıkalım

ibretli masal söylemekte bakalım

hangimiz ustaymışız hangimizden?"

dizeleriyle başlar.

Tekir'le Kavak'ın hikayesini anlattıktan sonra, şiiri şu dizelerle bitirir:

"İbret alın.

ibretleri çoktur bu masalın.

İnsan başından büyük işe kalkışabilir,

bu bir,

Tekir gibi olsun yeter ki,

bu iki.

Kırkından sonra azanı teneşir paklar

bu üç dört beş sekiz

sayı sayacak değiliz

çünkü bunun kırka kadar

yolu var."

Bunun ardından "Kanto" şiiri gelir:

"Eyyvah, ne yazık, aldanarak aşka inandım:

Odeon rekor

nevâdan gazel.

Ne gelen var, ne haber, gün uzun, yollar uzak.

Yaşlar akıyor çeşme gibi didelerimden

Ah!..

Ömrüm seni sevmekle nihayet bulacaktır:

Segâh.

Hatırimdan çıkmaz aslâ ahd ü peymanın senin:

Rast.

Ne kadar kandı gönül o güzel sözlerine:

Hicazkâr.

Kâfîr aldattın beni niye döndün sözünden:

İşte bu kanto..."

Bunun ardından, "Oğlum Memet Fuat"a ithafıyla "Melodram" başlıklı şiirini yazacaktır. "Oynayanlar: Ben, Kızıl Saçlı Bacım ve Siz"le başlayan şiirin "prolog" 1'den beşinciye dek "perde"leri ve "epilog" bölümü vardır. Şubat 1949'da yazılmıştır.

O günlerde neredeyse bütün dünyanın "Nâzım Hikmet'e özgürlük!" sloganıyla ayağa kalkışı üzerine Münevver Hanım da tekrar Nâzım Hikmet'e döndü. Nâzım Hikmet o sıralarda, bu kez adıyla sanıyla apaçık "12. 2.'50" tarihli "Münevver'in Doğum Günü" şiirini yazdı:

"Yapraklara, dallara, yeşillere, allara,

nice nice yıllara gülüm, ince nice yıllara.

Yaprak dala, al yeşile yaraşır.

gayrı bundan böyle vermem seni ellere."

“Özgür” Nâzım Hikmet’le Münevver Hanım’ın Evliliği...

“Açlık grevi”ni bırakışından sonra, genel affın arifesindeki mahpusluk günlerini şöyle anımsıyordu Nâzım Hikmet:

“Af çıktı. Ve Münevver çıkageldi, iki üç kilo kadar çilekle. O kadar gün aç kalmışım. Çileklere saldırıp neredeyse hepsini gövdeye indirdim. Az kalsın ölüyordum! Zor kurtardılar. Mutluluk günleriydi bunlar. Özgürlük özgürlüktür, anasını satayım! Bir süre daha kaldım içerde, ama sorun çözümlenmişti. Fakat kişisel ilişkiler bakımından o günleri anımsamaktan hoşlanmıyorum. Çünkü, daha hapisten çıkmadan önce, Münevver’in neredeyse altı aylık gebe olduğunu görmüştüm! Genel olarak, yazgımda baba olmanın bulunmadığını düşünürdüm. Ve birden! Şaşırmayın. Hapishane müdürü dostumdu, şiirlerimin hayranıydı. Rica, ettiğimde, ziyaretçilerimle bürosunda görüşmeme izin verirdi genellikle. Çoğu kez de çıkıp giderdi kendisi. Münevver’i karım sanıyordu. Çünkü Piraye’yle hiçbir zaman gitmemiştik bürosuna. Münevver’in gebeliği bir olup bitti karşısında bırakmıştı beni. Nasıl bir skandal kopacağını tahmin edebiliyordum. İş benim kişiliğimle sınırlı değildi kuşkusuz. Ve daha da önemlisi, bu skandaldan komünizmin düşmanlarının yararlanacağıydı. Onlara, işte görün, bütün komünistler Nâzım Hikmet gibi rezildir, ahlak düşkünü, alçak kimselerdir, şudur budur diye konuşma olanağı veriyordum. Yani, akla ne gelebilirse. Tabii anlıyorsunuz. Bir kadın acı çekiyor, on iki yıl bekliyor onu, ama o başkasına, daha genç birine gidiyor, vesaire. Ve bizim köylü ülkemizde oluyor bütün bunlar...

Öyle de oldu. Münevver’le yaşamaya başladık.”

Demokrat Parti iktidarının çıkardığı, 15 Temmuz 1950’de yürürlüğe giren af kanunuyla Nâzım Hikmet özgürlüğüne kavuştu. Özgürlüğünün ilk günlerindeki Nâzım Hikmet’i ve yeni eşi Münevver Hanım’ı, şairin çocukluk ve gençlik arkadaşı Vâlâ Nurettin şöyle anlatıyor:

“Özgür” Nâzım Hikmet’le eşi Münevver Hanım 1950 yazında Burgazada’da.

“Kiralara pahalı geldi. Açlık grevi sırasında onca fedakârlıklara katlanmış anacığının Cevizlik’teki ahşap evinin bir katına taşınmak kararını aldılar, Nâzım’la Münevver...”

Münevver zevkli kadındır; basit eşyalarla, çevrelerle, tablolarla, kilimlerle o harap odaları sevimli hale getiriverdi. Ev işlerini birlikte görüyorlardı. Münevver hamile olduğundan ezilmeye gelmezdi. Güç iş ne varsa Nâzım yükleniyordu. Münevver de daktilo başında ona yardım ediyordu. Ziyaretlerine gittikçe kendilerini fazla lafa tutmamak zorunda kalıyorlardı. Bir kenarda kitap ve dergi karıştırıyorlardı.”

Nâzım Hikmet, tekrar 1938’de hapse girmeden önceki işine dönmüştür. İpek Film’de çalışmaktadır. O günlerde şiir olarak pek fazla ürününe rastlanmaz. Sadece “*Hapisten Çıktıktan Sonra*” adlı dört bölümlük bir şiiri vardır. Şiirin birinci bölümü “*Uyanış*”ta:

"Uyandın.

Nerdesin?

Evinde.

Alışamadın hâlâ

uyanır-uyannmaz

evinde olmaya.

On üç yıl hapiste kalmanın

sersemliklerinden biri de bu.

Yamnda yatan kim?

Yalnızlık değil, karın.

Uyuyor melekler gibi mışıl mışıl.

Yaraştı hatuna gebelik."

derken, "2. bölüm", "Akşam Gezintisi"nde Nâzım Hikmet,
oturduğu mahallede yaptığı akşam gezintisinde gördüklerini anla-
tırken, o sırada yoğun şekilde süren "Kore Savaşı"na da değinir:

"Ajans haberlerini okuyor radyosu Rahmi Beylerin:

Uzak Asya'da bir memleket,

sarı ay yüzlü insanlar

beyaz bir ejderhayla dövüşmekteler.

oraya gönderildi seninkilerden

dört bin beş yüz tane Memet,

kardeşlerini katletmeye.

Kızartıyor yüzün

öfkeden ve utançtan

ve umumiyetle filan değil,

sırf sana ait

ve eli kolu bağılı bir hüznün.

Karım arkadan itip yere yuvarlamışlar da

düşürmüş gibi çocuğunu,

yahut yine hapisteymişin de

karakolda yine dövdürölüyormuş gibi

köylü jandarmalara köylüler.

Ansızın bastırdı gece.

Bitti akşam gezintisi.

Bir polis jipi saptı sizin sokağa.

karın fısıldadı:

-Bizim eve mi?"

"Gecenin Saat Biri" bölümünde hapisten çıkışını:

"Masanın örtüsü mavi hasma,

üstünde yalansız, güler yüzlü, cesur,

kitaplarımız durur.

Esirlikten dönmüşüm, anacığım,

kendi memleketimde düşman kalesinden."

*şeklinde tanımlarken, çocuğunun doğumu için yapılan hazırlık-
ları anlatır:*

"Yavrumun pembe yünden zıbını,

anası ördü.

Bedeni benim karışımla bir karış,

kolları şu kadarcık.

Yavrum.

Kız olursa tepeden tırnağa anasına benzesin

istiyorum,

oğlan olursa boyu bosu bana.

Kız olursa ela ela baksın,

oğlan olursa maviş maviş.

Yavrum.

Kız olsun, oğlan olsun

kaç yaşında olursa olsun,

yavrum düşmesin istiyorum hapislere

güzelden, haklıdan, barıştan yana diye."

*Nihayet beklenen doğum olmuştur. "Hapisten Çıktıktan Son-
ra"nın, dördüncü ve son bölümü "Doğum"u şöyle anlatır:*

"Anası bir oğlancık doğurdu bana;

*kaşsız, sarı bir oğlan,
masmavi kundağında yatan
bir nır topu, üç kilo ağırlığında,
Benim oğlan*

*dünyaya geldiği zaman,
çocuklar doğdu Kore' de,
sarı ayçiçeğine benziyorlardı.
Mak Artır kesti onları,
gittiler ana sütüne bile doyamadan.*

Benim oğlan

*dünyaya geldiği zaman,
çocuklar doğdu Yunan zindanlarında,
babaları kurşuna dizilmiş.
Bu dünyada ilk görülecek şey diye
demir parmaklığı gördüler.*

*Benim oğlan dünyaya geldiği zaman
çocuklar doğdu Anadolu' da,
mavi gözlü, kara gözlü, ela gözlü bebeklerdi.
Bitlendiler doğar doğmaz,
kim bilir kaçtı sağ kalır mucize kabilinden.
Benim oğlan*

*benim yaşıma bastığı zaman,
ben bu dünyada olmayacağım,
ama harikulade bir beşik olacak dünya
siyah,
beyaz,
sarı,
bütün çocukları
sallayan
mavi atlas döşekli bir beşik."*

Şairi Yurdundan Eden Tedirginlik...

26 Mart 1951'de Nâzım Hikmet'in oğlu Memet dünyaya geldi. O günlerin tanığı Vâlâ Nurettin şunları anımsar o dönemden:

"Nihayet bir gün Memo (Memet) özel bir klinikte doğdu. Nâzım'ın kopyası, mavi gözlü, sarı saçlı, gürbüz bir oğlandı.

Ana baba, arabaya koyup çocuklarını gururla gezdiriyorlardı. Mühürdar kıyılarında, parklarda, sokaklarda... Ve Nâzım, ileriki taksitleri peşin peşin vererek türlü ev araçları satın alıyordu: Düdüklü tencere, buzdolabı, çamaşır makinesi türünden... Gelecek kışı düşünerek şimdiden soba kaygısına düştüğünü bizim çevremizde herkes hatırlamaktadır.

- Gaz sobası alalım ki gece de yakabilelim. Çocuk üşümesin. Hem bunaltmaz. Ben de odanın bir köşesinde dilediğim kadar çalışırım."

Bu minval üzere, işinde gücünde çalışan, yeni baba olan Nâzım Hikmet'in kapısı çalınır bir gün. Askerliğini yapmasını istemekte-

Nâzım Hikmet yurdunu terketmeden az önce Mühürdar gazinosunda: Eşi, çocuk arabasında oğulları, Zekeriya Serel ve Müzehher Vâ-Nû ile birlikte. (1951)

dirler. Görevliler, onu Kadıköy Askerlik Şubesi'ne götürürler. Nâzım Hikmet o sırada 49 yaşında bir adamdır. Kaldı ki, 1918'de Bahriye Mektebi'ni bitirmiştir. Askerlik şubesine yazdığı bir dilekçeyle bunu kanıtlamaya çalışır. Buna rağmen bir süre sonra, askere sevk kararı çıkarılır hakkında. Bu kez sağlık heyetinin kontrolünden geçer, "*sağlam*" raporu verirler. Bu durum üzerine Nâzım Hikmet "*çınarlarında kolan vurup, hapishanelerinde yattığı*" memleketini bırakıp gitmeye karar verir.

21 Haziran 1951 günü, Tarabya kıyısından bindiği bir sürat teknesiyle yola çıkar. Boğaz çıkışında rastladığı bir Romen şilebine binerek önce Varna'ya, oradan Bükreş'e, Bükreş'ten de Moskova'ya ulaşır.

Bundan böyle, ikinci bir vatan olarak benimsediği Sovyetler Birliği'nde, "*memleket hasreti*"yle yaşamaya başlayacaktır. Bir de "*Yeditepeli şehrinde bırakıp gelmiştir, gonca gülünü*" ... Yıllar sonra, 1961'de, Doğu Berlin'de yazdığı "*Otobiyografi*" şiirinde ülkesinden kaçışını, sevdiği kadınları ve dostlarını şu dizelerle özetleyecektir:

"951'de bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün (...)

Sevdiğim kadınları deli gibi kışkandım

Şu kadarcık haset etmedim Şarlo'ya bile

Aldattım kadınlarımı

Konuşmadım arkasından dostlarımın."

Göçmen Şairin, Şiirlerde Münevver Hanım'a ve Oğluna Hasreti...

Zorlu göçmenliğinin ilk yıllarında yazdığı şiirlerin arasında az çok yurtsama temalı olanlar varsa da, henüz daha hasret yüklü olanları pek azdır. Ancak 1953-54'ten itibaren yazmaya başladığı şiirlerinde yoğunlukla "*yedi tepeli şehrinde*" bırakıp geldiği "*gonca gü-*

lüne” -Münevver Hanım’a- ve oğluna duyduğu hasret egemen tema olacaktır.

1951 tarihli, ülkesinden ayrıldıktan sonra Münevver Hanım’a yazdığı ilk sevda ve hasret şiiri şudur:

“Sen tarlasın

ben traktör,

sen kâğıtsın,

ben, yazı makinesi;

karım, oğlumun anası,

sen türküsün,

ben cura.

Ben nemli, ılık bir lodos gecesiyim

sen rıhtımda dolaşan kadınsın,

bakıyorsun karşıki ışıklara.

Ben suyum,

sen, içersin.

Ben yoldan geçenim

sen bana el etmek için

pencereni açarsın.

Sen Çin’sin

ben, Mao Çe Tung’ un ordusu.

Sen Filipinli bir kız çocuğusun, 14 yaşında

ben kurtarıyorum seni

bir Amerikan deniz erinin elinden!

Sen bir köysün.

Anadolu’ da bir dağ başında.

Sen şehrimsin

en güzel ve en acılı.

Sen bir imdat çılgınsın, yani memleketimsin,

Sana doğru koşan adımlar, benim.”

1954’de Polonya’ya yaptığı bir yolculuğu “Lehistan Mektubu”

adıyla şiirleştirerek Münevver Hanım'a şöyle anlatır:

*"Sevgilim, gonca gülüm,
başladı Lehistan ovasında yolculuğum.
(...)*

*Sevgilim, dayı kızını, Memed'imın anası,
dedelerimizden biri*

1848 Polonya muhaciri.

*Belki o Varşovalı güzel kadına, senin
ikizmişsiniz gibi benzeyişiniz bundandır.
belki hen bu yüzden böyle sarı bıyıklı
böyle uzun boyluyum,
oğlumuzun gözleri böyle kuzey mavisi.
(...)*

*Lehistan'dan gelmiş dedelerimizden biri,
gözlerinde karanlığı yenilginin,
saçları al kana boyalı.*

*Uykusuz geceleri Borjenski'nin
benimkilere benzer olmalı.*

*Tıpkı benim gibi o da
çok uzaklarda kalan bir ağacın altında
unutmuş olabilir uykusunu.*

*Onu da benim gibi deli etmişler; deli,
her solukta alıp da memleketin kokusunu
memleketi bir daha görmemek ihtimali."*

Bundan sonra öznesi oğlu Memet olan, doğrudan ona hitap eden şiirleri görülür. 1955'te yazdığı "Memed'e Son Mektubumdur" şiirindeki sevgi ve hasret yüklü dizeler Memed'in anasına, Münevver Hanım'a göndermeler içerir:

*"Ananı üzme oğlum,
ben güldürmedim yüzünü,
sen güldür.*

Anan,

ipek gibi kuvvetli, ipek gibi yumuşak;

anan,

nineliğinde bile güzel olacak

onu ilk gördüğüm günkü gibi,

Boğaziçi'nde,

on yedisinde,

ayışığı, günışığı, caneriği,

dünya güzeli."

1956'da Münevver Hanım'dan aldığı bir mektubu "*İstanbul'dan Mektup*" adıyla şiirleştirir:

"Canım,

uzandığım yerde yazıyorum,

yorgunum pek,

aynada yüzümü gördüm. adeta yeşil.

Havalar soğuk, yaz gelmeyecek.

Haftada otuz liralık odun lazım,

baş'a çıkılır gibi değil."

1957'de "*Münevver'den Mektup Aldım, Diyor Ki...*" de yine Münevver Hanım'dan gelen bir mektubu şiirleştirirken, "*Münevver'e Mektup Yazdım. Dedim Ki...*" nin dizeleri şöyledir:

"Ağaçlar duruyor. eski sıralar ölmüş.

"Park Boris", "Hürriyet Parkı" olmuş.

Sade seni düşündüm kestanenin altında,

sade seni, yani Memed'i

sade seninle Memed'i, yani memleketi..."

Temmuz 1957'de Balçık'ta yazdığı "*David Oystrah'a Mektubumdur*" şiirinde, İstanbul'da verdiği konserde Münevver Hanım'ı bahtiyar ettiği için, kendisini kıskandığını söyler:

"İstanbul'a gitmişsiniz.

Konserinizdeymiş.

Çok bahtsız bir kadını bahtiyar etmişsiniz.

*Yağmura uzanan iki yeşil yaprak gibi gözleri
bakmış parmaklarınıza.*

Mektubunda: "Unuttum her şeyi" diyor.

Kahırlarından başka unutacak şeyi yok.

"Ağladım" diyor. "ferahladım."

"Dünya," diyor, "güzel, içim rahat."

Siz kıskandığım biricik insansınız, üstat!"

Elveda "Dayı Kızı" Münevver....

1958 yılı İlkbaharında Paris'tedir Nâzım Hikmet... orada yazdığı şiirlerin pek çoğunda aşk ve sevdâ yükü yoğunlaşmıştır. Örneğin 8 Mayıs 1958 tarihli şiirinde:

"Sensiz Paris, gülüm,

bir havayı fîşeği

bir kuru gürültü

kederli bir ırmak.

Yıktı mahvetti beni

Paris'te durup dinlenmeden, gülüm,

seni çağırarak."

demektedir.

Ancak buradaki "gülüm" sıfatıyla seslendiği kadının kimliği muğlaklaşmaktadır. Onsuz "kederli bir ırmağa dönen" Paris'te özlem duyduğu "gülü", "dayı kızı" Münevver midir, yoksa bir süredir birlikte olduğu "saçları saman sarısı/ kirpikleri mavil/ uzun boynu yuvarlak" genç bir Rus kadın mıdır; tam olarak anlaşılamamaktadır.

1961'de, Nâzım Hikmet- Münevver Hanım aşkının aldığı son

boyut şöyledir: Kocasının Sovyetler Birliği'ne kaçışından sonra çok sıkıntılı günler geçiren Münevver Hanım, sıkı bir kontrol altındaki evinden, bir gece yarısı gizlice çıkarak Ayvalık'a gelir. Oradan, bayan bir İtalyan milletvekilinin yatıyla Yunanistan'a geçer. Oradan da Polonya'ya gider. Yanında oğlu Memet de vardır. Durumdan haberdar edilen Nâzım Hikmet, Kırım'daki dinlenme evinden Moskova'ya döner, oradan da Varşova'ya gider. "*Dayı kızı*" ve oğlu Memed'in anası Münevver Hanım'la bir otelde karşılaşırlar. Nâzım Hikmet bir ev bulup döşer, oğlunu ve Münevver Hanım'ı yerleştirir. Ancak birlikte oturmalarının mümkün olmadığını, çünkü "*Vera*"yla evli olduğunu açıklar. Bu duruma üzölmektedir, ama elinden bir şey gelmemektedir. Münevver Hanım'a, Varşova Üniversitesi'nde bir iş bulur. On beş, yirmi gün sonra da Moskova'ya döner. Yıl 1961'dir.

Artık Nâzım Hikmet'in kalbinden "*dayı kızı*", oğlu Memed'in anası Münevver Hanım çıkmış, yerini, "*Saçları saman sarısı, kir-pikleri mavi, kırmızı dolgun dudaklı*" Vera Tulyakova'ya bırakmıştır.

Üçüncü Bölümün Eki:

MÜNEVVER ANDAÇ

Nâzım Hikmet'in dayısı Mustafa Celaleddin Bey'in kızı olan Münevver Hanım 1917 yılında Sofya'da doğdu. Annesi Bayan Gabriel, Marsilyalı bir Fransızdı. Babası Mustafa Celaleddin Bey, Fransa'da öğrenimini yaparken Bayan Gabriel'le tanışıp evlenmişti. Münevver Hanım Sofya'da dünyaya geldiğinde babası sefaret başkâtipliği yapıyordu.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ailesiyle Türkiye'ye döndü. Münevver Hanım o sırada önce babasını, ardından da annesini kaybetti. Ablası, Münevver'i Marsilya'ya, dayısının yanına gönderdi. Münevver Hanım orta ve lise öğrenimini Marsilya'da yaptı. 1934 yılında İstanbul'a döndü. Büyükannesi Leyla Hanım'ın yanına yerleşti.

O sıralarda henüz on yedi yaşındayken, Nâzım Hikmet'le tanıştı. Sevddiği Nâzım Hikmet'le evlenme kararındaydı. Ancak Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la beraber olduğu için bu teklife yanaşmadı. Münevver Hanım, Hukuk Fakültesi'nde okumaya başladı. Üniversiteyi bitirince İstanbul'da, Tünel'deki Elektrik İdaresi'nde işe girdi.

1944'de ressam Nurullah Berk'le evlendi. Bu evlilikten Renan adında bir kızı oldu. Nâzım Hikmet'i bir türlü unutamıyordu. Hastalandığını duyunca, 1948'de, Bursa Hapishanesi'nde yatan Nâzım Hikmet'i ziyarete gitti. Yıllar sonra dayı kızı Münevver'i tekrar gören Nâzım Hikmet, onu pek beğendi ve âşık oldu. Piraye Hanım'dan ayrılıp Münevver Hanım'la beraber olmaya karar verdi. Kısa süre sonra, Nâzım Hikmet'le başlayan gönül ilişkilerinde yaşanan tıkanıklık 1950 İkbaharı'nda çözüldü.

15 Temmuz 1950'de çıkan afla özgürlüğüne kavuşan Nâzım Hikmet'le birlikte yaşamaya başladı. 26 Mart 1951'de Nâzım Hikmet'ten oğlu Memed'i doğurdu. Kocasını Nâzım Hikmet 21 Haziran 1951'de Sovyetler Birliği'ne kaçtı. 1961 yılında oğlu Memed'le birlikte, Nâzım Hikmet'le Varşova'da karşılaştılar. Ancak Nâzım Hikmet, o sırada hayatını Vera Tulyakova ile birleştirmişti. Bir süre Varşova'da yaşayan Münevver Hanım oradan Fransa'ya geçti. Orada yaşlı bir Fransız'la evlendi. Nâzım Hikmet'in *Şu 1941 Yılında* (1962), *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (1964) ve *Memleketimden İnsan Manzaraları* (1973) adlı kitaplarını Fransızca'ya çevirdi.

16 Mayıs 1998 tarihinde Fransa'da öldü.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**SON
KADINININ
“SAÇLARI
SAMAN
SARISI,
KİRPİKLERİ
MAVİ”YDİ...**

“Saçları Saman Sarısı, Kirpikleri Mavi” Kadın...

“Genç bir kadın uyuyordu alacakaranlıkta alt ranzada

*saçları saman sarısı, kirpikleri mavi
kırmızı dolgun dudaklarıysa şımarık ve somurtkandı,
genç bir kadın uyuyordu başka bir karyolada
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ak boynu uzundu yuvarlaktı
girdim büyük salona genç bir kadınla
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
uyuyordun alacakaranlıkta alt ranzada
ak boynun uzundu yuvarlaktı.”*

“Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi” kadınla Nâzım Hikmet *“1955 yılının ayazlı bir Aralık gününde”* karşılaştı. 1958’deki Paris gezisinde ve ertesi yıl da Avrupa’nın kimi kentlerinde yazdığı şiirlerinde, çoğu dizeler, şairin kalbinde yer eden yeni bir aşkı dile getirmekteyse de, somut olarak *“saçları saman sarısı, kirpikleri mavi”* kadını anlattığı görülmez. Adlı adınca, somut olarak *“saçları saman sarısı, kirpikleri mavi”* kadına yazdığı ilk şiir *“15.1.1960”* tarihli *“Vera’ya”* dır:

*“Bir ağaç var içimde
fidesini getirmişim güneşten.
Salınır yaprakları ateş balıkları gibi*

yemişleri kuşlar gibi ötüşür.
Yolcular füzelerden
çoktan indi içimdeki yıldıza.
Düşümde işittiğim dille konuşuyorlar,
komuta, böbürlenme, yalvarıp yakarma yok.

İçimde ak bir yol var.
Karıncalar buğday taneleriyle
bayram çığlıklarıyla kamyonlar gelir geçer
ama yasak, geçemez cenaze arabası.

İçimde mis kokulu kızıl bir gül gibi duruyor zaman.
Ama bugün cumaymış, yarın cumartesiymiş,
çoğum gitmiş de azım kalmış, umurumda değil."

Vera Tulyakova, Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra yazdığı anılarında onunla ilk tanışmasını şöyle anımsatıyordu:

"Bu nedenle, seni ilk kez gördüğüm gün daha bir derinliğine kazanmış belleğime. 1955 yılının ayazlı Aralık ayında karşılaştık. Ben sinema enstitüsünü henüz bitirmiş. "Soyuzmultifilm" stüdyosunda redaktör olarak çalışmaya başlamıştım..."

1961'de yazacağı "Saman Sarısı" şiirinde "saçları saman sarısı, kirpikleri mavi, kırmızı dolgun dudaklı" olarak betimleyeceği Vera Tulyakova'dan, Nâzım Hikmet otuz yaş daha büyüktür. Tanıştıkları sırada Vera Tulyakova beş yıllık evlidir ve bir kız çocuğu vardır. Vera Tulyakova, ilk tanışmalarından itibaren, Nâzım Hikmet'ten kendisine bir duygu selinin aktığını her görüşmelerinde hissetmektedir. Bir gün, yeni evlendiğini söyleyerek, eşiyle birlikte Nâzım Hikmet'i evinde ziyaretçi gelir. Sonrası şöyle:

"Ertesi günden başlayarak Nâzım atağa kalktı. Bana, daha genç olduğunu kanıtlamaya karar verdi. Onu unutmam şurda dursun, kendisinden bir dakika kopmama bile olanak vermiyordu. Günde on kere telefon ediyordu... Hiçbir şey umurunda değildi: Ça-

lışmakta oluşum, evli oluşum, kendisiyle telefonda konuşmamın ki-mi kez uygun olmayışı ve çoğu kez de olanaksız oluşu... Açıyordu te-lefonu."

Sonunda Nâzım Hikmet, "saçları saman sarısı, kirpikleri mavi, kırmızı dolgun dudaklı" genç kadının kalbinde taht kurmayı başa-rır:

"Yarın kararından vazgeçmezsın, değil mi? Söz verdin. Yemin et vazgeçmeyeceğine. Çirkin bir şey bu, ayıp bir şey, biliyorum, ama yemin et lütfen! Annenin başı üstüne, kızının başı üstüne yemin et, yalvarırım. Korkularımdan kurtulayım.

- Söz veriyorum Nâzım.

- Vera.

- Yemin ederim..."

Evlenirler. Artık bundan sonra Nâzım Hikmet'in aşk ve şevda yüklü şiirlerinin tümü Vera için olacaktır. "Mayıs 1960, Moskova" kaynaklı, doğrudan Vera'ya hitap eden ikinci şiiri "Vera'nın Uyku-dan Uyanışı" şöyle:

"İskeleler ayakta uyuyor

masa da öyle

serilmiş yatıyor sırtüstü kilim

yummuş nakışlarını

ayna uyuyor

pencerelerin sımsıkı kapalı gözleri

uyuyor sarkıtmış boşluğa bacaklarını balkon

karşı damda bacalar uyuyor

kaldırımda akasyalar da öyle

bulut uyuyor

göğsünde yıldızıyla

evin içinde dışında uykuda aydınlık

uyandın gülüm

iskeleler uyandı

köşeden köşeye koşuştular

"İkinci vatan"ına yerleştikten sonra 1951'de Moskova'da Sovyet Yazarlar Birliği Başkanı Alexandr Fadayev ile birlikte.

*masa da öyle
doğrulup oturdu kilim
nakışları açıldı katmer katmer
ayna seher vakti gölü gibi uyandı
açtı kocaman mavi gözlerini pencereler
uyandı balkon
toparladı bacaklarını boşluktan
tüttü karşı damda bacalar*

*kaldırımında akasyalar ötüştü
bulut uyandı*

*attı göğsündeki yıldızı odamıza
evin içinde dışında uyandı aydınlık
doldu saçlarına senin
dolandı çıplak beline ak ayaklarına senin."*

*"16 Temmuz 1960" tarihli yine "Vera'ya" şiirini yazdı. Bunda:
"Oka Irmağı'ndan öğrendim hasretlerinin dalgın deliliğini.*

*Yaz geceleri Oka Irmağı
ince kumları ve sedefleriyle
ak bir kadını yıkayarak
aktı odamda kalın kütüklerinin arasından."*

diyordu.

*Nihayet, 1961'de "Vera Tulyakova'ya derin saygılarımla" itha-
fıyla ünlü, "Saman Sarısı" şiirini yazdı. "Saman Sarısı"nda şair
Nâzım Hikmet'in Vera'ya tutkusu artık doruğuna çıkmıştı:*

*"Genç bir kadın uyuyordu alacakaranlıkta alt ranzada
saçları saman sarısı, kirpikleri mavi
kırmızı dolgun dudaklarıysa şımarık ve somurtkandı.
(...)*

üst ranzada ben uyuyorum

*Varşova'da Bristol Oteli'nde
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığım yoktu
oysa karyolam tahtaydı dardı
genç bir kadın uyuyordu başka bir karyolada
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ak boynu uzundu yuvarlaktı
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu
(...)*

*girdim büyük salona genç bir kadınla
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
ortalıkta da ikimizden başka kimseler yoktu*

*bir de akvareller bir de incecik koltuklar kanepeler bebek
evlerindeki gibi*

*ve sen bundan dolayı
bir resimdin açık maviyle çizilmiş, belki de bir taş bebektin
belki bir pırıltıydın düşümden damlamış sol mememin
üstüne*

*uyuyordun alacakaranlıkta alt ranzada
ak boynun uzundu yuvarlaktı
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığın yoktu
(...)*

*bir gölün dibinde gümüş kakma bir sandıktı
kapağını açtım
içinde genç bir kadın uyuyor camdan kuşların arasında
saçları saman sarısı kirpikleri mavi
yıllardır böyle derin uykulara dalmışlığı yoktu"*

Vera Tulyakova ile 1962'de Moskova'da: "Nasılsın Tulyakova, ne âlemlerdeyin?"

“Tiren. Varşova- Krakof-Prag-Moskova-Paris-Havana-Moskova 1961” notunu taşıyan “Saman Sarısı”nın son dizeleri şöyle:

“Varıp gölgesinde yatmak isterdim bu kitabın kaadını yapanlar yazısını dizenler nakışını basanlar bu kitabı dükkânında satanlar para verip alanlar alıp da seyredenler bir de Abidin bir de ben bir de saman sarısı belası, başımın.”

“Otobiyografi” şiirinde, 1961’deki ruh halini betimlerken “ama sevdalandım altmışıma yakın” dediği gibi, artık Vera’ya olan sevdasının eşi menendi yoktur. İşte “Mayıs 1962, Moskova” notlu şiiri:

*“İri iri damlalarıyla yağmur üzüm salkımıydı doğum gününde
senin şaşkın ve sıırılsıklam durdum önünde senin altın kubbeli bir
ağaçtın*

*denizin ortasında
ilk ergenlik düşümden geliyorum sana
bu şehrin bana verdiği en tatlı yemiş en akıllı söz en insanlı so-
kaksın*

*günlük güneşlik rüzgârım benim
saçları saman sarısı kirpikleri mavi karım benim.”*

Bir sonraki şiir yine onun üstüne, “Vera’nın Resmi”dir:

*“Kimseler yapamaz senin resmini
Sen kendi resmini kendin de yapamazsın
Bir açılıp bir kapanır kapılar yüreğinde
Senin resmini ben yapacağımı.”*

Vera’sız Edemeyen Koca Şair...

Vera özneli şiirlerinin yanı sıra; gittiği her ülkeden, her kentten sürekli telefon eder Nâzım Hikmet. Bir de, neredeyse günaşırı; kart-

lar yazıp postalar... Vera şöyle anlatıyor bu konuyu:

"-Vera'yı Varşova arıyor! Varşova! Varşova! Varşova! Berlin'e cevap verin! Leipzig'e! Prag'a! Paris konuşuyor, Bayan ayrılmayın!

Beni Prag arıyor. Prag! Prag! Prag! Yirmi kez Prag ve yirmi kez Leipzig ve her akşam iki kez Prag, Prag..."

Nâzım Hikmet'le telefon konuşmalarından kesitler veriyor Vera:

"Evet. (Özledin mi beni.) Evet. (Zor bir gün müydü?) Evet. (Hemen geleyim ister misin?) Evet, evet. Evet. İstencim yok artık, "Hayır" deme gücüm yok, bu nedenle "Bilmiyorum" diyorum kimi kez, ve bu sözcük "ever" ten daha bir kesinlikle çınılıyor."

Vera, "Nâzım'la Söyleşi" kitabında Leningrad'dan, İsveç'ten, Stokholm'den gönderdiği kartlarını şöyle anlatıyor:

"Üzerinde şehir görüntüleri olan kartlar geliyor senden, stüdyoya. İşte Leningrad yatıyor avucumda. Dünya Barış Konseyi Bürosu oturumuna katılmak için İsveç yolculuğuna oradan başladın."

"Tüm güzel kadınları öperim, hepsi de güzeldir bizim kadınlarımızın ve tüm akıllı adamları kucaklarım, hepsi de akıllıdır bizim adamlarımızın. Raya'yı ve seni öpüyorum."

Nâzım."

Şimdi de Stokholm'den gelen kartın hikâyesi:

"İki gün sonra, sabahleyin, bir yabancı ülke kartı alıyorum. Stokholm'den. Senden şiirler var üstünde. Türkçe. Düzgün satırlarını, harflerini ve imzayı gözden geçiriyorum, fakat okumam olanaksız. Ekber'e telefon ediyorum, geliyor, çok ciddi bir tavırla, birazcık utanıp sıkılarak ve öksürerek, bir hükümet bildirisi gibi çeviriyor bana özlemini senin."

Stokholm'den gönderilen kartların ardı arkası kesilmiyor:

"Aynı günün akşamı, Stokholm. bir posta kartı olarak, hafif ve küçük, konuyor avcuma. "Selam. Öpüyorum seni, Raya'yı ve tüm dostları. Korkunç hasret içindeyim. Bir an önce, bir an önce dön-

Nâzım Hikmet yine "Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi"
Vera Tulyakova ile birlikte...

mek istiyorum, işte bu kadar. Nâzım."

Ve Stokholm'den yeni bir haber uçup geliyor bana. Dört kez yazılmış tek bir satır:

"Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Durmadan seni düşünüyorum.

Nâzım Hikmet."

Ve “Nâzım” sözcüğünde, “a” harfi yerinde senin kederli gözün çizili, soyadındaki “i” harfinin üzerinde yüreğin asılı, ve “i” harfi yerinde de bir çiçek.”

“Âşık Olmadan Yaşamak, Yaşamak Değildir.”

Sırasıyla Nüzhet Hanım, Piraye Hanım, Münevver Hanım ve Vera Tulyakova'ya kadar başlayış ve bitiş koşullarıyla anlatmaya çalıştığımız “Nâzım Hikmet’in Aşkları”ndaki çeşitlilikten, şairin daldan dala konan hercai gönüllü bir insan olduğu sonucuna varmak doğru olmaz. Bu nedenle biraz da Nâzım Hikmet’in aşk “anlayışına” bakmak gerekir. Şair “aşk”tan ne anlamaktadır? Bu konudaki düşüncelerini, yıllar önce Bursa Cezaevi’nde yatarken, gençlik ve çocukluk arkadaşı Vâlâ Nurettin’e yazdığı bir mektubunda şöyle açıklıyordu:

“(...) Ben şöyle dört başı mamur âşık olsam, fakat dedim ya, bana bağlı, bana bağlı olmayan şartlarıyla; hüsrânı, hicrânı, fırakı, ümidi, imkânı, imkânsızlığı, benim enfüsi durumun ve afaki hayat şartlarıyla, yani takım taklavatıyla dörthaşı mamur âşık olsam -böyle aşk dostlar başına- visalin, hatta maşukamla senelerce aynı çatı altında burun buruna yaşamamanın aşkımı azaltacağına değil, bilakis çoğaltacağına eminim. Çünkü maşukaya -böyle bir aşkın maşukasına- hiçbir zaman yüzde yüz ulaşamayacağımı sanıyorum. Daha doğrusu bundan eminim.”

Nitekim yukarıda aktardığımız “aşk felsefesi”ne uygun olarak Nâzım Hikmet’in “maşukası” Vera ile “aynı çatı altında” yaşamaya başlamasına rağmen 9 Temmuz 1959’da yazdığı mektupta -ve mektubuna eklediği şiirde - aşkının nasıl çoğaldığı görülüyor:

“Leipzig.

Vera, sevgilim. Senden bir güneş daha aldım, yani (güneş resmi çizilmiş). ve yüreğim, yani (yürek resmi çizilmiş) sanki bir ilkbahar dalı, yani (çiçekli bir dal çizilmiş) oldu. Seni ne kadar sevdiğimi ta-

Vera...

savvur edemezsin. Güzelim, tatlım, akıllım benim. Rusça yazmayı mutlaka öğreneceğim. Moskova'da da her gün mektuplar yazacağım sana. Sensiz dünya benim için (alevler içinde bir dünya çizilmiş) işte böyle. Eski mektuplarını 1000x1000 kere okudum. Dün gece sesin çok hüzünlüydü. Sabaha kadar (açık bir göz çizilmiş) uyumadım, gözümü kırpmadım. Çok yoruldum ve sana yardım edemiyorum. Sevincim benim, sana en önemli şeyi söylemek istiyorum, ömrümce söyleyemediğim bir şeyi: Seni seviyorum. Nâzım."

Ve küçük el yazınla, özenle sıralanmış dizeler:

Koynumda çırılçıplaksınız

şehir akşam ve sen

aydınlığınız yüzüme vuruyor

bir de saçlarınızın kokusu.

Bu çarpan yürek kimin

sesleri soluklarımızın üstünde küt küt atan

senin mi şehrin mi akşamın mı

yoksa benimkisi mi?

Akşam nerde bitiyor nerde başlıyor şehir

şehir nerde bitiyor sen nerde başlıyorsun

ben nerde bitip nerde başlıyorum?"

Ölümünden dört ay önce yazdığı "Tanganika Röportajı"nda da, döne döne Vera'yı anlatması; yıllar önce dediği gibi, "aynı çatı altında burun buruna yaşamasına" rağmen yine ona aşkı gittikçe çoğalmasından başka bir şey değildi:

"Moskova uykudaydı, sen uykudaydın.

Saçların saman sarısı kirpiklerin mavi,

ak boynun uzundu, yuvarlaktı

ve kırmızı, kalın dudaklarında keder,

belki değil de bana öyle geldi, kederli olmalarını

istediğimden.

Ayaklarımın ucuna basıp yan odaya geçtim.

Fotoğrafın masamda bir yaz güneşine bakıyor, başını

kaldırılmış profilden.

Umurunda değil gidişim.

(...)

Nasılsın Tulyakova, ne âlemlerdesin?

Saman sarısı saçlar nasılsınız?

Ne âlemlerdesiniz mavi kirpikler?

Mavi kirpikler yol verin,

*gözlerinizin içini görmek istiyorum,
dolaşmak içinde gözlerinizin ve rastlamak kendime.*

(...)

Yani demek istediğim;

Benim akıllı, güzel karıcığım,

bir daha oku dokuzuncu mektubumu.

Sen, leb demeden leblebiyi anlarsın

Ve bilemediğin kadar göresim geldi seni Moskovalım,

Tulyakova'm."

Yine yıllar önce hapisneden yazdığı mektubunda bir başka aşk anlayışını da şöyle anlatacaktı Nâzım Hikmet:

"(...) Mesela ben 45 yaşımı bitirdim. Ama her gün biraz daha âşık oluyorum. Karımdan, sanattan, tabiatan, insanlardan, idealizmden tut da kanaryama kadar her şeye dolu dizgin âşık oluyorum. Ve çok şükür âşığım. Bu aşk mistik mânâda filan değil. Platonik aşk değil. Her birine ayrı ayrı pratik tezahürleriyle faal bir aşk... Bana öyle geliyor ki, bir tek insana, yüz milyonlarla insana, bir tek ağaca, bütün ormana, tek bir düşünceye, fıkre, birçok düşünceye ve fıkre âşık olmadan yaşamak, yaşamak değildir."

Son günlerinde artık, Vera Tulyakova'ya duyduğu aşk Nâzım Hikmet'e "dünyayı unutturmaktadır." "Berlin Mektubu" yine Vera'yadır:

"Berlin günlük güneşlik,

8 Mart, 1963.

Bayramın kutlu olsun kadını.

*Unutrum telefonda söylemeyi bu sabah,
sesini duydum mu, dünyayı unutuyorum.
Nice nice bayramlara, güzelim."*

Nisan 1963'te yazdığı "*Cenaze Merasimim*" şiirinde, cenazesi-
nin kendi avlularından mı kalkacağını merak etmektedir:

*"Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz kadar
Avludaşlarımı, uzun ömürler dilerim hepinize"*
vedasından sonra, en son şiirini yine "*Vera'ya*" yazar:

*"Gelsene dedi bana
Kalsana dedi bana
Gülsene dedi bana
Ölsene dedi bana
Geldim
Kaldım
Güldüm
Öldüm."*

Ve Nâzım Hikmet 3 Haziran 1963 günü öldü...

Dördüncü Bölümün Eki:

VERA TULYAKOVA HİKMET

Vera Tulyakova 1932'de Moskova'da dünyaya geldi. Sinema enstitüsünde okudu. Sahne oyunculuğu ve senaryo yazarlığına başladı. "Soyuzmultifilm" stüdyosunda redaktör olarak çalışırken Nâzım Hikmet'le tanıştı. Nâzım Hikmet'le tanıştıklarında evli ve bir kız çocuğu annesiydi. 1959 yılında Nâzım Hikmet'le evlendi. Evlendiklerinde Nâzım Hikmet kendisinden otuz yaş büyüktü.

Yıllar önce Sovyetler Birliği'nde kendisiyle tanışıp konuşan *Türkkaya Ataöv*, Vera için "*Nâzım Hikmet'in Hasreti*" kitabında şunları yazdı:

"Vera bu özellikler içinde her yerde hanımefendi sayılacak ince-liktedir. Ahenkli, yumuşak sesi, önce karşısındakini dinlemeye hazır bakışları, bütün söylenenleri tatlı bir tebessümle, hatta daha önce işittiklerini bile kulağına ilk kez çalınıyormuşçasına ilgiyle dinleyişi, o çevrede, ilk anda şaşırtıyordu insanı.

Nâzım'ın her gittiği yerde Vera'nın hayaliyle dolaşması, Leipzig'de diz dize aynı radyoyu dinlemesi, aynı tabaktan yemek yeme- si, Varşova'ya giderken alt ranzada onu uyuması, Afrika'yı, Kü-

ba'yı heponunla birlikte yaşaması gibi, Vera'nın bugünkü hayatında Nâzım'ın kişiliği ve anılarının yeri büyüktür. Kariyeri, film senaryoculuğu ile ilgili bir enstitüde araştırmacılıktır. Bir bilim kadınıdır. Ama hâlâ, yalnızca çevresindekilerin değil, kendi gözünde de, birinci niteliği Nâzım'ın karısı oluşudur. Bununla övünür. Nâzım'ın anısına, en ince ayrıntılarına kadar saygılıdır, buna Nâzım'ın hayatına girmiş kadınlar da dahildir. Onlardan sevgiyle karışık bir saygı içinde söz eder. Nâzım'ın o yılları ona aittir. O ise, Nâzım'ı olduğu gibi, her şeyiyle kabul etmiş, kendi yaşamını bu Türk ozanına göre yeni baştan düzenlemiştir."

3 Haziran 1963'te, eşi Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra evlenmeyen Vera Tulyakova Hikmet, halen Moskova'da yaşıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

VE ÖTEKİLER...

“Sevdayım Tepeden Tımağa...”

“-Sevmez olur muyum?

-Çok mu?

-Çok değil...

-Niye çok değil?

-Ne bileyim? Çok değil işte! Çok seversem çok derim.
Ama daha öyle çok sevdiğim yok seni.”

Nâzım Hikmet’in aşkları -hele evlilikle sonuçlanan- Nüzhet Hanım’la başlayıp Vera Tulyakova’ya kadar gelen dört kadınla sınırlı değil elbet. Yaşamında daha birçok kadın yer almış. Şairle uzaktan yakından ilişkisi olmuş kimselerin anılar eşantiyonundan parça keserken, bir vesileyle anmadan geçemedikleri bir olgudur bu. Gençlik ve çocukluk arkadaşı Vâlâ Nurettin “*Bu Dünyadan Nâzım Geçti*” kitabında, ortaklaşa yaşadıkları ortamlarda, birlikte olduğu kimi kadınlardan söz ederken, kadınların kendileri de Nâzım Hikmet’le ilişkilerini anlatmaktan geri durmamışlardır.

Gençliğinde, Moskova’dakiler...

Nâzım Hikmet, “*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*” anı-romanında; 1920’li yılların başında Moskova’da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV)’nde öğrenciyken yaşadıklarından yo-

ğün kesitler sunarken, “ilişkide” olduğu kadınları da anlattı. Aşağı yukarı tümü değişik isimler altında verilen roman kişilerinden biri olan “Ahmet”, Nâzım Hikmet’in kendisidir. Ahmet’in; okul arkadaşlarından Anuşka’yla ilişkisi vardır.

KUTV’da okul arkadaşı Anuşka’yla tanışmasını şöyle anlatıyor romanda, Ahmet (ya da Nâzım Hikmet’in kendisi):

“Oturdüğüm yerde arada bir başımı kaldırıp, karşımda, benim gibi patates ayıklayan mavi gözlü kıza bakıyorum. Vakit öğleye yakın. Dışarda Moskova’ya kar yağıyor, ama üniversite mutfağı sıcacık. Karşımdaki kız, başına, omuzlarına sardığı şalı niye çıkarmaz? Solumda ekonomi-politik profesörüm; sağımda İranlı Hüseyinzade, öğrenci; onun yanında Çinli Si-YA-U, öğrenci o da; onun yanında üniversite direktörümüzün yumurtası ve karbonatı fazla kaçmış pandispanya karısı; onun yanında tanımadığım biri, Rus olacak, burnundan belli; onun yanında başımı kaldırıp baktığım mavi gözlü kız; onun yanında boyundan ilikli gömleğinin göğsünde kızıl bayrak nişanlıya Petrosyan, Üniversite Parti Hücresi Sekreteri’dir; hepimiz koskoca bir kovanın başında, tahta sıraların üstünde, hal-ka olmuşuz, mutfak nöbetimizi tutuyoruz. Çuvallardan aldığımız patatesleri, birbirinden yamru yumru, birbirinden topraklı Allah kahretsin, ayıklayıp kovaya atıyoruz. Ara sıra iki kişi kovayı götürüp su dolu bir tenekenin içine boşaltıyor.

- Sıra sende Ahmet.

Kalktım.

Sİ-YA-U, mavi gözlü kıza döndü:

- Sen de Anuşka.

Kalktı. Uzun boyluymuş. Kovaya bir kıyısından o, bir kıyısından ben yapıştık. Bacaklarının biçimini anlayamadım. Keçe çizmeler giymiş. Kovayı tekneye boşalttık. Muslukta ellerini yıkadı. Tombulca uzun parmaklı, ak eller.”

KUTV’daki öğrenim yıllarının ilk zamanlarında hep peşinde olacağı Anuşka’nın rahatlığı ve özgürlüğü Ahmet’in (yani Nâzım

Hikmet'in) kıskançlık damarlarını gerinmekte, Sİ-YA-U'yla da sıkı sıkı olan davranışları üzmektedir. Üniversite'nin yatakhaneğine bir gece sabaha karşı ayaklarının ucuna basarak dönen Sİ-YA-U'nun Anuşka'yla "birlikteliği"nden kuşkulananarak onu adeta sorguya çeker:

"-Yeni mi geldin Sİ-YA-U?

-Neden?

-Yatağın bozulmamış da.

Ses çıkarmadı, ama yeni geldiğini benden gizlemek istediğini anlamayıp da, daha kötüsü, anlayıp da bunu kendisine sormama sinirlendiği belli.

-Yine Anuşka'yla mıydın?

Yüzüme çok ayıp bir iş yapmışım gibi baktı.

-Kızı sevdiğini biliyorum, dedim.

Ses çıkarmadı, yüzüme hep öyle bakıyor.

-Yoldaşından böyle şeyleri gizler mi insan? Anuşka da seviyor mu seni? -Kendimden utanıyorum, ama sabahlara kadar Anuşka'yla olması; aklıma öpüştükleri filan gelmiyor, Anuşka'yla Moskova Irmağı boyunca el ele bile tutuşmadan dolaştıklarını biliyorum, gözümle gördüm; sabahlara kadar Anuşka'yla olması deli ediyor beni, bunun beni deli ettiğinin de şimdi farkına varıyorum. -Anuşka da seviyor seni değil mi?

-Hayır."

Bir gece üniversite kulübünün tiyatro salonundan, "Enternasyonal"i söyleyerek ayırdıkları bir temsilden sonra Moskova Irmağı'na doğru Anuşka'yla sohbet ederek yürürlerken, Ahmet (yani Nâzım Hikmet) Anuşka'nın gönlüne girmeyi başarır ve onu ilk kez öper:

"Ahmet'le Anuşka kilisenin bahçesinden çıktı. İkisi de farkında olmadan gülümsüyorlardı. Konuşmuyorlardı. İçlerinde tuhaf, biraz

ayıp, ılık bir şeyler vardı, hele Ahmet'in içinde. Avlu kapısı kemerinin karanlığında, birdenbire, kızı öptü. Anuşka karşı koymadı. Kendini bıraktı ağzına. Yüreğimden vuran bir ışıkla aydınlandım tepeden tırnağa. Anuşka öpüşmesini biliyordu."

Bir başka gün de, Ahmet'in (Nâzım Hikmet'in) arkadaşı Sİ-YA-U gelip açıklar Anuşka'nın onu sevdiğini:

"Sİ-YA-U:

-Anuşka seviyor seni, dedi.

-Bunu da nereden çıkardın? dedim

-Kendisi söyledi bana, dedi."

Ve bundan sonra Anuşka'yla ilk sevişme ve yorumu:

"Anuşka'yla sevişmemiz Sİ-YA-U'yla aralarındaki bağı, tuhaf bir bağ, zerrece zedeleyemedi. Ben Sİ-YA-U'nun yerinde olsam kızı bir daha görmemeye çalışırım."

Anuşka'nın Sİ-YA-U'yla bir beraberliğinden sonra kıskançlık damarları iyice gerilen Ahmet (Nâzım Hikmet) adeta sorguya çeker onu:

"Birdenbire sordum, bana hep öyle olur; bir şeyi, söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi, diye kararlaştırmaya vakit kalmadan, şeytan dürter ve damdan düşer gibi söylerim. sorarım:

-Sİ-YA-U'yla bulvarda mı dolaştınız?

Yüzüme, içleri ansızın kapkara kesilen mavi gözleriyle hayın hayın baktı:

-Marusa'lara gittik.

-Marusa'lar Rostof'ta.

-Evin anahtarı bende.

-Nerde, göster bakayım.

Samur kaşları fena halde çatıldı:

-Sana hesap vermek zorunda mıyım?

-Yooo... Niye hesap vermek zorunda olacaksın bana... Orada ne yaptınız?

-Yattık.

Gözlerimin ikisine birden iki çuvaldız batırmışlar gibi oldu.

-Yattık, ne demek?

-Yattık, yattık demek. Seninle yattığımız gibi.

-Yalan söylüyorsun.

-Niye yalan söyleyeyim?

-Niye yaptın bu işi?

Anuşka bir tuhaf, bir küçümseyerek, bir zoraki güldü:

- Bundan sersemce soru olur mu?"

Nâzım Hikmet; 1925'de "Tahrir-i Sükûn" Yasasına göre partisine ve mensuplarına karşı yürütülen koğuşturma sırasında İzmir'e kaçarak başladığı yeraltı yaşamından 1950'li yılların başına kadar ileriye ya da geriye gidiş-gelişlerle, çağrışımlarla yüklü anı-romanı "Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim" de KUTV'daki aşklarından en önemlisini "Anuşka" adıyla bizlere böyle anlattı.

"Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim" in finalinde "Anuşka" ile "Ahmet" in (Nâzım Hikmet'in) mutluluğu vurgulanıyordu:

"Konuklarım var... Anuşka, İsmail, Ahmet, Neriman, Marusa, Ziya - Sİ-YA-U.

(...)

Konuklarım kocamamış. Onları son görüşümde kaç yaşında bırakmışsam o yaştalar. Sİ-YA-U yine sevdalı Anuşka'ya. Ahmet yine kışkırtıyor.

(...)

Anuşka'nın ak, uzun parmaklı tombul avucunda Ahmet'in eli."

Moskova'daki Daha Başkaları...

Elinizdeki kitabın birinci bölümünde ele aldığımız, Nâzım Hikmet'le evlilikle sonuçlanan ilk aşkı Nüzhet Hanım'ın Tiflis'ten Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne gelişine kadarki sürede Nâzım Hikmet'in "Anuşka" ve benzeri kadınlarla

ilişkinine Vâlâ Nurettin şöyle değiniyor:

"O gelmeden, Nâzım'ın, Moskova kadınları arasında epey ilişkileri vardı. Özellikle o sözünü ettiğim güzel sesli, cömert ruhlu Sofya Isk ile bir yakınlık kurmuştu. Nüzhet gelir gelmez, kız-erkek arkadaşlarla hazırlanmış ahenkli soframızda Nâzım yerini boş bırakırdı, bir daha oraya dönmedi.

Gün görmüş Sofya Isk, aylardır süren mutluluğunun böyle ansızın yok oluvermesi karşısında isyan etmemek vakarını gösterdi:

- Büyük şairin ebedi olarak bana kalması zaten imkânsızdı. Hep düşünürdüm. Bu kadarı bile talihin hediyesidir, dedi."

Yine Vâlâ Nurettin'in o yıllardan bir tanıklığı:

"Birçok meziyetli başka kadınlar da şaire büyük alaka gösterdiler. Ben kendi ölçülerime göre onlara 'Nâzım'ın kadınları idiler' diyemeyeceğim.

Hayatına karışmış pek harikulade bir kadın da, Kuzey Kafkasyalı bir beyin demokrat ruhlu, asil tavırlı, pek zarıf silüetli, sağlam karakterli kızı, tıp talebesi Zeynep'ti."

Doktor Lena-Nâzım Hikmet Aşkı...

1 Ocak 1925'te İstanbul'da, Beşiktaş'ın Akaretler semtinde bir evde gizlice toplanan Türkiye Komünist Partisi'nin 2. Kongresi'nde partinin Merkez Komite üyeliğine seçilen Nâzım Hikmet, bu tarihten sonra boylu boyunca komünist faaliyetin içindedir. Ne var ki; o yılın mart ayında, Doğuda Şeyh Said önderliğindeki Kürt Ayaklanması üzerine çıkarılan "*Takrir-i Sükûn*" Kanunu'na dayanılarak, sola ve komünist harekete yönelik takibat üzerine gizlenip yeraltına inmek zorunda kalır. İstanbul'dan İzmir'e giderek orada bir süre gizlenir. Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından yapılan yargılama sonucunda gıyabında 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilir. Bu durumda tekrar ver elini Sovyetler Birliği der Nâzım Hikmet...

Nâzım Hikmet'in, Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye dönüp kısa süre sonra geri gelişini Vâlâ Nurettin şöyle anımsıyor:

"Nâzım, birdenbire toparlandı:

- Ben gidiyorum, dedi.

- Nereye?

-Türkiye'ye dönüyorum.

Nâzım'ı la garda vedalaştık. O da, Sovyet ülkeleriyle, bir şiirinde vedalaştı:

Sesimizde bıyık burdu inkılabın en delikanlı çağı

Sibiryâ rüzgârıyla haykırdık

Kurşun çarmıhına sanki biz çakmışız gibi Kolçağı

Nâzım, seneyi doldurmadan, bir gün, Udelnaya'daki ormanda karımla ve beyaz tavşanımla beraber oturduğum yontulmamış odunlardan yapılma evime, ağaçlar arasından çıkageldi..."

İkinci kez geldiği Sovyetler Birliği'nde Nâzım Hikmet'i bir aşk daha beklemektedir: Doktor Lena... Ailesiyle kurduğu özel bir mektuplaşma ağı içinde *"medeni ahvalı"*yle ilgili şeyler de yazar, Nâzım Hikmet ilk mektuplarından birinde şöyle diyor:

"(...) Dayım size evlendiğini söylemiş. Fakat maalesef bu doğru değil. Maalesef diyorum, çünkü evlenmeye niyetim var. Fakat bir türlü muvafık bir şey bulamadık."

Daha sonraki mektuplarından birinde ise; evlenmek için bulduğu *"muvafık bir şey"*den haber ediyor:

"Ek: Benim yoldaşın selamları... Hepinizi gözlerinizden öpüyorum. Ben size hava postasıyla mektup gönderiyorum. Siz de bana hava postasıyla gönderiniz. Benim yoldaş sizin resimlerinizi istiyor, tabii ben de istiyorum. Yoldaş: Lena Dr."

Bir sonraki mektubunun sonunda ve *"hamiş"*inde ise, Lena için potin siparişi veriyor ailesine:

"Sıhhatim gayet iyidir. Lena ile her gün sizlerden konuşuyoruz. O sizi, gıyaben çok seviyor. Samuş'a buradan Rus işi gayet orijinal yazlık elbise göndermek istiyoruz."

Moskova'ya ikinci gidişindeki aşkı Doktor Lena ile birlikte. (1927-1928)

(...)

Hamiş: Sizin için küçük bir resim çıkarttık. Burada daha çiçekler açmadı. Bahar olmadı ama, ortalık güneşlidir. Bunun için ikimizin resmi fena çıktı. Şimdi de resim çekmeye gidiyoruz. Onu da gönderiyoruz. Resimlerin içinde bir tanesi var ki ben ile Lena ayrı çıkmıştır. Samiye onları yapıştırırsın. Ortalık güneşli demiştim, fakat hâlâ dehşet soğuk. Eşyaların bir kısmını hava postasıyla göndermek kabildir.

Eğer Lena'ya potin aldıtızsza numarası 37 olsun."

Nâzım Hikmet daha sonraki mektuplarında da; (bazı tanıkların burun çizgilerinin keskin, yüzünün yuvarlak, gözlerinin iri, vücudunun topluca olduğunda birleştikleri) Doktor Lena'dan, "Lena'nın hepinize hürmetleri..." gibi selamlar gönderiyor.

1928 yılının sonbaharında bir gün yeniden ülkesine dönmeye karar veren Nâzım Hikmet; partili arkadaşı Laz İsmail'le birlikte pasaportsuz olarak Hopa'dan Türkiye'ye girmeye çalışırken yakalanıp tutuklanıyor. Ülkesine dönerken yanında getirmek istediği Doktor Lena'yı dönemin gizlilik koşulları nedeniyle getiremiyor. Nâzım Hikmet tutuklandıktan sonra da kendi çabalarıyla Türkiye'ye gelmek isteyen Doktor Lena, Türkiye Konsolosluğundan vize alamadığı için bu çabasında başarıya ulaşamıyor. Nâzım Hikmet'in babası Hikmet Nâzım Bey de "gelini"ni Rusya'dan Türkiye'ye getirmek isteğiyle resmi makamlara başvuruyorsa da, bir başarı elde edemiyor... Böylece Nâzım Hikmet- Doktor Lena beraberliği de zaman değirmeninde öğütölüp gidiyor. Şimdiye dek yayımlanan Nâzım Hikmet'e ilişkin hiçbir kaynakta, Doktor Lena'ya yazılmış herhangi bir şiirine ise rastlanmıyor...

Sovyetler'den İkinci Dönüşünden Sonra, Türkiye'dekiler...

1928'de Sovyetler Birliği'nden pasaportsuz olarak Türkiye'ye girişinden sonra verilen üç aylık cezası (1925'te Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından çarptırıldığı on beş yıllık "kürek cezası" affa uğramıştı) Hopa-İstanbul-Ankara üçgenindeki tutukluluk süresinde tamamlanmıştı. Nâzım Hikmet, 1929 yılında Zekeriya-Sabiha Sertel çiftinin çıkardığı *Resimli Ay* dergisine "düzeltmen" olarak girdi. Düzeltmenlik, sayfa sekreterliği gibi gazetecilik-dergicilik mesleğinin teknik işlerinin yanısıra *Resimli Ay*'da şiirlerini yayımlamaya başladı. 1922-1928 yılları arasında yazdığı şiirlerinden oluşan ilk kitabı "835 Satır" 1929 yazında çıktı. Bu kitabındaki şiirleriyle; öz ve biçim olarak Türk şiirine getirdiği yenilik, Sovyetlerdeki Marxçı-Leninci eğitimin gereği komünist ajitasyon ve propagandayı kapsayan sol içerik, kısa sürede bütün dikkatlerin üzerine çevrilmesine neden oldu. Böylesi şiirleriyle önce Babıali'deki yakın çevresinde, sonra giderek geniş kitlelerde bir sevgi ve sempati ha-

lesi oluşturdu. Doğal olarak en büyük ilgi kadınlardan gelmekteydi. Nâzım Hikmet, kadınların gönlünde kurduğu bu tahta oturmuştu.

Bu dönemlerde çeşitlenerek ve çoğalarak süren kadınlarla ilişki- si, kendisinin ilgi duyup da ulaşamadığı kadınların da bulunduğu yönünde- ydi. Bunlardan biri,  nl  *"Fosforlu Cevriye"* romanının yazarı gazeteci-romancı Suat Derviş'ti. Gençlik yıllarında hem komşu hem de arkadaş oldukları Suat Derviş'le Nâzım Hikmet he- men hemen her gün birlikteydiler.

Nâzım Hikmet bir gün evlerine uğrayarak, Suat Derviş'in bir ři- irini kendisinden habersizce alır götürür. Suat Derviş'in şiirini, bir gazetenin sanat sayfasında yayımlatır. *"Hezeyan"* adlı şiirinin ken- disinden habersiz gazetede basıldığını g r erek utanan Suat Derviş, sevincini, genç kız kaprisleri ve ağlamalarıyla gizlemeye çalışır. Hatta kendisine böyle bir sürpriz yaptığı için Nâzım Hikmet'e darı- ılır.

Suat Derviş henüz 13-14 yaşlarındadır. Hayatının son yıllarında ise, yakınlarına Nâzım Hikmet'in kendisi için şiirler yazdığını s y- leyecektir. O şiirlerin hangileri olduğu bilinmemekle birlikte, Suat Derviş, *"Nâzım Hikmet'in isteyip de elde edemediği tek kadın be- nim"* demiştir.

Bir İhanetin şiiri

1940'da  ankırı Cezaevi'nde yazdığı *"Bir Küvet Hikâyesi"* ři- irinde ise; evli bir erkeğin, eşine *"ihanel"* ini anlatır. Dört bölümlük uzun bir şiir olan *"Bir Küvet Hikâyesi"* ni *"Nâzım ile Piraye"* adın- daki mektuplarda da yayımlayan Memet Fuat, şu notu koyma gere- ğini duymuştur: *"Bu şiirin Nâzım ile Piraye'nin yaşamlarında özel bir yeri vardır."*

şiirin birinci bölümünde karısı Fahire, kocası Süleyman'a tele- fon ederek, işini bırakıp çabuk eve gelmesini söyler. İkinci bölüm şöyle:

Fosforlu Cevriye romanının yazarı gazeteci ve romancı Suat Derviş de Nâzım Hikmet'in kendisine âşık olduğunu iddia eden kadınlardan biri. "Nâzım Hikmet'in isteyip de elde edemediği tek kadın benim" diyor.

"Geldi Süleyman,

Fahire, kocası Süleyman'a sordu:

- Doğru mu?

- Evet.

- Teşekkür ederim Süleyman.

Bak işte rahatladım.

Bak işte ağlamıyorum artık.

Nerde buluşuyordunuz?

- Bir otelde.

- Beyoğlu tarafında mı?

- Evet.

- Kaç defa?

- Ya üç, ya dört.

- Üç mü, dört mü?

- Bilmiyorum.

- Bunu hatırlamak bu kadar mı güç Süleyman?

- Bilmiyorum.

- Demek ki bir otel odasında.

Kim bilir çarşafklar nasıl kirliydi.

Bir İngiliz romanında okudum,

bu işlere yarayan otellerde

kırık küvetler varmış.

Sizinkinde de var mıydı Süleyman?

- Bilmiyorum.

- Hele düşün,

toz pembe çiçekli, kırık bir küvet?

- Evet.

- Hiç hediye verdin mi?

- Hayır.

- Çikolata, filan?

- Bir defa.

- Çok mu seviyordun?

- Sevmek mi?

Hayır.....

- Başkaları da var mı, Süleyman?

- Yok.

- Olmadı mı?

- Hayır.

- Bunu sevdin demek...

Başkaları da olsaydı

daha rahat ederdim...

Çok mu güzel yatıyordu?

- Hayır.

- Doğru söyle, bak ne kadar cesurum...

- Doğru söylüyorum...

- Zaten gösterdiler bana.

İnek gibi karı.

Belimden kalın bacakları....

Fakat zevk meselesi bu...

Bir sual daha Süleyman:

Niçin?

- Bilmiyorum....”

“Bir Küvet Hikâyesi”nin üçüncü bölümünde ise; kocası Süleyman’ın kendisine bu ihanetini öğrendikten sonra Fahire’nin çektiği acılar ve neler yapmayı kurduğu anlatılır onun ağzından. Sonunda, Fahire şöyle der:

*“Zaman zaman hatırlayıp
zaman zaman unutacağım.
Yine yan yana yaşayacağız
beni sevdiğine emin olarak.”*

Uzun şiirin dördüncü bölümündeki finali şöyledir:

“Altı ay kadar geçti aradan.

Bir gece karı koca denizden dönüyorlardı.

*Gökte yıldızlar, ağaçlarda yaz meyveleri vardı.
Fahire birdenbire durdu
baktı muhabbetle kocasının gözlerine
ve suratına tükürür gibi bir tokat vurdu."*

"Bir Küvet Hikayesi" şiirinin konusunu oluşturan benzeri bir olayı Memet Fuat "Gölgede Kalan Yıllar" kitabında anlatıyor. 1935'de Erenköy'de Mithat Paşa Köşkü'nde yaşarlarken, Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşı Naci Sadullah'la birlikte iki kızkardeşe girdikleri ilişkinin Piraye Hanım'da doğurduğu tepkilere küçük Memet Fuat şöyle tanık olmuş:

"Buraya kadar anlattıklarımın başka neler anımsıyorum o köşkten?

Mahmut Yesari ile Naci Sadullah'ı görüyorum.

Köşkün önünde, büyük havuzun yanındaki çam ağacının altına içki sofrası kuruluyor her akşam. Evimizde akşamcı denecek bir kimse yok. Nâzım da içkiye düşkün değil. Neşelenmenin ötesinde bir sarhoşluğunu, örneğe konuşmasının bozulduğunu ya da bir köşede sızıp kaldığını hiç görmedim. Ama o günlerde Mahmut Yesari ile Naci Sadullah her akşam bize geliyorlar, onlara bahçede içki sofrası kuruluyor.

Nedenini yıllar sonra Nâzım'ın. Piraye'nin, mektuplarda ya da konuşmalar arasında söyledikleri sözlerden çıkarıyorum.

Nâzım arkadaşlarına çok düşkün, sevdiklerini her istediklerini yapacak kadar candan seviyor. Onlara takılıp gittiği içkiievlerinden gece yarıları dönüyor. Aslında hoşlandığı bir yaşam değil bu. Utanıyor. İki arada kalıyor. Çözüm olarak Piraye, başıboş sanatçı yaşamına kapılıp gitmemesi için, ona arkadaşlarını alıp köşke getirmesini, bahçede içmelerini öneriyor.

Mahmut Yesari inanılmayacak kadar yumuşak, iyi yürekliliği bakışlarından, davranışlarından okunan bir insandı. Ama ona hiç yanaşmazdım, çünkü hep sarhoştı. Yorgun görünür, uyuklar, başı önüne düşerdi. En yaşlılarıydı.

Naci Sadullah ise bıçkın sinema oyuncular ı gibiydi. siyah d öz saçlarıyla İspanyollara benzerdi. Çok içiyor, bayağı sarhoş oluyor, ama uyuklamıyordu. Bazen annemin kendilerine hizmet edişine bakarken duygulanır, "Ah Piraye!..." diye ağılamaya başlardı.

Annem önceleri bunu gösterdiği yakınlığın etkisiyle bir duygulanma diye değ erlendirirmiş. Sonradansa içten iç e yaşanan bir utanç ı dış a yansıyışı olduğı anlaşıldı.

Şöyle:

İ ki sofrasından kolay kalkılmıyor, çoğı geceler yatıya da kalınıyordu. Ertesi g  n genellikle zar zor uyanılır, bir acele toparlanılıp yola çıkılırdı.

Piraye içki sofrasını toplamak için hepsinden geç yattığı gibi, sabahları da onlardan önce kalkıp hiçbirinin doğı d  r üst oturmadığı bir kahvalt ı sofrası hazırlar, çay yapardı.

'Aman çok geç kaldık! ... Bir  ay içip gidelim!...'

Meğer    arkadaşı böyle bir acele i e değı l, yeni yeni  nlenen geç bir kadın romancının evine giderlermiş...

Her g  n m  , arada bir mi? Yazılarını ne zaman yazıyorlar? Gazeteye nasıl gönderiyorlar?

Bunlar küçük sorunlar,   zm şlerdi herhalde.

B y  k sorun bambaşka: Nâzım' ın geç romancıyla, Naci Sadullah' ın ise kadının kızkardeşiyle ilişkileri nasıl   z ölecek?

Piraye' ye karşı hep birlikte b y  k bir utanç duyuyorlar...

Sonunda karar veriliyor:

'Artık gitmiyoruz...'

Piraye' nin nasıl olsa bir şeyden haberi yok... İ  kendiliğınden kapanır..."

Memet Fuat olayın sonunu şöyle anımsıyor:

"Sonra bir g  n Mithat Paşa köşk  ne geç bir kadın gelip Nâzım' ı soruyor.

Annem  st katta. Bahçeden sesleniyor. Pencereden bakıyor.

"Nâzım Bey yok mu?" diyor kadın.

Polis olmasın!..

“Niçin arıyorsunuz?”

“Derken Naci Sadullah, Mahmut Yesari de soruluyor. Bir süredir hiç uğramamışlar da, ablası merak etmiş, bir hastalık filan mı var diye. Romancının kızkardeşi gelen kadın. Özellikle ipuçları veriyor...”

Başka bir yerden arayamaz mıydı?

Durumun Piraye’ye duyurulmak istendiği açık...”

Bu olay üzerine, Nâzım Hikmet’le Piraye Hanım arasında şiddetli bir karı koca kavgasının çıktığını anlatıyor anılarında Memet Fuat.

**Öteki Kadınların İçinde Bir Bölüm Başı:
Semiha Berksoy...**

1928 yılında “*Resimli Ay*” dergisinde çalışmaya başlayan Nâzım Hikmet; eski şiir anlayışını yıkan, yeni, sol içerikli şiirleriyle sağladığı popülaritenin yanında, 30’lu yılların başında değişik türde eserler de vermeye başlıyor: Gazete fıkraları, tiyatro eserleri, film senaryolarının yanında operellere de şarkı sözü yazıyor. 1932’de “*Kafatası*” adlı tiyatro eserinin sahnelenme hazırlıkları sırasında, oyunda geçen “*Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina*” şarkısını okuyacak bir bayan sanatçı aranmaktadır. Birkaç denemeden sonra; Muhsin Ertuğrul, kendi yönetimindeki tiyatro okulunun öğrencilerinden biri olan Semiha Hanım’ı (Berksoy) önerir Nâzım Hikmet’e. *Kafatası*’nın içinde geçen şarkının sözleri şöyledir:

“Sinyorina, kara gözlü sinyorina,

Gözlerinden yanağına düşen beni görmeyelim.

Ört yüzüne yelpazeni sinyorina,

Kara gözlü sinyorina,

Gelelim mi kollarına sinyorina,

Sinyorina, sinyorina, sinyorina.”

Semiha Berksoy, yıllar sonra bir gazeteciye anlatacağı Nâzım Hikmet’le ilk karşılaşmasını şöyle anımsıyor:

"Kocaman, dağınık sarı saçlı bir adamdı. Birlikte üst kata çıktık. Okulun bir odasına girdik. (Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina) tangosunu önce kendisi okudu bana. Sonra benim okumamı istedi. Ben de güzelce okudum. Hiç sesini çıkarmadan dinledi. Sonra bir kez daha okuttu. 'Çok güzel, çok güzel' dedi."

Semiha Hanım, oyun sahneye konulduğunda da, "Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina"yı okuyor. Tiyatronun kulisinde karşılaştıklarında da Nâzım Hikmet, Semiha'yı "derin derin süzmeye" başlıyor. Semiha da yavaş yavaş, bu sarı, kıvrıcık saçlı 'kocaman' adamdan hoşlanmaya başlıyor. Ama henüz âşık değil...

Bundan sonra Nâzım Hikmet, opera ve operetlere şarkı sözü yazmaya devam ediyor. 1933'te "Yalova Türküsü" adlı müzikal komediye şarkı sözleri yazıyor. Bu şarkının sözlerini Ferit Alnar besteliyor. Semiha Berksoy okuyor. İşte Nâzım Hikmet'in yazdığı "Yalova Türküsü"ndeki Semiha Berksoy tarafından okunan iki şarkının sözleri:

*"Çalar armonikler, inler gitar
Ruhumuzda dönen sinyoritalar
girer gibi suda yayılan aya
bırakalım kendimizi tangoya..."*

*Sesler ışık olur, renk olur gelir
Seslerin rüyasıdır tango, tango
Ay ılık gecelerde yükselir
Bir masal dünyasıdır tango tango..."*

*"Yalova suyuna girenin
Ateşler tutuşur kanında
Halt etmiş Voronof aşısı
Yalova suları yanında,
Yalova, yemyeşil Yalova
Güneş, su ve gençlik ülkesi
Yalova, yemyeşil Yalova
Cennetin toprakta bir eşı..."*

Bir sürce sonra da Nâzım Hikmet- Semiha Berksoy aşkı başlıyor.

Bir yandan da onun sahne kostümelerini çizen ressam Fikret Mualla sevdalıdır Semiha'ya. Oysa Semiha'nın "gönlü Nâzım Hikmet'e düşmüştür." Üçünün arasında bir arkadaşlık ve dostluk hâlesi de oluşmuştur. Semiha şöyle anımsıyor o günleri:

"O sıralarda ben Gül Apartmanı'nda oturuyordum. Nâzım Hikmet ve Fikret Mualla, bu eve gelir giderlerdi. Ben Nâzım'a âşıktım, Fikret Mualla da bana. Benim, Nâzım'a olan aşkıyı bilirdi."

Süreyya Paşa Opereti'ndeki oyunuyla iyice ünlenip dikkatleri üzerine çeken Semiha Berksoy, daha önce çıkarıldığı İstanbul Şehir Tiyatroları'nın kadrosuna yeniden alınır. Gün Batarken oyununda Kyotild'i, Lüküs Hayat Opereti'nde Atıfeti, Delidolu'da Marlene'yi, Saz Caz'da da Dolares del Ranço'yu oynar. Adalar revüsünde Büyük Ada'yı seslendirir. Nâzım Hikmet'in kendisi için yazdığı "Bu Bir Rüyadır" müzikli operetinde Fatma başrolünü oynar.

Semiha Hanım, Nâzım Hikmet'e düşen gönlünün öyküsünü şöyle anlatıyor:

"Ben galiba Nâzım Hikmet'i şiirlerini okuduktan sonra sevmeye başladım. 'Kafatası' oyununda sahneye çıkmıştım. Nâzım o sıralar kuliste beni dikkatli gözlerle süzüyordu. Benim de hoşuma gidiyordu. Sonra onun şiir kitaplarını okudum. 'Sesini Kaybeden Şehir', 'Bahr-i Hazer', '835 Satır.' Sarsıldım, vuruldum. O sıralar Nâzım Hikmet hapse girmişti. Bursa Hapishanesi'nde yatıyordu. Cahide Souku, Bursa yakınlarında 'Bataklı Damın Kızı Aysel' filmi çekmeye gidecekti. Filmi, Muhsin Ertuğrul yönetiyordu. Ben de rica ettim. 'Sizin filmin setinde bulunmak istiyorum' dedim. Filmi Bursa yakınlarında çekiyorlardı. Benim amacımı Bursa'ya gidip Nâzım'ı ziyaret etmek."

Bursa hapishanesinde Nâzım Hikmet'le görüşmesini şöyle anımsıyor yıllar sonra, Semiha Hanım:

"Film setinde biraz dolaştım, sonra Bursa'ya, hapishaneye gittim. Müdüre çıktım. Nâzım Hikmet'i görmek istediğimi söyledim. Müdür niçin görmek istediğimi sordu. Ben de onun yazdığı 'Kafa-

tası' piyesinde oynadığımı, arkadaşı olduğumu söyledim. Müdür çok anlayışlı idi. Nâzım'a da saygılı idi. Hemen Nâzım'ı çağırdı. Nâzım geldi. Beni görünce sevindi. Biraz konuştuk. Gel sana odamı göstereyim dedi. Ona hapishanede bir oda vermişlerdi. Ben de odasına gittim. Kocaman boyu, dağınık sapsarı kıvrıkcık saçları ile karşımdaydı. Üstünde bir de palto vardı. Odasına gidince ben duvarlara baktım. Bazı resimler asılıydı. Birden içimden geldi, ona sarıldım. O da beni bir anda kucaklayarak havalara kaldırdı. Sonra dudaklarımdan öptü. Bu, bir erkekle ilk öpüşmemdi. Çok heyecanlanmıştım. Birden kendimi kurtardım."

1934'te Bursa Hapishanesi'nden çıktıktan sonra, Nâzım Hikmet'in normal yaşamına döndüğü günlerden birinde Semiha, onu Kadıköy vapurunda görür:

"Bende ne cesaret, ne biçim bir delilik varmış bilmem ki. Birden Nâzım'ı vapurda görünce o kadar sevindim ki, hemen yanına gittim. Bir arkadaşı ile konuşuyordu. Beni görünce ayağa kalktı, elimi sıktı. Onu görünce öylesine yanına gidivermiştim. Ne diyeceğimi de pek düşünmemiştim. Kurtulmasına çok sevindiğimi filan söyledim. Sonra, 'Benim evimde bir çay içmeye davet etsem gelir misiniz?' dedim. Çok sevindi, hemen adresimi aldı ve gün kararlaştırdık."

"Ben Evliyim, Seni Alamam..."

Semiha Hanım, kararlaştırdıkları "çay içme" gününe hazırlanıyor:

"Ben hemen gidip Japon mağazasından yeni bir çay takımı aldım. Üstünde kuş desenleri vardı. O gün kırmızı gelincikli elbisemi giydim. Zil çaldı. Nâzım geldi. Tam çay takımının durduğu büfenin önündeki sandalyede oturuyordu. Onu kaldırıp çay takımını almak istedim. Birden bana sarıldı. Öylesine sarıldı ki, sımsıkı kucakladı. Çok iri yarı, kocaman bir adamıdı. Ben de inceciktim. Kollarında kalakaldım. İçerde haminnem vardı. 'Burada olmaz' dedim. Çırpındım. Nâzım beni bıraktı. Sonra çay içtik. Onu geçirmeye kapıya çık-

tım.”

Gazeteci Füsün Özbilgen'e 1985'de anlattığı Nâzım Hikmet'le aşkı önce bir gazete de tefrika edilip ardından kitap halinde basılan Semiha Berksoy *“Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum”* un bir nüshasına yoğun derkenarlar yazmış. Kitabın bu nüshası benim elimde. Bu derkenardan (kenar notu) yapacağım alıntı Semiha Berksoy'un elyazısıyla yazılı. Nâzım Hikmet'in çay ziyareti sonrasına şöyle not düşmüş:

“Merdivenlerden çıkıyorduk. Birden: ‘Ben evliyim, seni alamam’ dedi. Ben de onu seviyordum. ‘Olsun’ dedim. Onu o şekilde kabul etmiştim. Meğer o tarihte evli değilmiş. evlenmek için söz vermiş. Sonradan, 1935 yılının Ocak ayından sonra, gizlice Pendik’te evleniyor. Aynı yılın 5’inci Teşrininde karısını boşayıp beni almak istiyorsa da, ben sanat aşkı ile Berlin’e gidiyorum.”

Nâzım Hikmet'in çay ziyaretinden sonra da zaman zaman buluşuyorlar. 1936 yılında bir gün Nâzım Hikmet, Semiha Hanım'ı Cihangir'deki kendi evine götürüyor. Semiha Hanım o günü şöyle anımsıyor:

“Kapı hızla çalındı. ‘Kim o?’ diye bağırdım. ‘Nâzım’ dedi. Hemen mantomu arkama aldım. Çıktım. Karısı Erenköyü’ne gitmiş. Aklına esmiş, bana gece kalmak için gelmiş. Demek onun yokluğu, ona beni aratıyor, ondan korktuğu için gelemiyor demek. Hemen giyindim. Babam içerledi, aldırmadım. Apartmanın kapısında ne yapacağınızı uzun uzun konuştuk. Tepebaşı’nda bir otomobile bindik. Kürkümle yüzümü örtmemi söylüyor. O da paltosunun yakasını kaldırıyor. -Senelerden beri özlediğim ve merak ettiğim onun evine- nihayet gidiyorum. Hiç olmayacak zannettiğim bir şey oluyor ve büyük kuvvete tekrar sadakatle inanıyorum.”

Nâzım Hikmet'in evine varışları ve çalışma odasındaki sahneleri şöyle anımsıyor Semiha Hanım:

“Cihangir’de indik. O şaşırdı. Uzun uzun apartmanı aradık, nihayet bulduk. Sivri bir apartmanın en üst katında bir daire. Evvela o çıktı. Bana kapıda beklememi söyledi. Bekledim. Temiz bir hava,

Nâzım Hikmet'in aşklarından ünlü soprano Semiha Berksoy. 1934'te "Lüküs Hayat" operetinde Atıfet rolünde.

tostoparлак bir ay vardı o gece. Apartmanın kapısından girdiğimizde kapıcı şöyle bir baktı. 'Yürü, nerede kaldın?' dedi yüksek sesle. Güya karısına diyormuş gibi.

Asansöre girdik.Yanlışı düğmeye bastı. Sonunda doğrulttu. Son merdivende bana sarıldı. -Asansörden sonra çatıya çıkmak için merdiven vardı- Karanlıkta yürüyoruz. Kapıyı anahtarla açıyor, Kalbim heyecan içinde mi, yoksa normal mi, farkında bile değilim. Herhalde çok heyecanlıyım. İçeri giriyoruz. Dar bir koridor. Niha-yet, zevkle süslenmiş bir oda.

Resimlere bakıyorum. Bana resimleri gösteriyor. Yazı masasının arkasındaki sol duvarın ortasında sakallı bir adamın fotoğrafını göstererek 'Bu kim?' diyor.

'Bilmem' diyorum. 'Marks' diyor.'

Nâzım Hikmet'in Aşkından Berlin'e Kaçış...

Semiha Berksoy-Nâzım Hikmet aşkı, Nâzım Hikmet'in Piraye Hanım'la evlenmesine rağmen biraz da umutsuz bir şekilde, bazı yerlerde bazı kereler buluşup birlikte olma şeklinde sürmekteyse de, bir umarsızlık noktasına doğru gidiyor. 1936 yılı sonlarında Semiha Hanım, hem Nâzım Hikmet'e duyduğu aşktan kurtulmak, hem de çok arzuladığı gerçek bir opera sanatçısı olmak için Berlin'e gitmek zorunda kalıyor.

Berlin'de opera öğrenimine başlayan Semiha 1936-1939 yılları arasında Almanya'da müzik çalışmaları yapıyor. Üç yılın sonunda Berlin Yüksek Müzik Akademisi'nin opera bölümünü bitiren Semiha, Richard Strauss'un 75. doğum yılı şenliklerinde bir operada başrol oynar. Semiha'nın oynadığı başrol; Alman opera yöneticisi Prof. Niedecken-Gebhard'ın sahneye koyduğu Strauss'un *Ariande auf Naxos* operasındaki Ariande'dir. Almanya'da bulunduğu bu üç yıl boyunca Semiha'nın akıllı fikri, gönlü, İstanbul'daki sarı kıvrıkcık saçlı, uzun boylu, mavi gözlü şairdedir. Amca kızıyla sürdürdüğü mektuplaşmalarda Nâzım Hikmet'ten haber sorar, selam gönderir.

Semiha'nın Almanya'da geçirdiği bu üç yıl boyunca, sevgilisi şair Nâzım Hikmet'inse siyasi faaliyetleri yüzünden başı sık sık derde girmektedir. Önce 1936 yılının son günlerinde bir grup işçiyle birlikte tutuklanır. Dört ay kadar Sultanahmet Cezaevi'nde yatar. 1937 yılı yaz başında salıverilir. 17 Ocak 1938'de bu kez Ankara Kara Harp Okulu Askeri Mahkemesi tarafından tutuklanır, 15 yıl hapis cezasına çarptırılır. 29 Ağustos 1938'de de İstanbul'da Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından 20 yıl hapse mahkûm edilir.

Ancak iki askeri mahkeme tarafından verilen toplam 35 yıllık mahkumiyete rağmen, Sultanahmet Cezaevi'nde yatmaktayken 1939 yılı başlarında 6 aylığına "tebdil hava"ya (hava değişimine) çıkarılır. Semiha Hanım, amcasının kızı Bedia'nın mektubuyla Nâzım Hikmet'e ulaşır. Bedia, 26 Mayıs 1939 tarihli mektubunda Sc-

miha'ya Nâzım Hikmet'ten haberler uçurur:

"Canımın i i Semiha,

 mzayı okuyup hayret ettin, sevindin mi?  şte senin sevgili Nâzım' ını nihayet bugün yakaladım. Canım kardeşim, bütün ruhumdan doğan heyecan ve kafamdan doğan bütün iktidarım la Nâzım' la öyle konuştum. Sana karşı olan a kı ebedidir. Buna emin ol. Ben senden bahsettik e deli gibi oluyor, dudakları titriyordu. 'Zaten ben onu biliyordum' diyor. Lafı ben kapatıyor gibi yapıyorum, bakıyorum o tekrar açıyor. O. dünyalar kadar güzel ve zeki bir adam. Fakat gözlerim ya ardı. O ne  stiraplar çekmiş, o ne talihsiz adam.

"Fakat Semiha sana acınacak bir şey söylemek mecburiyetindeyim. Seni  zmeyeyim diye ben sana onun 25 seneye mahkûm (mektubun orijinalinde böyle, galiba Bedia Hanım'da bir yanlış,anlama olmuş- E.K.) olduğunu s ylememi tim. Ve artık ona  lm   nazarıyla bakıyordum. Hep gözümün önüne onun ihtiyaç haliyle hapisten çıkacağı geliyordu. Şimdi  ıktı. Fakat  z lme, maalesef ci erinin bir tanesinde yara açılmış. Onun için 6 ay serbest bırakılmı lardı. 'Fakat bu altı ayı affa tebdil ettirece im' diyor. Seni görebilmek için can atıyor. 'Ona mektup yazın' dedim. Derhal yazdı."

Bedia'mn mektubunun içinden Nâzım Hikmet'in  u pusulası çıkar:

"Merhaba,

Sana, bu h rriyetime kavu tu umun haftasında, sıcak bir günde, harikulade mavi bir denizde, Kadıköy vapurunda yazıyorum. Yanımda senin de benim de çok saydığımız bir arkadaş var. Senden, zaferlerinden haberler veriyor. Senin için, ve memleketim ve sanat için seviniyorum. Bir kere daha merhaba ve selam. -Nâzım."

Semiha Hanım, Nâzım Hikmet'in bu mektup-pusulasına "Sevgili canım, ruhum," hitabıyla ba layan "15.6.1939" tarihli bir cevap yazar:

"30 Mayıs'ta senin mektubunu, senin selamete çıktığın haberini aldım. O gün benim en büyük bayramımdı. Fakat hastalanmı sın. Senin yanında olmak, sana bakmak, seni görmek isterdim. Sen ba-

na her zaman benim yanımda iken düşüncelerinden uzak, ruhunun sükûnunu bulduğunu söylerdin."

Mektubun finali ise şöyle:

"Sevgilim, ruhum, seni büyük sevgimle, hasretimle kucaklar, binlerce öperim. Daima seni düşünen, senin olan, seni seven Semiha."

**Semiha Hanım, "Nâzım Aşkıyla"
Hapishane Yollarında...**

Semiha Hanım, Berlin'den yurda döndüğünde; altı aylık "tebdil hava" süresi daha dolmadan Nâzım Hikmet cezasının infazı için ıkrar Sultanahmet Cezacvi'ne konulmuştur. Bunu öğrenen Semiha, hemen hapisaneye koşar. Ancak yetkililer görüştürmezler Nâzım Hikmet'le kendisini. Bunun üzerine Semiha Hanım içeriye, gardiyanlarla çiçek ve üzüm gönderir. Biraz sonra Nâzım Hikmet'ten bir not gelir:

"Çiçekleri ve üzümü aldım. Gözlerim ve dilim için bundan enfes ziyafet olmaz.

İstikbalin için en iyi ne ise onun olmasını temenni ederim.

Vaziyetimde değişiklik yok. Dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur. Selam ve hasret -Nâzım- Tesbihimi sana gönderiyorum. N."

Bundan sonraki birkaç ziyarette de görüştürülmeyince Nâzım Hikmet'ten gelen hediyelerini alıp teşekkür ettiğine dair pusulalarla haberleşirler. Nihayet 1940 yılının Şubat ayında Nâzım Hikmet'in ve öteki dava arkadaşları Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'in cezalarının infazı için Anadolu hapishanelerinden birine sevkedilmeleri ânu gelmiştir. Kara Harp Okulu ve Donanma davalarının üç mahkûmu, Çankırı Hapishanesi'ne gönderilirler.

Semiha Hanım bu kez sevgilisi Nâzım Hikmet'i görebilmek için Çankırı yollarına düşer. Yıllar sonra bu Çankırı yolculuğunu şöyle

anımsıyor.

“Üzerimde Avrupa’dan aldığım kürküm, takma kirpiklerim, başımda gösterişli bir şapka. Çankırı ise köy gibi bir yer. Ben hiç al-dırmıyorum. İçim içime sığmıyor. Sevgilimi göreceğim. Nâzım, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı bir küçücük köhne hapisshane oda-sında karşıyorlar beni. Orta yerde, minicik, dört köşe bir masa var. Üstüne pembe bir kâğıt sermiş ve süslemişler böylece masayı. Oturup konuşuyoruz. Dört tane yumurta kırmışlar bir sahana. Or-ta yere getiriyorlar. Bir de çilek reçeli var. Küçücük bir tabakta. Onu Nâzım’la benim arama koyuyorlar. Ben de -yahu ne anlayış-sızmışım- sanki hiç reçel yememiş gibi, Nâzım’la birlikte o reçeli yi-yorum. Bendeki akla bak! Giderken bir şeyler götürsene! Onlar sı-kıntı, açlık ve kaba saba urhalar içinde. Ben kürkler içinde.”

Bu ziyaretten sonra Ankara’ya döndüğünde Semiha Hamm’ı Emniyet Birinci Şube’ye çağırıp sorguya çekerler. Birkaç gün son-ra da, o yılların ünlü Ankara Valisi Nevzat Tandoğan çağırır huzu-runu Semiha Hanım’ı.

Vali:

- Semiha Hanım, siz Çankırı’ya gidip Nâzım Hikmet’le görüş-müşsünüz. O rezil adamı niçin gidip gördünüz?
diye sorar.

Semiha Hanım’ın ağızından yanıt olarak çıkan sözler şunlardır:

- Onu seviyorum.

- Ne! O komünisti mi seviyorsunuz? O adi, rezil adam!...

Semiha Hanım aynı şeyleri tekrarlar:

- Onu seviyorum, Onu seviyorum.

Çankırı ziyaretinin ardından, başta Nâzım Hikmet olmak üzere üç mahkûm, Semiha Hanım’a ortak bir mektup yazarlar. Önce Ke-mal Tahir; *“Güzel, mert ve sanatkâr dostumuz”* hitabıyla başlayan uzunca mektubun devamına Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet’inki-nin devamına da Hikmet Kıvılcımlı *“İyi yürekli artist arkadaş”* hi-

tabıyla ek yaparlar.

1940 yılının son günlerinde gruptan ayrılan Nâzım Hikmet, Çankırı'dan Bursa Cezaevi'ne nakledilir. Semiha Hanım'la Nâzım Hikmet'in mektuplaşmaları ve görüşmeleri bundan böyle Bursa Hapishanesi'nde sürcektir. Semiha Hanım'ın, Bursa Hapishanesi'nde Nâzım Hikmet'e yaptığı ziyaretlerin bir tanığı da, Nâzım Hikmet'in kendisine resim yapmayı öğrettiği mahkûmlardan İbrahim Balaban. Balaban, "*Şair Baba ve Damdakiler*" kitabında Bursa Hapishanesi'nde Nâzım Hikmet'le Semiha Hanım görüşmelerinden birini şöyle anlatıyor:

"Dalgın, tıklatmadan açtı Baba'nın kapısını; içeri girince Şair Baba'nın yanında esmer güzeli bir kız gördü. Gözleri kara kara, dudakları kiraz gibi kırmızı.

- Bak bugün anasımın resmini yaptı. Bu resimleri, hepsini; şu da kendi portresi, aynaya bakarak yaptı onu da.

- Fevkalade! ... Müthiş!.. diye ünledi kız. Ali'nin gözleri onun dudaklarındaydı. Düşündü:

- Baba öpmüştür bunu.

İbrahim Ali:

- Bu kız ne iş yapıyor? diye sordu.

- Opera artisti Semiha Berksoy, dedi Baba.

- Benim bir resmimi yap, yarın sabah geleyim de, dedi kız.

İbrahim Ali canlandı:

- Çıplak yapacağım değil mi? ... Yani akademik? ...

Kız bir kahkaha attı:

- Fevkalade olur... güzel olur değil mi benim nü'm?

Kız iki erkeğin huzurunda soyunmuş gibi gıdıklanıyordu şimdi-den...

- Olmaz, dedi Baba:

- Dayanamayız da saldırırız sonra."

Semiha Hanım'ın aşığı Nâzım Hikmet, 1950 yazında çıkarılan aıla hapisten kurtulur. 1951 yılında Sovyetler Birliği'ne kaçar. Ara sıra Semiha ile çok dolaylı yollardan haberleştikleri olur. Nihayet

her insanın kaçınılmaz yazgısı Nâzım Hikmet'i de 3 Haziran 1963 günü bulur. Haberi alan Semiha Hanım üzüldür, içi kan ağlamaktadır. 1963 Temmuzunda Devlet Tiyatrosu'yla çıktığı turnenin Samsun durağındadır. 12 Temmuz 1963 günü, Samsun'da Yalı Camii'nde Hoca Selahattin Şengören'e, Nâzım Hikmet'in ruhu için mevlit okutur.

Nâzım Hikmet bu dünyadan geçmiş, halen hayatta olan Semiha Berksoy'un "düşüğü gönlünde"ki yerinde ise capcanlı oturmaktadır.

Ve Doktor Galina...

Nâzım Hikmet, Sovyetler Birliği'ne yerleştiği 1951'de Çin'e bir gezi yapar. Orada bir enfarktüs geçirir. Çinliler onu uçakla Moskova'ya gönderirler. Hastaneye yatırılır. Hastanede *"çatlak bir yürek-le dört ay sırtüstü beklerken ölümü"*, Galina adında genç bir doktor kadınla tanışır. Doktor Galina; ufacık tefecik, çıtı pıtı sevimli bir köylü kızıdır. Nâzım Hikmet'e vurulmuştur. İyileşip taburcu olacağı sırada Doktor Galina, hastasını yalnız bırakmak istememektedir artık. Devamlı bir doktor gözetimi altında kalması gerektiğine inanmaktadır. Bu işi de en iyi kendisi yapabilecektir. Böylece Doktor Galina, Nâzım Hikmet'in özel doktoru olarak evine yerleşir.

1949'da Türkiye'den kaçarak Bulgaristan'a sığınan Fahri Erdinç'le Ziya Yamaç'a Sovyet yazar Ekber Babayef Doktor Galina-Nâzım Hikmet ilişkisi konusunda bilgi verir. 1956'da Sofya'dan Moskova'ya Nâzım Hikmet'le görüşüp konuşmaya gelen Ziya Yamaç'la Fahri Erdinç'e Babayef şunları aydınlatıyor:

"Ekber bir yandan konuşuyordu:

- Bulgaristan'dan Moskova'ya dönmüştü Nâzım. Kısa bir süre sonra Çin'den davet aldı. Orayı çok merak ediyordu. Fakat hevesi kursağında kaldı. Sadece Pekin'i görebildi, başka yere gidemedi!

Pekin'de ansızın yakaladı enfarktüs! Az daha gidiyordu. Çinli

doktorlar durumundan korktular ve Nâzım'ı acele uçağa bindirip Moskova'ya gönderdiler.

Nâzım, Kremlin'de parti hastanesinde yattı uzun süre. Ona büyük ihtimam gösterdiler. İki kadın doktoru vardı. Biri Lidya İvanna, ötekisi de bu Galina! Biz ona Galya diyoruz.

Doktor Lidya'ya yazdığı uzun bir şiiri var. Ben size sonunu okuyayım:

*Sözün kıyası Lidya İvanna,
Şefkatli emeğinizi boşa çıkaracağım diye,
kızmayın bana,
ben, deniz kıyısında ve karlı, sakın
vurdumduymaz bir kaya
gibi yaşamaya
söz vermeyeceğim.
Çatlayacaksa, varsın çatlasın yüreğim
öfkeden
kederden
sevinçten.*

Ekber sustu, derin bir nefes aldı. Fahri merakla sordu:

- Sonra?

- Sonrasını gördünüz işte. Doktor Lidya İvanna değil, ama Doktor Galya, Nâzım'a aşık oldu.

Tüm çabası, bakım ve mesaisini ona hasretti. Nâzım'la ilgilenmek ona zevk veriyordu!

Nâzım'ın bu tür bir sevgiye karşılık verdiği yoktu. Ama alttan girdi üstten çıktı, onu ikna etti, kandırdı. 'Her an enfarktüs geçirebilirsin, bu da büyük ihtimal ölümle sonuçlanabilir! Eğer hemen yanında bir doktor yoksa! Ben senin özel doktorun olarak çalışmaya hazırım', dedi Galya.

Nâzım'ın yararlanıyordu bu öneri. İşine geldi. yetkililer de onayladı.

Üç aylık tedaviden sonra. Nâzım eve Doktor Galya'yla döndü!"

Doktor Galina, Nâzım Hikmet'i tüm şefkat ve sevgisiyle kanatları altına alır. Ona bir hastası gibi değil; sevgilisi, kocası gibi davranmaya başlar. Ancak Nâzım Hikmet'in Doktor Galina'ya aynı derecede ilgi duyduğu söylenemez. On yıl kadar birlikte yaşadıkları halde, Nâzım Hikmet'in Doktor Galina üzerine yazdığı tek bir şiiri yoktur...

Beşinci Bölümün Eki:

SEMIHA BERKSOY

1910'da İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Merkez Bankası mensuplarından Ziya Cenap, annesi resim ve müzikle ilgilenen Fatma Saime Hanım'dı. 1928'de İstanbul Belediye Konservatuvarı'na öğrenci olarak girdi. 1929'da Konservatuvar Konser Salonu'nda ilk konserini verdi. Aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi Namık İsmail Atölyesi'ne resim öğrencisi olarak kabul edildiyse de, sahne çalışmaları yüzünden bir süre sonra burayı bırakmak zorunda kaldı. 1930'da İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu Tiyatro Mektebi'ne, açılan sınavı kazanarak girdi. Muhsin Ertuğrul'un da içinde bulunduğu jürinin önünde Shakespearc'in "Hırçın Kız" dramından bir sahnede oynadı. Aynı yıl ilk kez tiyatro sahnesine çıktı. Tolstoy'un "Yaşayan Kadavra" dramında "Çiçek Satan Kız"ı oynadı ve Feodor Vasiliyeviç şarkısını söyledi. 1931'de ilk sesli Türk filminde oynamak üzere Paris'e gitti. "İstanbul Sokaklarında" adlı filmde "Halil Ağa'nın Kızı Semiha" rolünü oynadı.

1932'de Nâzım Hikmet'le tanıştı. Nâzım Hikmet'in "Kafatası" piyesinde sahneye çıkıp tango söyleyen kızı oynadı ve "Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina" şarkısını söyledi. 1930'da girdiği Tiyatro

Mektebi'nden tek kadın sanatçı olarak mezun oldu. 1934'te ilk Türk operasında oynamasına karar verilerek Atatürk tarafından Ankara'ya çağrıldı. Ankara'da ilk Türk operası Özsoy'da "Aydın" rolünü Atatürk ve İran Şahı'nın önünde oynadı. Operanın sahnelenmesinden sonra Çankaya Köşkü'ne davet edildi. Atatürk'e arylalar söyledi. Atatürk bu genç Türk kızının Avrupa'ya gönderilerek eğitilmesini önerdi.

1936'da İstanbul'da açılan bir sınava katılarak devlet bursu ile Almanya'ya gönderildi. Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi'nin opera bölümünde eğitime başladı. Bu eğitimi 1936-1939 yılları arasında sürdürdü. Bu sırada Almanya'daki Türk Büyükelçiliğinde, Hitler'in Dışışleri Bakanı Ribbentrop'un önünde özel bir konser verdi.

1939'da İkinci Dünya Savaşı patlayınca Türkiye'ye döndü. 1940'ta Ankara'ya giderek yeni kurulan Devlet Konservatuarı'nın Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası eşliğinde, yeni cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de dinleyicilerinden biri olduğu devlet ricalinin önünde ilk konserini verdi. 1941'de, önce "Tosca" operasında, arkasından "Butterfly" operasında "Madam Butterfly" rolünü oynadı. O yıl konser vermek için Berlin'e gitti. 1942 yılını da Berlin'de geçirdi.

1943'te Türkiye'ye döndü. Ercüment Siyavuşoğlu ile evlendi. 1943-1949 yıllarını devlet operasında kadrolu çalışma, Tatbikat Sahnesi ve operada sahneye çıkma mücadelesiyle geçirdi. Bu dönemde kızı Zeliha dünyaya geldi. "Tekniği zayıf" raporu üzerine görev verilmeyince, o yıl Viyana'ya konserler vermek için gitti. 1950'de operada solist kadrosuna tayini çıktığı belirtilerek Viyana'dan çağrıldı. Bir süre sahneye çıkarılmamakla birlikte, daha sonra "korist" kadrosuna alındı. Ara sıra operalarda başrole çıktı. 1953'te Almanya'ya Bayreuth Festivali'ne davet edildi. Avrupa'da aranan bir sanatçı olduğu halde, Türkiye'de kadrinin bilinmeyip figüran rolleri verilmesi üzerine operadan ayrılıp tiyatro kadrosuna geçti.

1958'de tekrar Almanya'ya davet edilip Uçan Hollandalı'da Zenta rolü oynatıldı. 1961'de tabloları ile Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne katıldı ve ödöl aldı. 1963'te Verdi'nin "Il travitore" operasında Acuzenda rolü ile 30'uncu sanat jübilesini yaptı. Sonraki yıllarda Devlet Tiyatrosunda çeşitli önemli roller aldı. 1969'da Almanya'da açtığı resim sergisi ilgi gördü. 1972'de Ankara Güzel Sanatlar Galerisi'nde sergi açtı. 1982'de de İstanbul Atatürk Kültür Merkezinde resim sergisi görüldü. 1984'de TBMM Başkanı Necmettin Karaduman'dan "Kamu sektöründe ilk görev alan bayan opera sanatkârı" şildini aldı.

Bu ünlü opera sanatçısı Semiha Berksoy halen hayatta.

ALTINCI BÖLÜM

“NÂZİM’İN AŞKLARI” MI DEDİNİZ?
AŞKOLSUN!...

BİR PANEL VE HABERİ

Ey aşk!... Nelere kadir değilsin?

Paneli duyunca heyecanlanmıştım doğrusu. Her ne kadar, bir kez daha *“dersini almış da ediyor ezber”* makamında bilinen tiradları dinleyeceğimize ilişkin *“malum olma”* duygum beni uyarıyorduysa da bu kez umutluydum. Bu rastgele cesaret ve umuttu belki de... Resmi *“perspektiflere”* karşı, yönetmek ve yönetilmenin ayıp olduğu, beraber düşününce ise serbest olduğu *“terspektifleri”* önemsemenin doğal bir sonucuydu. Ama yine de, *“ne olur ne olmazdı”* doğrusu. *“Beş kitapta resmi aşk teorileri”* tarihin izniyle terk edilmiş olabilirdi. Çünkü bizim mahallenin sürevencilerinin sağ-solu belli olmazdı.

Sonuçta panel boyunca *“sükût-u aşka”* uğradım ve Nâzım'ın *“Bugün Pazar”* şiirini değiştirerek *“o güne not düşmeye”* karar verdim:

“Bugün cumartesi... Beni ilk defa ‘sosyalizm ve aşk’ paneline çıkardılar... Ve ben ömrümde ilk defa aşk yüzünün bu kadar benden uzak... Bu kadar nahoş... Bu kadar aşksız olduğuna şaşarak... Kı-

mıldamadan durdum... Sonra öfkeyle masaya oturdum, dayadım sırtımı alıntılara... Bu anda ne düşmek kötü yollara... Bu anda ne aşk, ne meşk. ne hürriyet ne de solluğuna duacı olduğum hısımlarım... Kitaplar, alıntılar ve ertelenmiş yaşantılar ve yoldan çıkmış çok bi âşık hasımlarım.. Bahtiyarım..."

Gayet mühim konuşma

BEKSAV Başkam İsmail Sarıoğlu, "Sosyalizm ve Aşk Hukuku" panelini, rcsmi tarihten cürmü küçük, anlamı büyük saptamalar yaparak açıyor: "Yıl 1987... Kuruçeşme'de 1968' lilerin örgütlenmeleri üzerine bir toplantı vardı. Gazeteci Tuğrul Eryılmaz orada '68 kuşağının üzerinde bir aşk yasağı olduğunu' söyledi. Katılmıyorum. Bu bir haksızlıktır."

Söz düştüğü yeri, çarpıtarak yakıyor ve kendine bir kanal açıyor. Toplantı boyunca genel kabul gören bir motivasyon çağrısı bu. Bir tarih değerlendirmesine dayanmayan, toplantıya ve tarihe duygusal bir gönderme. Kolaycı, söylenenleri anlamaya çalışmayan bir tarih değerlendirmesi bu. Not düşüp geçiliyor, çünkü Sarıoğlu panelist değil.

O sadece "motor" diyor ve aşk paneli başlıyor.

Yaşlı âşıktan aşkucu kitapları dizini

İlk söz, en yaşlı âşık sıfatıyla, hukukçu-yazar-şair İ. Kemal Karadayı'nın... Karadayı; *"Beni iyi dinleyin, konuşmamın ikinci bölümünde sizin de altından kalkabileceğiniz sorular soracağım"* diyerek bu işin *"teorik ve pratik erbabıyım"* demeye getiriyor. Haksızlık etmeyelim, Karadayı edasına bakılırsa, bir aşk bilirkişisi. Dedem Korkut gibi, *"soy soylayarak, boy boylayarak"* hangi kitabın majiskül ve miniskül harflerine bakarak âşık olunabileceğini şıp diye anlıyor. Onun aşk ve meşk işlerinde favorisi Mao, başucu kitabı olmasa da aşkucu kitabı Evrenselzedclerden Celal Üster'in çevirdi-

ği “Kültür, Sanat ve Edebiyat”, Karadayı’nın favori tümcesi ise; “aşk sınıfsaldır...” Bin kunduz... Manitu, Engels’in sözünü okumayanları, öğütlerini dinlemeyenleri korusun. Hay Allah... Sevgili Engels nereden aklına gelmiş de söylemiş bu sözü... Hay Allah, Engels acaba kendisi nasıl âşık olmuş... Marks da Engels’in kitabını okuyarak mı âşık olmuş Jenny’ye... Sonra arada sırada yoldan çıkarak öteki kadınlarla ne tür aşklar yaşamış... Bütün bu sorunların yanıtları yok tabii ki...

Eve dönünce, Mao’nun kitabını elime alıp resimlerine bakıyorum... Bir arkadaşım; “ama o kitabın resimleri yok ki?” diyor... Ve harıl harıl dipnotları tarıyoruz... Aşk arıyoruz...

İhtiyatlı bir aşk arşivcisi

TYS Genel Sekreteri Emin Karaca nezaketi elinden bırakmayarak başlıyor ve Karadayı’nın aşk aforizmaları için, “oldukça aydınlatıcı oldu” diyor. Ve 68’lilerin aşktan ne anladığına dair kendi gözlemlerini aktarıyor. “O dönemde yazılı velveya sözlü bir aşk yasağı yoktu. Bir an önce öğrenmek ve davranmak gerekiyordu. Uzun yıllar yaşanan yeraltı, gizlilik ve gizemlilik efsane anlatımı geliştirmişti. Eylem ön planda olduğu için aşka dair işler dar konuşulurdu” diyor Karaca. Karaca, mahcup konuşmaların altını çiziyor. Sonra, Simonov’un “Bekle Beni” şiiri üzerine konuşuyor. Sonra, “Nâzını ve aşk” bağlamında “Piraye” için yazılmış şiirler devreye giriyor. Sonra, “yavuklu yerine çıplak mavzere sarıldık ey halkım unutma bizi” dizeleri üzerinden, ertelenmişliklere değiniyor. Sonra, cezaevlerine ilişkin hatıra nakilleri ve “bir kadınınlerkeğin eline değmeden” ölen kahramanlarımıza ilişkin göndermeler. Karaca’nın konuşmasında en önemli yan, Kollantai’nin teorik ve pratik yaşamı karşısında, iktidar partisinin tavrı ve sonuçlar üzerine söyledikleriydi. Özgür aşk söylemiyle resmi görüşü ve sosyalist otoriteyi rahatsız eden Kollantai, baskılara direnemeyip “nedamet mi getirmişti ne?”. Yoksa kendini bilinçli olarak aşklardan azade ederek geri hiz-

mete mi çekmişti? Acaba Kollantai'ın başından geçenler nasıl bir kıssadan hisseydi? “*Aşktan hisse ne kalmıştır âşık?*” sorusu ise ortada kaldı.... Kollantai'a, yazdıklarını ve yaşadıklarını tarihin zabıtlarından sildiren ve nedamet seansı yaptırın güç neydi?..

Mukaddes kitaptan hazır cevaplar

Panelin esas konuşmacısı, teorik ve politik bilirkişisi şüphesiz gazeteci-yazar Mukaddes Çelik'ti. Çelik, tüm konuşmalarını Engels'in “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” kitabına dayandırdı. Kitabın tarihsel gelişmenin, tüm aşamalarına yanıt verecek değerde olduğu, aşka ilişkin tüm soruların cevabının bu kitapta bulunabileceği kehanetini gösterdi Çelik. Kendi ifadesi ile Engels Amca'nın kitabı “*tüm çağların bilgisi*”ni içeriyordu. (Bunun bizzat marksizmin kendi yöntemi tarafından yanlışlandığını söylemeye gerek yok. Marksist yöntem, tarih tezi, bilgi teorisi mutlaklığın reddi, gerçeğin tarihselliği ve göreceliği üzerine kuruludur. Marksist bir klasiğin bu kavrayış dışında ele alınması ne mümkün ne de gereklidir. Dogmatik marksizmin bir tür ‘dindarlık’ oluşu, bilgiyi ve toplumsal gelişmeyi tarih, yer ve mekândan koparışının ve tüm zamanlara dair genel doğru, mutlaklık ilan edişinin özgün bir öyküsüdür bu).

Çelik, öncelikle kritik soruya cevap vererek, tüm puanları toplama çabasına girdi: “*12 Eylül ve 68 kuşağı için 'aşkı tanımadılar, aşk onlara yasaktı, aşk üzerinde özel yasaklar vardı' denilir. Bu algılamayı yanlış buluyorum. Nasıl yasaktı ki, cezaevinde herkesin sevgilisi, eşi vardı...*” Bu sözler tartışmanın eksenini hiç anlamamanın sözleri. Bir kuşağın aşkı tanıyıp tanımadığının, aşkın ve meşkin yasak olup olmadığının olgusal bilgileri bir yana, bu açıklama, sosyalizm tarihinin kadın erkek ilişkileri bağlamında ideolojik, siyasal, örgütsel süreçler olarak nasıl yaşandığı ve yaşanıyor oluşunu açıklamıyor, tersine geçiştiriyor. Bırakalım kolektif tarihleri ve kolektif yanlışları, her bireyin kendi yaşamını “*olgusal tarih*” ya da “*sözlü*

tarih” kriterleri içinde değerlendirmesinin sonuçları bize ipuçları verebilir. Savunma ya da karalama mekânizmasının ötesinde sorun bugünü ve yarını nasıl yaşayacağımıza dair olguların ortaya çıkarılması ve bir yanılısamanın ortadan kaldırılması sorunudur.

elik, “*yaşam bir bütündür*” diyor ve o bütünlük içinde, bütünde ortak olmayanların yan yana gelemeyeceklerini, yine Engels’ten ve mücadele tarihinden örneklıyor. “*Proleter aile*”, “*sınıfsal aşk*” en yaygın kullanılan tümceler: “*Yaşamın bütünü içinde aşk belli bir yere oturur. Bu bütünü beraber yaşamayanların aşk yaşamayacakları açıktır*” derken, aşk doğrudan siyasetin konusu oluyor ve âşıklara tarihsel eylemin her aşamasında özdeşlik buyruluyor. Biri diğeriyle özdeşleşmiş, kendileri olmayan iki kişilik bir örgüt gibidir bu kavrayışta aşk. Yani önce dünya görüşünde ideolojik, teorik ortaklık ve tercih, sonra özel bir gelenek/örgüt/hareket içinde ortak siyasal, toplumsal duyumsama, daha özelde ise bir eşitleme ve özdeşleşme mantığından yola çıkarak -eşitsizlikler partiye zarar verir- aynı komitedekilerin birlikteliğinin savunusuna kadar bir mantık silsilesidir bu. Ve eskilerin deyimiyle “*zinhar yanlıştır*” elbette. Hiçbir ülkede sosyalizmin tarihi böyle yaşanmamıştır. Ben programatik birliklerin aşk için gerekli olmadığını düşünen münafıklardanım galiba...

Her şey gelecek için

Diğeri bir sorun, ertelenmenin teorize edilışıdır. elik, bazı ileri militanların durumunu anıştırarak, “*onlar gelecek dünyayı kurmak için öne fırlamışlardır, aşkı fiili ilişkiler olarak değil, -çok kısıtlı olabilir- ancak kafada yaşamışlardır. Doğal olan değillerdir, öne fırlamışlardır*” diyor. Yani “*hemen şimdi*” değil, sosyalizme havale edilmiştir. Hemen şimdi aşk, tarihsel olarak zaten mümkün değildir, ileri olanların tercihi bu nedenle başkadır. Bu bir “*adanmışlık*” sendromudur. Bir durumu, zorunlulukları anlamak elbette mümkündür, ancak zorunluluklar teorize edilmeye başlandığında kadın-

erkek ilişkilerinde bir adım yol alınmaz. Ve Tupamarolar'ın efsanevi lideri Maurice Rosencof'un "*Ben sevişirken devrimi düşünmüyorum ki!*" sözlerindeki ironiyi ve gerçeği anlamak zorlaşır.

Öte yandan Çelik, "*aşk ancak ezilen sınıflar içinden çıkar*" diyerek, komünistler/proleterler dışındakilerin "*aşk özür*" olduğunu Engels'e dayanarak anlatmaya çalışıyor. Engels'in yüzyıl önce yaptığı soyutlama, sorunu tartışırken, aşkın maddi zemini, gelişim mekânizmaları, önündeki engellerin tarihsel olarak nasıl kalkabileceğine dair öngörülerdir. Bunları esastan ve usulde tartışmak, karşı çıkmak her zaman mümkündür.

Rosa'nın yaramazlıkları

Çelik, Rosa ve Kollantai'nın yaşamlarını gerçek aşka örnek olarak verirken, onların kendi okumalarına uymayan yaşamlarını es geçerek konuşmaktadır. Örneğin; Rosa ile Leo'nun aşkını örnek bir aşk olarak gösterirken ve "*seni tepeden tırnağa öpücüğe boğuyorum*" tümcesindeki aşk zenginliğinden söz ederken, Rosa'nın Clara Zetkin'in oğlu ile yaşadıkları, "*yoldan çıkma*" ya da "*kaçamak sektörü*" olduğundan, konuşulmasının sosyalizme zarar verdiği için atlanıyor. Öte yandan, Kollantai'nın aşk kuramı/pratiği ile Çelik'in savunduklarının hiç ilgisi yok.

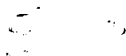
Bir de panelde Karadayı ve Çelik'in sözünü ettiği "*sapıklık*" kavramı var ki dostlar başına... Bu kavram etrafında dönen bütün tartışma, heteroseksüel iktidarın teorize edilmesinden ve cinsel tercihleri başka olanları sapık, "*hasta*" görmek şeklinde tezahür ediyor. "*Sapık ilişki nedir?*" "*Sapık aşk nedir*" diye başlayan bu muhabbet gerçekten neşe-yi muhabbetti.

Sonuç olarak yine de "*aşk nelere kadir değil ki*" diyesi geliyor insanın...

Aşkolsun aşka!..

Sezai Sarıoğlu
(Söz dergisi, 29 Temmuz 1995)

BİR “AŞK PANELİ” VESİLESİYLE YAPILAN RÖPORTAJ....

Nâzım Hikmet aşık oluyor hâlâ...

TYS Genel Sekreteri Emin Karaca, "Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih" eserinden sonra, "Nâzım Hikmet'in Aşkları" kitabını yayınlıyor. "Aşk paneli"nde katkıları rastladığımız Karaca ile, çalışmalarının nesnel ve öznel olarak yarattığı yaratacağı tartışmalar üzerine Sezai Sarıoğlu konuştu...

Milliyet gazetesinde 'Nâzım'ın Aşkları' başlıklı bir dizi yayınladınız. Aynı dizi, genişletilerek 'Nâzım'ın Aşkları' başlığıyla yakında kitap olarak çıkacak. Bir tarih çalışmasının ötesinde kitabınız, kadın-erkek ilişkileri ve aşk konusunda yıllardır bastırılan bir tartışmayı kışkırtabilir mi?

Öteden beri Nâzım Hikmet ve siyasi tarih üzerine araştırma yapan biri olduğumdan mart sonunda Piraye Hanım'ın vefatından sonra kafama koymuştum. Türkiye sol camiasının tüm kuşaklarında Nâzım-Piraye aşkı yarı efsaneydi. Bizde üzerinde çok konuşulan şeyler pek bilinmez. Benim bildiğim Nâzım'ın zengin bir aşk dünyası, kadınlar dünyası var. Bu beni açıkçası dürttü. Çok yoğunlaşa-

rak üç-beş günlük bir dizi yaptım. Milliyet teklif etmişti bunu. Ve tefrika edildi. Gazeteden bana yansıtılan bilgilere göre, yoğun ilgi gördü. Daha önce de Nâzım Hikmet'e ilişkin araştırmalarım olmuş, o kadar ilgi çekmemişti. Hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde bir şair olan Nâzım Hikmet'in aşklarının ilgi görmesi bence doğaldı. Ama bir şey daha gözlemledim; Türkiye insanının bu konulara ilgi duyduğu, susamışlığı çıktı ortaya. Çünkü Türkiye insanı hangi ideolojik yapılanma içinde olursa olsun, aşkla ilgileniyor. Sol içinde de tabu olan bu tür konuların konuşulmasına hazırlanıldığına dair bir izlenim edindim. Diğer yanıyla tepkiler gelmeye başladı. Es-ki devrimci yazar ve çevirmenlerden Adnan Cemgil - 12 Mart'ta öldürülen Sinan Cemgil'in babası-bana bir not ve broşür ulaştırdı. Dizideki bir alıntı için de yazışları müdürüne bir mektup göndermiş. Vera'nın Nâzım ile ilgili söylediği bir alıntıydı bu. Öykü şu: Nâzım Piraye ile evleniyor, sonra dayısının kızı Münevver'e aşık oluyor... Münevver, 48 yılında Bursa Cezaevi'nde Nâzım'ın ziyaretine geliyor. Ve Nâzım bir yerde bu ziyareti tasvir ediyor, aşkının başlayışını anlatıyor. Bir süre sonra Münevver Hanım'la ilişkisinde aksaklıklar başlıyor. Piraye ile de kopuk. Elveda mektubuylar da aralarında karı-koca münasebetinin bittiğini belirtiyor. Münevver'den bazı itirazlar gelince Nâzım tekrar Piraye'ye dönmeye çaballıyor. Mektuplaşmalarının örnekleri var. Nâzım pişman... Piraye Hanım inat ve geriye dönmüyor, çok incinmiş, affetmiyor. 50'ye gelindiğinde siyasi yapı değişikliği gözleniyor. Af söylentileri var. Ve o arada Nâzım açlık grevi yapıyor. Vera Nâzım'dan şöyle naklediyor:

“Münevver beni ziyarete gelmedi, yazdıklarına cevap vermeme-ye başladı, bunun üzerine ben açlık grevi yaptım, bütün dostlarım bunu siyasi bir açlık grevi olarak anladılar. Ancak ben bunu Münevver'e ders vermek için yapmıştım.” Adnan Cemgil büyüğüm ise bana gönderdiği açıklamasında, Nâzım Hikmet'in böyle bir şey yapamayacağına dair itiraz ediyor. Yürütülen mantık şu; “Vera böyle bir şeyi bilemez, böyle söylemiş olamaz.” Yanlışın kitabın çevirmeni Ataol Behramoğlu'ndan kaynaklandığına dair bir iddiası da var.

İzlediğiniz panelde konunun açılım getireceğine inandığım için konuştum. Reel sosyalizmin çökmesi ile birlikte, yeni şeylerin tartışılmaya başlandığı bir aşamada insan yaşamının vazgeçilmez alanlardan aşk ve sevdâ konusunda da yanlışlıklar gözden geçirilir diye düşünüyordum. Ama daha işin başında çok ham olduğumuz ortaya çıktı. En azından dinleyici kitlesi bu konuya hiç hazır değildi.

Rosa, Nâzım, Kollantai gibi örnekler, nereden baksanız o panelde 'genel doğru' diye aktarılan, benim ise 'genel eğri' dediğim sapmalara uymuyor. Tarihten bazı şeylerin kolaJanıp bazılarının atanması da etik bir sorun.

Panelde, her kuşaktan devrimci için bu konunun neden konuşulmadığının sorgulanmasını istedim. Bir arkadaş klasik kitaplardan örnekler vererek, deyim yerindeyse teorinin soğuk yüzüyle çıktı dinleyenlerin karşısına ve olayı âdeta programladı. İlginçtir ki tüm bunları Kollantai ve Rosa üzerinden yaptı. Kollantai'ın 1917'den sonra bu konuyu gündeme getirdiğini, konuşmalarıyla makaleleriyle "özgür aşk"ı tartıştığını anlattı ama başına gelenlerden hiç söz etmedi. Ben, işin o tarafına dikkat çekmeye çalıştım. Kollantai sıradan birisi değil. Ben, hevesinin kursağında bırakılmasına dikkat çekiyordum. Ama bu pek kabul görmedi. Hatta söz alan bazı dinleyiciler işi daha da tuhaflaştırarak, pek yol alınmadığını kanıtlarcasına, devrimcinin ancak devrim mücadelesine âşık olduğunu söylediler. Hatta Kollantai'ın "sendikalist sapma içinde olduğundan, işçi muhalefetine yer aldığından" başına iş geldiğini anlattılar. Oysa ki gerçek öyle değildi. Stalin'in Genel Sekreter olmasıyla birlikte, 1923'te parti içinde gözden düşmesi/düşürülmesi, fikirlerinin sapıklıkla suçlanması, tasfiye edilmesi ve yurtdışında pasif bir görev atanmasıdır gerçek. Kollantai'ın âdeta kalemi kırılmıştır, "özgür aşk konusunda yazdıklarımın hepsi yalandır, gerçeğe dayanmıyor" dedirtilmiştir kendisine ve "özeleştiri yaptırılmıştır." Bence bu fanatik yaklaşımlar terk edilmeli ve insan hayatının bu alanı da tartışılmalıdır.

Ben çıkacak olan kitapta sadece Nâzım'ın gönül ilişkilerini sergiledim. Üzerinde konuşulsun istedim. Belki bu vesileyle aşk meselelerine daha objektif, daha sıcak yaklaşılr diye düşündüm...

İlginçtir kadın-erkek ilişkilerinde de tarihsel eylem. siyaset teorisi ve pratiği ile özdeşleştiriliyor ve aşk da buna kodlanıyor. Hatta siyasi, programatik birlik aranıyor. Böylece o resmiyetin teorisi-ne ve siyasi hattına göre bir ilişki biçimi belirleniyor.

Evet öyle gibi. Aslında Adnan Cemgil'in itirazında bile aynı tutuculuk var: Nâzım Hikmet böyle bir şey yapmaz. Bir yakıştırılamayan var; "kesinlikle böyle bir şey yapmaz" deniyor. Siyasi bir insanın karısı ya da sevdiği için açlık grevi yapmayacağı varsayılıyor. Bu bana çok fanatik ve hazımsız bir davranış geldi, tıpkı salondaki diğer dinleyicilerin hamlığı gibi. Sorunlar böyle ele alınınca elbette sonuç alınmıyor...

Zaten aşk meselesi bir denkleme bağlanamaz ve genelleştirilemez ki. Son derece öznel bir alandır bu. Duygu, aşk, cinsellik siyasete indirgenemez. Toplumsal ve siyasal olan insanların yaşamlarında bile resmiyet dinlemez; devlet ya da parti resmiyeti fark etmez... Yani sonuç alma ve bağlayıcılık diye bir şey yok. Sizden önceki Nâzım araştırmalarının seyri neydi?

Nâzım Hikmet'in ikinci açılımı 1965 yılında YÖN dergisinde oldu; "Kuvayı Milliye Destanı" ve ardından diğer eserleri basıldı, böylece Nâzım ortaya boca edildi. 1938'den 1965'e kadarki yasaklı dönemden sonra oluyor bütün bunlar... Kemal Sülker, rahmetli Asım Bezirci, Nâzım'ın şiir ve sanatı dışında bilinmeyen yönlerini monografiler diyebileceğimiz bir tarzda ele aldılar. O zaman, 141-142 şimdiki 8. madde gibi çok hızlı çalışıyordu. Nâzım'ın siyasi kimliğini birebir koyamıyorlardı işin başında. Açıkça TKP üyesi, hatta bir dönem MK üyesi (daha sonra dış büro üyesi) olan Nâzım'ın partili hayatına, parti macerasına hiç değinmiyorlardı. Baş-

na gelen hukuki şeyler hep bir kaza gibiydi... Tutuklanmaları, yargılanmaları, mahkûmiyetleri kendisinden önce ifade veren bazı münasibetsizlere dayandırılıyordu... Âdeta hapisane tâbiriyle camiden tutulmuş da getirilmiş gibiydi... Ama bir bakıyorsunuz, toplam onyediyıl hapis yatmış, verilen ceza miktarı yüzyıla yakın. İlk başta hukuki bir sakıncadan kaynaklanıyordu, ancak zamanla bu pekişti ve bunun dışında Nâzım Hikmet'in siyasi bir hayatı yokmuş gibi sunulmaya başlandı. O dönemde yazılan cilt cilt kitaplar var, ama benim yazdıklarımın dörtte biri yok içinde. Bunun istisnası Aziz Nesin'de görüldü. Nesin 1977'de Vatan gazetesinde bir dizi başlattı. Orada benim şimdi ortaya dökmekte olduğum kimi konulara çok az da olsa değiniliyordu. Aklımda kaldığına göre, Nesin üstü kapalı bir biçimde pek çok şeyi anlatıyordu. "Durup dururken de yalan söyledim" dizesine vurgu yapınca yazı dizisi biraz önce sözünü ettiğim Adnan Cemgil de içinde olmak üzere TYS ve onun çatısı altındaki birçok imza Aziz Nesin'e isyan ettiler. "Hayır! Nâzım Hikmet böyle bir şey yapmaz" sesleri yükselince Nesin yazıyı kesmek zorunda kaldı. Birkaç yıl sonra Zekeriya Sertel yaşadıklarını, dolaşısıyla Nâzım ile beraber geçen günlerini tefrika etmeye başlayınca, "işte yıkanmazdı, suyu sevmezdi" demesine de aynı şekilde bir isyan başgösterdi. Ve ülkeye döndüğünde TYS'ye onur üyesi yaptıkları Zekeriya Sertel'i onur üyeliğinden attılar.

Desene bu işler, yani aşk meşk işleri netameli işler...

Sezai Sarioğlu

(Söz dergisi, 29 Temmuz 1985)

VE BİR YANIT

‘Hakikat uğrunda ölmesini bilmek’

Söz’ün 29 Temmuz 1995 tarihli 24. sayısında “Nâzım Hikmet Âşık Oluyor Hâlâ...” başlığıyla, TYS Genel Sekreteri Emin Karaca ile yapılan röportaj yeni tartışmaların yolunu açtı. Amaç; neyse o olan tarihsel gerçeklerin açığa çıkarılması olduğundan, belgeler üzerinden yapılan/yapılacak olgulara dayalı tartışmaların yararı var. Dahası, resmi tarih karşısında muhalif tarihin öğrenilmesi bakımından önemli.

Milliyet gazetesinin 27 Mayıs 1995 günkü sayısının 18. sayfasında Emin Karaca imzalı bir yazı yer alıyor.

“Şen şakrak bir kadın, Nâzım’ın aşkları” başlığını taşıyor bu yazı. Yazar, “Milliyet teklif etmişti bunu” diyor bu yazı için. (Söz, 29 Temmuz 1995, s. 16, st.1)

Adı geçen yazıda, Nâzım Hikmet’in Bursa Cezaevi’nde yatar-ken, kendisini ziyarete gelen kuzeni Münevver’e âşık olmasından söz ediliyor. Münevver, Nâzım Hikmet’e kocasından ayrılıp kendisiyle evleneceğine söz vermiş, ne var ki bir süre sonra sözünden

caymış. Bunun üzerine Nâzım çok sarsılmış, “...ondan nefret ediyordum o sırada ve açlık grevine başlayacağımı ilan ettim. Böylece öç almak istiyordum ondan..” Bu anlatımla açlık grevinin nedeninin bu olduğu ileri sürülüyor.

Aslında bu bölüm olduğu gibi (Vera Tulyakova Hikmet, “Nâzım’la Söyleşi”, Türkçesi, Ataol Behramoğlu, Cem Yayınevi, 1989) adlı kitabın 189-190’ıncı sayfalarından aktarılmış.

Ben bu yazının gerçeğe aykırılığını (Nâzım Hikmet’in yaşadığı adalet dramı ve açlık grevi olayındaki gerçekler, Engin Yayıncılık, 1993) adıyla yayınladığım “derlenmiş” ek bölümde irdemiş, adı geçen yazıdaki savların uydurmalığını, kaynaklarda belirtilen kanıtlarla ortaya koymuştum.

Milliyet’teki yazının Nâzım’ın açlık greviyle ilgili bölümünde düştüğü yanılgıya dikkatini çekmek üzere bu ayrı basım ek broşürü iki kez Emin Karaca’ya gönderdim. Ek’teki bilgiler ışığında yanılgısını düzelteceğini umuyordum. Bu umudum boşa çıktı.

Deneyimli bir araştırmacı olarak bilinen Emin Karaca da bilir ki, bir araştırmada doğruya ulaşabilmek için büyük bir titizlik göstermek gerekir. Araştırmacı elde ettiği bulguları bilimsel bir kuşkuyla, sıkı bir eleştiri süzgecinden geçirmelidir. Böylece tek bir kaynağa saplanıp kalma yanılgısından korur kendini.

Kuralı unutmak

Ne yazık ki Emin Karaca bu kuralı unutmuş görünmektedir.

Gönderdiğim Ek’i okuduktan sonra, bir özeleştiri yaparak yanılgısını kabul etmesi, onu küçük düşürmek şöyle dursun, onur kazandırır kendisine; o zaman onu ilk kutlayan ben olurdum. Bunu anımsatmak zorunluluğunu duyduğum için üzgünüm.

Emin Karaca tam tersi bir yola başvuruyor. Söz’ün 29.7.1995 günkü sayısında (s. 16-17), katıldığı bir panelin söz konusu edildiği röportajda haksız bir davayı haklı göstermesi çabası içine giriyor. “En iyi savunma saldırıdır” taktiğini benimsemiş görünüyor, tartış-

mayı kişisel çekişmeye, “şahsiyat”a götürmek istiyor. Ben bu yola girecek değilim.

Bu çabası sırasında, yazının iki yerinde bana kimi sıfatlar yakıştırmış:

“Eski devrimci, yazar ve çevirmenlerden Adnan Cemgil, 12 Mart’ta öldürülen Sinan Cemgil’in babası...”

Bu tümcedeki “eski devrimci” sözünden ne kastettiğini anlatmaya gerek görmüyorum. Yalnız, “Sinan Cemgil’in babası” olduğumu belirtmiş olmasına teşekkür ederim. Bu, benim en büyük onurum oldu ve olacaktır.

Yine bu yazının başka bir yerinde de “Adnan Hoca tutucu” diyor. Bunun da üstünde duracak değilim.

Aşağıda söyleyeceklerimden yazarın, neden böyle formüller üretmek zorunda kaldığı anlaşılacaktır.

Emin Karaca’nın mantığı, kendi buluşu olan bir varsayıma -aslında var olmayan-dayanıyor: Adnan Cemgil, “Nâzım’ın aşkları” için söylediklerime karşı çıkmış, devrimciler âşık olmaz, Nâzım âşık olmaz gibi bir anlayışta oluyormuşum ona göre!

Bugün, yarım yüzyıl öncesine ilişkin bir olayı anımsayanlardan sağ olan bir iki en yaşlıdan biri benim (86). Nâzım’ın dayısının kızı Münevver Andaç’a sıırsıklam âşık oluşunun en yakın tanığım.

Şayet, Emin Karaca, alçakgönüllülük gösterir de benimle konuşmak gereğini duyarsa, yazmayı tasarladığı “Nâzım’ın Aşkları” kitabında kullanabileceği birkaç bilgi verebilirim.

Şimdi bir noktayı açıklamak istiyorum: Benim karşı çıktığım, Emin Karaca’nın “Nâzım âşık oldu” demesi, Nâzım’ın aşklarından söz etmesi, Münevver’e âşık olduğunu söylemesi değil. Nâzım Hikmet, Münevver kendisinden yüz çevirdiği için açlık grevine yatıldığı savıdır. Bunun böyle olmadığını kendisine gönderdiğim “Ek broşür”de okumuştur elbet Emin Karaca!

Öyleyse neden oradaki kanıtların ve bunların dayandığı kaynakların geçerliliği ya da geçersizliği üzerinde tek sözcük çıkmıyor kaleminden.

(Not: Yukarıda unuttuğum bir şeyi söylemek istiyorum. Milliyet gazetesi Yazışları Yönetmeni Eren Güvener'e Nâzım'ın açlık grevinin gerçek nedenlerini belirten bir yazı göndermiştim. Bu yazı uzun bir süre geçtikten sonra gazetede çıkmayınca telefonla sordum. Güvener, "Bu yazıyı Emin Karaca'ya verdiğini, hazırladığı yeni bir yazı dizisinin sonunda gerekli açıklamayı yapacağını" söyledi.)

Nâzım Hikmet, açlık grevine başlama kararını ilk kez Memet Fuat'a yazdığı 14. 2.1950 günkü mektubunda bildirmişti. (Nâzım Hikmet, Cezaevi'nden Memet Fuat'a Mektuplar, De Yayınevi, 1968, s. 147.)

Açlık grevi kararını, Bursa Cezaevi'nden yazdığı 29.3.1950 günlü mektubunda şöyle yineliyordu:

"Oğlum Memetciğim,

Bugünkü gazeteleri okuyunca çok üzölmüş, telaşlanmışsındır. Üzölüp telaşlanma. Gazetenin yazdıkları ancak bir bakıma doğrudur. Yani nisan ayının sekizinde açlık grevine yatacağım. Eğer o vakte kadar kanun yolları açılmazsa. Fakat bu herhangi bir yeisin neticesi olarak değil, çünkü katiyen yeise, ümitsizliğe kapılmış değilim, yılgın değilim, her şeye rağmen ümitliyim."

Va-Nu'ya mektup

Bursa Cezaevi'nden Va-Nu'lara yazdığı 30.3.1950 günlü mektubunda da bu kararının nedenini açık seçik olarak şöyle anlatmaktadır:

"... Bu işi yapacaksam, bu işi yapıyorsam, yeis neticesi, yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için, yapılacak başka bir şey kalmadığı için. Kanun yollarının açılmasına, gerekli makamları harekete geçirmeye yardımcı olsun diye yapıyorum. Çok şükür aklım başımda. Ne yapacağını bilen bir adamım. Fakat dedim ya, bu derdimizi anlaşılan benim avukata anlatamamışız. Adaletin, hakkın, hakikatin tecellisi için, bir Türk vatandaşının icabında hayatını ortaya atacağı, atabileceği neden kabul edilmiyor, anlamadım gitti. Ya-

hu bu Türk milleti hak ve hakikat uğrunda ölmesini bilen nice insan yetiştirmiş ve yeciştirecek.” (Bursa Cezaevi’nden Va-Nu’lara Mektuplar, Cem Yayınevi, 1970, s. 232.)

Yukarıda kaynakları belirtilerek sergilenen kanıtlar, Nâzım Hikmet’in açlık grevi kararının nedenini, açıkça ortaya koymaktadır. Böylece, ‘Münevver kendisine yüz çevirdiği için açlık grevine girdiği’ uydurması suya düşüyor. Kaldı ki Münevver, açlık grevine başladığı sırada Nâzım Hikmet’in yanındaydı. İşte kanıtı:

“Bursa’da bulunan Nâzım’ın kuzenine, Münevver’den şu telgraf geldi:

Mehmet Ali Sebük, Avukat, Cihan Palas Oteli Ankara 8. 4. 1950.

Başvurularımızın kabul edilerek incelenmekte olduğunu açık olarak bildireceğiniz zamana kadar, Nâzım kararında direniyor.

Münevver

Bir gün sonra da Nâzım’ın telgrafı kaldığım Cihan Palas oteline geldi. Şöyle diyordu:

Mehmet Ali Sebük, Avukat Cihan Palas Oteli, Ankara, 9.4.1950

İsteklerimizin kabul ve incelendiğini bildirmeniz üzerine şimdilik açlık grevini durdurdum.

Nâzım Hikmet”

(Mehmet Ali Sebük, Nâzım’ın Özgürlük Savaşı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 128.)

Bütün bu tartışılmaz kanıtlar karşısında, Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri Emin Karaca, bu sendikanın onur başkanı Nâzım Hikmet’ten özür dilemek gereğini duyar mı?

Adnan Cemgil
(Söz dergisi 19 Ağustos 1995)

VE NÂZİM HİKMET'E “AÇIK MEKTUP”LARIM...

Nâzım Hikmet'e açık mektup Novo Devičye Mezarlığı, Moskova

Sevgili Nâzım Hikmet,

Sizin “*Güzelim dünya elvedalve merhaba kainat*” dediğiniz, 3 Haziran 1963”te ben henüz 14-15 yaşlarında bir çocuktum. Adınızı ilk kez, ortaokula başladığım Batı Anadolu’nun aydınlık bir kentinde; 1960’ların başında duymuştum sıra arkadaşımдан. Babası, Barışseverler Cemiyeti’nin Kore Harbi aleyhine yayınladığı beyannameye imza attığı için takibata uğramış bir solcuydu. Hafta sonlarında da beni evlerine davet eden bu arkadaşımın babasından şiirinizi dinledim ilk önce. Adınız ve şiiriniz üzerindeki yasak sürüyordu henüz. Elle yazılıp çoğaltılmış, gizli gizli el altından dolaştırılan şiirlerinizden biriydi...

Birkaç yıl sonra, 3 Haziran 1963’te, Moskova’da “*merhaba kainat*” dediğinizi okudum ertesi günkü gazetelerde. Milliyet’in köşe yazarı Refi Cevad Bey’in “*Takvimden Bir Yaprak*” köşesinde ölümünüzle ilgili yazdığı yazıyı anımsıyorum.

Doğan Avcıoğlu'nun çıkarmakta olduğu haftalık YÖN dergisi, 1965'ten itibaren her sayısında birer-ikişer şiirlerinizi yayınlamaya başladı. Ardından Mart 1965'te "*Kurtuluş Savaşı Destanı*"nızı YÖN Yayınları adı altında kitap olarak yayınladılar. Kapağında Afyon heykelinin yer aldığı bu destanınız hâlâ kitaplığımızda duruyor. Derken üvey oğlunuz Memet Fuat'ın "*de yayınevi*" ve öteki birçok yayınevi tarafından, kitaplarınızın bir furyası başladı. Basan basana, satan satana, okuyan okuyanaydı...

Bilimsel açıklık

27 Mayıs'ın getirdiği 1961 Anayasası'nın da sağladığı nispî özgürlük ortamı serpilip gelişti; sizinle doğrudan ilgili ya da dolaylı anılar, şiirlerinizin, öteki tür yapılarınızın tahlili ve yorumları sökün etti. Özellikle Kemal Sülker ve rahmetli Asım Bezirci, biz gençleri aydınlatmak ve bilgilendirmek için, hakkınızda pek çok yazı ve kitap yazmaya, yayınlamaya başladılar. Yalnız bunu yaparken, özgürlüklerin henüz nisbî oluşundan olsa gerek; yapılarında, sizin çok önem verdiğiniz siyasal yaşamınızı ve geçmişinizi apaçık yazamadıklarından lafı epeyce döndürüp dolaştırıyorlardı. Bu iki yazarımız da dahil, hiçbir kimse sizin Türkiye Komünist Partisi'ne olan mensubiyetinizi, ilişkinizi ve çelişkinizi açıkça yazamıyordu. Böylesi bir tavır, kısa süre sonra adınız üzerinde yarı efsanevi bir hâle oluşturdu, kısacası mitleştirilmeye başlandınız.

Sizin şiirlerinizin de katıldığı coşku ve heyecanla sarmalanmış devrimci hareket büyük bir ivme kazanıyordu. Yer yer işçi sınıfının kimi kesimlerine de sirayet eden, ama esas olarak anti-emperyalist mücadele ağırlıklı, başını öğrenci gençliğin çektiği Türkiye devrimci hareketi, 12 Mart 1971'de askeri bir darbeyle karşılaştı. Yenildi ve ezildi. Faşist askeri darbecilerin, Türkiye devrimci hareketini bastırma sırasında öne çıkardıkları en büyük önlem; bilim, bilinç ve coşkuyu yok etmek için marxist klasikleri, ajitasyon-propaganda yapıtlarını, sizin şiir kitaplarınızı toplayıp birer suç aletiymişçesine

teşhir etmekte. Böyle badirelerde pek uyanık davranamayan, panikleyen binlerce devrimci ve sempatizan, sizin şiir kitaplarınız da içinde olmak üzere marxist yapıtları kendi elleriyle ateşe attılar. 12 Mart 1971 faşist ortamından Ekim 1973'teki seçimle çıkılır gibi olunduktan sonra yeniden bir yayın furyası başladı. Marxist-Leninist klasiklerin yanında, sizin şiir kitaplarınız da ibadullah basılıp satılıyordu.

Bir yandan da, egemenler tarafından minyatür ve kaotik bir iç savaş ortamı açıldı. Aşağı-yukarı 1974 sonundan 11 Eylül 1980'c kadar, bizden sonraki devrimci kuşak, duydukları *"çakalların ulumasına karşı"* göğüslerini siper ederek döğüşüp öldü. Kızıl gelincikler gibi yerlere düşen her devrimci genç ölünün cenazesi, sizin *"ölenler döğüşerek öldüler/güneşe gömüldüler"* dizeniz haykırılarak toprağa verildi. O kuşağın binlercesi, dudaklarında sizin anti-faşist, anti-emperyalist ve sosyalizm idealleri içeren şiirlerinizdeki dizeleri okuyarak *"uluyan çakallarla"* döğüşürken kırıldılar...

12 Eylül 1980 faşist darbesi geldi. Devrimciler bu kez daha feci ezildi. Yine marxist klasikler yok edildi. Sizin şiir kitaplarınız toplandı, ateşlere atıldı. 1980'lerin ortasına doğru, 12 Eylül faşizminin Türkiye'ye giydirdiği elbisenin dikişleri atar, biraz bollaşır gibi oldu. Siz ve şiirleriniz yine gündeme geldi. Salonlarda, meydanlarda, evlerde, içki meclislerinde, aklınıza gelebilecek her yerde şiirleriniz okunuyordu. Hatta birkaç ay önce, eline devrimcilerin ve halkın kanı bulaşmış bir faşist parti lideri, partisinin genel kurulunda *"Daver"* şiirinizin *"Dört nala gelip uzak Asya'dan/Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan/bu memleket bizim"* dizelerini okudu.

Sizinle o kadar senli-benli, laubali olundu ki; akranınız, dostunuz, arkadaşınız, kavga yoldaşınız, yani hiçbir *"samimiyetiniz"* olmadığı halde herkesler *"Nâzım Hikmet"* yerine adınızı *"Nâzım"* olarak telaffuz ediyor ya da yazıyordu. Bu kadar çok arkadaş, dost, akran ve kavga yoldaşınız olabileceğine inanamadık. Herkesler sizin şiirlerinizi durmadan o kadar çok okuyordu ki, özünde neyi anlatmak istediğinizi de kimseler pek kavrayamıyordu...

Sevgili Nâzım Hikmet,

Ben de ilk gençlik yıllarımdan itibaren merak sarmıştım sizin şiirlerinize. Ancak zaman, mekân ve kişileri çok soyutladığınız şiirlerinizde neyi anlatmak istediğinizin künhüne vararak okumaya çalışıyordum. O yıllardan itibaren, aralarında büyütüp yetiştirmeye çalıştığım, sizin kuşağınızdan yaşlı komünistlerden de epeyce ipuçları alıyordum. Giderek bu bende bir birikim oluşturdu. Nihayet 1992 yılı mayıs ayında, devrimci bir edebiyat dergisinde, sizin şiirinizde “*gizli bir tarih*” olduğunu iddia ettiğim çalışmamı yayınlamaya başladım. Dört sayı kadar sürdü. Daha sonra da, 1993 yılı başında “*Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih*” adıyla kitap haline getirdiğim çalışmamda, öncelikle sizin “*Memleketimden İnsan Manzaraları*”nda soyutlayarak anlattığınız Mahkûm Halil, Mahkûm Süleyman, Mahkûm Fuat ve Mahkûm Melahat’ın; “*Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*”deki Benerci, Somadeva, Roy Dranat’ın; son olarak da “*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*” adıyla dilimizde yayınlanan sizin “*Romantikler*” adını verdiğiniz anı-romanınızdaki Hasan, Kerim ve İsmail’in Türkiye Komünist Hareketi tarihindeki kişiliklerden kimlere tekabül ettiğini çözümlemeye çalıştım.

Objektif ve realist olmak

Bu çalışmamla; sizin kişiliğiniz, şiirleriniz, romanlarınız konusunda düzayak, bilinen şeyleri tekrarlayagelen araştırmacı-inceleme-cileri oldukça şaşırttım. Kitap bu yılın başında ikinci baskıya ulaştı. Ben de sizin hakkınızda olabildiğince objektif ve realist az çok araştırmalar yapan, yazılar yazan bir yazar olarak bilinmeye başladım.

Sevgili Nâzım Hikmet,

Geçtiğimiz mart ayının 21’inde; afla çıkmak üzereyken İstanbul Paşakapısı Cezâevî’nin görüşme yerinde, 1950 yılı ilkbaharında artık tümüyle ayrıldığınız, Münevver Hanım’dan önceki eşiniz Piraye Hanım vefat etti. Bunun üzerine benim de, fukara bir gazeteci ve

araştırmacı-yazar olarak siz ve kadınlarınız ya da aşklarınız hakkın-
da bir araştırma yapmak aklıma geldi. O sıralarda gazetelerinin mo-
nografilerini yazma çalışmalarını sürdürdüğüm Milliyet yöneticile-
riyle görüşürken bir dizi hazırlamam teklifleri üzerine, kendilerine
“*Nâzım Hikmet’in Kadınları*” adıyla bir araştırma yazabileceğimi
söyledim. Anlaştık. Ben oturup çok kısa sürede bir dizi yazı hazır-
ladım beş günlük: “*Nâzım Hikmet’in Kadınları*”. Gazete bunu 24
Mayıs 1995 günü “*Nâzım’ın Aşkları*” adıyla anons etti. (Yukarıda
size “Nâzım” olarak hitap edilmesine karşı olduğumu belirtmiştim.
Dizinin bu başlığı tümüyle gazete yönetiminin bir tasarrufuydu).
Dizi yazının yayını 25 Mayıs 1995 günü başladı. 29 Mayıs günü
bitti. Dizi yazının üçüncü gününde; sizin dayı kızınız, yani kuzeni-
niz Münevver Hanım’la aşkınızı ele almıştım. Sayfa sekreteri arka-
daş o günkü başlığı “*Şen Şakrak Bir Kadın*” şeklinde atmış. Ben di-
zi yazının o günkü bölümünde çok fırtınalı bir biçimde başlayan
Münevver Hanım’la aşkınızı anlatırken, sizin en son aşkınız ve eşi-
niz Vera Tulyakova’nın “*kainatla*” buluşmanızdan sonra yazdığı
anı kitabı “*Nâzım’la Söyleşi*”den alıntılar yapmıştım. Vera Tulyako-
va’nın kitabını Rusçasından Alaol Behramoğlu çevirmişti. Siz, Ve-
ra Hanım’a “*Benim yaşamımda kadınlar büyük rol oynadılar*” di-
ye söze başlayıp hayatınızdaki kadınları anlatmışsınız. Ben de dizi
yazımın üçüncü bölümünde sizin Münevver Hanım’la ilgili olarak
Vera Hanım’a anlattıklarınızdan şunları alıntılamıştım:

“*Ve günlerden bir gün, 1948’de, kuzenim Münevver hapishane-
de ziyaretime geldi. Bir güzellikle içeri girdi. Üstünde Fransız par-
fümlerinin kokusu... Bir taşra hapishanesinde bunun ne demek ol-
duğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Kendine güvenli, şen şakrak
bir kadın! Afalladım ve... anlıyorsunuz, ne oldu. O sırada on yıldır
hapisteydim artık... Aşağı yukarı böyle bir şey. Dünya serbest bıra-
kılmamı istiyor, tüm dostlar hükümetin yelkenleri suya indireceğİN-
den ve salıverileceğİmden yüzde yüz eminler ve biz Münevver’le
birlikte yaşamaya karar verdik.*”

Bundan sonra dayınızın kızı münevver Hanım kavlinizi tutma-

miş. Bu konuda Vera Hanım'a şunları söylemişsiniz:

"Kocasından ayrılacağına yemin etti, evli ve bir kız annesiydi. Kızını alacak, kocasını bırakıp gelecekti bana. Ve ansızın hükümet benim için af çıkarmaktan caydı... Münevver bir pusula göndererek, kocasını bırakmasının olanaksız olduğunu bildirdi. Kızıyla ilintili biçimsel bir neden ileri sürüyordu o kadar... İşte bu gerçek bir darbe oldu benim için! Ondan nefret ediyordum o sırada. Ve açlık grevine başlayacağımı ilan ettim. Böylece öç almak istiyordum ondan. Korkunç bir ihanetti bu. Allah kahretsin! Greve başladım. Tüm dünyada siyasal amaçlı bir davranış olarak anlaşıldı bu."

Sevgili Nâzım Hikmet,

Benim size mektup yazmamın asıl nedeni işte bu. Benim bu alıntıları da içeren "*Nâzım'ın Aşkları*" dizi yazımın üçüncüsü yayınlandıktan sonra Adnan Cemgil gazeteye bir açıklama göndermiş. Sonradan haberim oldu. Hikâyesi kısaca şöyle:

Adnan Cemgil'den mesaj

Milliyet'le yaptığım anlaşmaya göre; şu sıralarda bitirdiğim ve yayın planına alınan dizi röportajın kitaplaştırma hazırlıkları sırasında, bir kültür vakfında tanıştığım emekli öğretmen ve şair Hüseyin Topçugil, Adnan Cemgil'den bir mesaj getirdi. Adnan Cemgil bana Hüseyin Topçugil'le; üzerinde "*Sn. Emin Karaca*" hitabı konulmuş, Romen rakamıyla numaralanmış 8 sayfalık "*Vera Tulyakova Hikmet Nâzım'la Söyleşi*" başlıklı bir broşür göndermişti. Broşürün sonuncu sayfasındaki "*Adnan Cemgil*" imzasının altına telefon numarası eklenmiş ve şu not yapıştirilmişti:

"Not: Bu broşürü Adnan Bey gönderdi. 'Gerekirse Emin Bey benimle görüşsün' dedi. Selam ve sevgiler. Hüseyin Topçugil."

O gece oturup hemen Adnan Bey'in gönderdiği broşürü okudum. Hiç de şaşırp dehşete düşmedim. Çünkü ilk gençlik yıllarımdan beri, "*eski*" komünistlerin arasında büyüüp yetişirken, yıllar sonra Vera Tulyakova'nın kitabından alıntı yaptığım bahis hep duy-

duğum bir şeydi. En azından Adnan Cemgil Bey'in ısrar ve iddia ettiği kadar; sizin bilinen biyografilerinizde açlık grevinizi Münevver Hanım'ı yola getirmek için değil de, adlî hatanın tamir edilmesi için yaptığınız konusundaki söylemi bildiğim için, Münevver Hanım'la aşk serüveninizdeki değişik bir versiyonu gazete okuyucusuna sunmak istedim. O nedenle bilinen klasik şeyleri tekrarlamaktansa, Vera Hanım'a anlatıklarınıza yer verdim. Sadece naklettim. Üstelik hiçbir yorum da yapmadım. *"Ey okuyucu, görüyorsunuz işte Nâzım Hikmet biyografilerinde, 1950 ilkbaharında Bursa Cezaevinde yaptığı açlık grevinin nedenini kendisi için af çıkarılarak adlî hatanın düzeltilmesi olarak bilirdiniz. Oysa kazın ayağı öyle değil. Nâzım Hikmet, yeni aşkı Münevver Hanım'ı merhamete getirmek için açlık grevi yapmıştır. İşte kanıtlandı"* Fılan da demedim.

Ertesi gün Adnan Cemgil Beyefendi'ye telefon ettim. Açıklamasını aldığımı, teşekkür ettiğimi belirterek, uygun bir zamanda görüşebileceğimizi söyledim. Adnan Bey; kendi doğrularını bir kez daha telefonda tekrarlayarak, dizinin yayını sırasında Milliyet'e bir açıklama gönderip Nâzım Hikmet'in, 1950 baharındaki açlık grevinin nedeninin Münevver Hanım'la kilitlenen aşkı olmayıp *"siyasal amaçlı bir davranış"* olduğu konusunu ele aldığını söyledi. Ben de *"Bana böyle bir şey ulaşmadı"* dedim. Adnan Bey de *"Ben bu işin üzerine düştüm, takip ediyorum, yazışları müdürü kaybettiğini söylüyor"* dedi.

O günlerde gündemdeki dizi yazı hazırlığının bazı pratik işleri için Milliyet gazetesine uğramışım. İsterseniz kısaca bu dizi yazıdan da söz edeyim size. 1960'ların başında sizin kuşaktan komünistlere bir lakap takıldı: *"Eski tüfek"*. Yaz başında, bu *"eski tüfek"* lakabıyla nitelenenlerden akrabamız Mehmet Ali Aybar vefat etti. Tanıyacaksınız, *"Boz Mehmet"* de 95 yaşını sürdürüyordu. Tanıyacağınızı bildiğim daha pek çok isim hayattaydı. Onlar yaprak dökümüyle gitmeden son birer röportaj yapmayı düşündüm. *"Eski Tüfeklerin Sonbaharı"* adıyla 10 günlük bir diziyazı hazırlığına giriş-

miştim. Milliyet'in yazışları müdürü Eren Güvener'le foto muhabiri trafiğini nasıl ayarlayacağımızı görüşürken, mayıs ayında yayınlanan "Nâzım'ın Aşkları" dizisi için bir açıklama geldiğini söyleyerek Adnan Cemgil imzalı bir yazı ve broşür sundu. Böylece Adnan Cemgil'in açıklaması ve broşürü ikinci kez elimdeydi.

"3.7.1995" tarihli yazı ve açıklama syleydi:

"Sayın Eren Güvener,

Daha önce gönderdiğim yazıyı biraz daha genişleterek sunuyorum. İlginize teşekkür ederim.

Saygılarımla, Adnan Cemgil (imza).

Not: Bu konuyla ilgili olarak yayınladığım ek yazıyı ilişikte sunuyorum. Sn. Emin Karaca'nın yazdıklarının kaynağını göstermiş olmak için. A.C."

"Adnan Cemgil" imzalı esas açıklama metni ise şöyleydi:

"Nâzım Hikmet'in Açlık Grevi zerine;

Milliyet'in 27.6.1995 günkü sayısının 18. sayfasında Emin Karaca imzalı, "şen şakrak bir kadın, Nâzım'ın aşkları" başlıklı bir yazı var. Bu yazının Nâzım'ın açlık grevine ilişkin bölümünde yanılığa düşülmüş. Burada ileri sürüldüğüne göre Nâzım Hikmet Bursa Cezaevi'nde yattığı sırada sevdiği Bn. Mneverver Andaç, kendiyle evlenme sözünden caydığı için şairin açlık grevine girdiği ile ri sürülüyor.

Oysa, Nâzım'ın açlık grevine girmesinin öyle bir olayla ilgisi yoktur.

Nâzım Hikmet, açlık grevi kararını bir kez Memet Fuat'a yazdığı 14.2.1950 gnl mektubunda bildiriyor.

Yine Memet Fuat'a yazdığı 29.3.1950 günkü mektubunda kararının nedenini şöyle açıklıyordu:

"Oğlum Memet' şiğim,

Bugünkü gazeteleri okuyunca çok zlp telaşlanmışsındır. zlp telaşlanma. Gazetelerin yazdığı ancak bir bakımdan doğrudur. Yani nisan ayının sekizinde açlık grevine yatacağım, eğer o

vakte kadar kanun yolları açılmazsa. (Altın Adnan Cemgil çizmiş). Fakat bunu *herhangi bir yeisin* (Altın Adnan Cemgil çizmiş) neticesi olarak değil, çöküntüye, yeise, ümitsizliğe kapılmış değilim, yılgın değilim, her şeye rağmen ümitliyim. (Nâzım Hikmet, Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, de yayınevi, 1968, s. 147).

Va-Nu'ya mektup

Bursa Cezaevi'nden Va-Nu'lara gönderdiği 30.3.1950 günlü mektubunda da bu kararının nedenini açık seçik olarak şöyle dile getirmektedir:

“...Bu işi yapacaksam, bu işi yapıyorsam *yeis* (altın Adnan Cemgil çizmiş) neticesi yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için yapılacak başka bir şey kalmadığı için kanun yollarının açılmasına, gerekli makamları hareket geçirmeye yardımcı olsun diye yapıyorum...” (Altın Adnan Cemgil çizmiş), (Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevi'nden Va-Nu'lara Mektuplar, Cem Yayınevi, 1970, s. 232)

Yukarıda Nâzım Hikmet'in açlık grevine yatma kararının nedeni açık seçik görülmüştür. Kaldı ki, Bn. Münnever'in Nâzım'a sırt çevirmesi diye bir şey yok. Çünkü Münnever Hanım, açlık grevine karar verdiği zaman Nâzım Hikmet'in yanındadır. İşte kanıtı:

Bursa'da bulunan Nâzım'ın kuzenine Münnever'den şu telgraf geldi:

“Mehmet Ali Sebük, Avukat, Cihan Palas Oteli Ankara, 8.4.1950.

Başvurularınızın kabul edilerek incelenmekte olduğunu açık olarak bildireceğiniz zamana kadar, Nâzım kararında direniyor. Münnever.”

Bir gün sonra Nâzım'ın tografı kaldığım Cihan Palas Oteli'ne geldi. Şöyle diyordu:

Mehmet Ali Sebük, Avukat, Cihan Palas Ankara, 9.4.1950

İsteklerimizin kabul ve incelenmekte olduğunu bildirmeniz üzerine şimdilik açlık grevini durdurdum.

Nâzım Hikmet.”

(Mehmet Ali Sebük, Nâzım'ın Özgürlük Savaşı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 128.)

(Söz dergisi, 26 Ağustos 1995)

Nâzım Hikmet'e açık mektup - 2

Novo Devičye Mezarlığı, Moskova

Sevgili Nâzım Hikmet,

Mektubuma “Söz” dergisinin (26 Ağustos 1995, sayı 28, sayfa: 16,17) geçen sayısında kaldığı yerden devam etmek istiyorum.

Adnan Cemgil’in gönderdiği açıklamayı takdim eden; yıllar öncesinden Milliyet’te gazeteci-yazışları müdürü samimiyetimiz doğrultusunda Eren Güvener; “*Şu hazırlamakta olduğun ‘Eski Tüfekler’ röportajının sonuna kısa bir açıklama koyuver de, şu adamcağız memnun olsun. Bu işin peşinde. Aşk uğruna insanlar taç, taht ve servet terk ediyor. Bu işin davası da böyle güdülür müymüş?*” dedi. Ben de; “*Peki, bir şeyler yaparız*” dedim.

Bundan sonra, geçen Temmuz ayı içinde bir gün; siz de oralar da oturmuşsunuz bilirsiniz, bizim Kadıköy’de BEKSAV adındaki bir kültür kuruluşunda “*Sosyalizm ve Aşk Hukuku*” konulu bir söyleşide konuşmacıydım. Beni bu konuda; sizin aşklarınız üstüne, çok satan bir gazetede dizi yazı yayınladığım için, uygun düşeceğime

inandıklarından konuşmacı olarak çağırılmışlardı.

Ben sizin aşk hayatınıza hiçbir zaman ters bakmamıştım. Bu ve-
sileyle; ilk gençlik yıllarımda -bize sonradan “68 kuşağı” diye bir
sıfat taktılar- devrimcilerin aşka bakışlarındaki tutuculuk, eksiklik
üzerine pratik bir şeyler aktarırım inancıyla ben de heveslenmişim
konuşmacı olmaya. Dinleyicilerin bir bölümü bu hevesimi kursağı-
ma tıktılar. Sorular faslına geçildiğinde; dinleyici gençlerin bir bö-
lümü, açıkça “Devrimcinin devrime âşık olduğunu, karşı cinsten
insana gerek duymayacağını” söyledi.

Aynı tutuculuk

Söyleşinin dinleyicilerinden, benim gibi biraz da felçlin çembec-
rinden geçmiş benzeyen Sezai Sarioğlu arkadaş “Söz”de (Size bu
açık mektubu yazdığım, elinizdeki dergi) önce paneli ya da söyle-
şiyi kendi üslubunca haberleştirdi: “Ey Aşk!.. Nelere kadir değil-
sin?” (29 Temmuz 1995, sayı: 24, sayfa: 17) Karşısındaki 16’ncı
sayfada da benimle bir röportaj yaptı: “Nâzım Hikmet Âşık Oluyor
Hâlâ...”

Ben bu röportajda Sezai Sarioğlu’nun ilk sorusu olan: “Milliyet
gazetesinde Nâzım Hikmet’in Kadınları başlıklı bir dizi yayınladı-
nız. Aynı dizi genişletilerek ‘Nâzım’ın Aşkları’ başlığıyla yakında
kitap olarak çıkacak. Bir tarih çalışmasının ötesinde kitabınız, ka-
dın erkek ilişkileri ve aşk konusunda yıllardır bastırılan bir tartış-
mayı kışkırtabilir mi?”ye cevap verirken bir yerde şunları söyle-
dimdi:

“Gazeteden bana yansıtılan bilgilere göre dizi, yoğun ilgi gör-
dü. Daha önce de Nâzım Hikmet’e ilişkin araştırmalarım olmuş, o
kadar ilgi çekmemişti. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir
şair olan Nâzım Hikmet’in aşklarının ilgi görmesi bence doğaldı.
Ama bir şey daha gözlemledim: Türkiye insanının bu konulara ilgi
duyduğu, susamışlığı çıktı ortaya. Çünkü Türkiye insanı hangi ide-
olojik yapılanmanın içinde olursa olsun, aşkla ilgileniyor. Sol için-

de de tabu olan bu tür konuların konuşulmasına hazırlanıldığına dair bir izlenim edindim. Diğer yanıyla tepkiler gelmeye başladı. Eski devrimci, yazar ve çevirmenlerden Adnan Cemgil - 12 Mart'ta öldürülen Sinan Cemgil'in babası- bana bir not ve broşür ulaştırdı."

Bundan sonra da yukarılarda hikâye ettiğim, son aşkınız ve eşiniz Vera Tulyakova Hikmet'in "*Nâzım'la Söyleşi*" kitabından yaptığım alıntıya itiraz eden Adnan Cemgil'in mantalitesini anlayamadığımın altını çizmiştim. Sezai'nin ilerideki bir başka soru-saptaması: "*İlginçtir. Kadın-erkek ilişkilerinde de tarihsel eylem, siyaset teorisi ve pratiği ile özdeşleştiriliyor ve aşk da buna kodlanıyor. Hatta siyasi, programatik birlik aranıyor. Böylece o resmiyetin teorisine ve siyasi hayatına göre bir ilişki belirleniyor*" sözlerinden sonra da şöyle demiştim:

"Evet öyle gibi. Aslında Adnan Cemgil'in itirazında bile aynı tutuculuk var: Nâzım Hikmet böyle bir şey yapmaz. Bir yakıştırılmayan var, 'kesinlikle böyle bir şey yapmaz' deniyor. Siyasi bir insanın karısı ya da sevdiği için açlık grevi yapmayacağı varsayılıyor. Bu bana çok fanatik ve hazımsız bir davranış geldi, tıpkı salondaki diğer dinleyicilerin hamlığı gibi. Sorunlar böyle ele alınınca elbette sonuç alınamıyor."

Sevgili Nâzım Hikmet,

27 Mayıs 1995 günkü Milliyet'in nüshasında "*Nâzım'ın Aşkları*" dizisinin üçüncüsünü okuduktan sonra, benim son aşkınız ve eşiniz Vera Tulyakova Hikmet'in "*Nâzım'la Söyleşi*" kitabından yaptığım alıntının yanlışlığını kanıtlamayı kendisine iş edinen Adnan Cemgil'in "*Söz*"de bana yanıtı gecikmedi: "*Hakikat Uğrunda Ölmesini Bilmek*" (19 Ağustos 1995, sayı: 27, sayı: 17).

Dizi yazının yayınlandığı tarihten günümüze ben hiçbir zaman Adnan Cemgil'in iddia ettiği gibi sizin, "*Münevver (sizden) yüzçevirdiği için açlık grevine yattığı(nızı)*" sav(lamadım). Bu savda bulunan tamamen son aşkınız ve eşiniz Vera Tulyakova Hikmet'tir. O

da sanıyorum şimdi Moskova'da ya vaktiyle birlikte oturduğunuz evinizde ya da başka bir mekândadır. Vera Hanım'dan bu işin çekilmesi çok daha kolaydır. Son aşkınız ve eşiniz Vera Tulyakova Hikmet zaman zaman Türkiye'ye geldi. Buradan oraya da gidiş gelişler artık eskisi gibi değil (Çünkü 1990'ların başında Sovyetler Birliği yıkıldı, yerine Bağımsız Devletler Topluluğu kuruldu). Bizim yurttaşlar Moskova'ya, oraların yurttaşları da bizim buralara akın akın gidip gelebiliyorlar. Bu şedit sorgucu haliyle Adnan Cemgil gidip Vera yengemizin bir güzel haddini bildirmeli, yazdıklarını da bir güzel yalatmalı. Yapılamayacak bir şey değil... Ama bunun yerine her vesileyle; "*Nâzım'ın Aşkları*" dizisinin yazarı olan bana, üstelik de "*Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri*" titrini adım başına ekleyerek aynı plağı dinletip durmak neyi çözer anlamıyorum. Yazarlar Sendikası, Türkiyeli yazarların bir meslek örgütüdür. Bu meslek örgütünün "*unvanlı*" yöneticilerinden biri olma görevi, yani "*Genel Sekreterlik*" titri bana 17 Mayıs 1995 günkü Yönetim Kurulu toplantısında verilmiştir. Oysa ki diziye ben Mart-Nisan 1995'de yazmıştım. Üstelik "*Genel Sekreter*" olarak değil, "*Gazeteci, araştırmacı-yazar*" kimliğimle yapmıştım bu işi.

Vera'ya haddini bildirmeye kalkışmayan Adnan Cemgil'in bulunduğu en iyi çözüm yolu ne biliyor musunuz? Vera Tulyakova Hikmet'in "*Nâzım'la Söyleşi*" kitabının 189-190'ıncı sayfalarının SANSÜR edilmesi!

İnanmayacaksınız belki ama şu mektubunu bir okuyun:

"Vera'nın kitabının 189-190'ıncı sayfalarını çevirirken, buradaki bilgilerin yanlış olduğunu bildiğin için işe el koyman gerekirdi. 'Ne yapabilirdim ben çevirirken?' diyeceksin. Sen iki şeyden birini yapabilirdin: Bunu olduğu gibi çevirir, yorum notu düşerek okuru uyarabilirdin.

Ya da Vera'ya durumu bildirerek bu iki sayfanın çeviriden çıkarılmasını sağlayabilirdin. Bu ikisini de yapmadın.

İşte kitabın bu bölümü zaman zaman Nâzım Hikmet'i küçültme girişimlerine hizmet ediyor.

Görüyorsun ki; Vera'nın kitabı Nâzım Hikmet'in anısına gölge düşürecek bir yanlışı sürdürüyor. Bunu önlemek için ne yapabilirsin? Cem Yayınevi, raflarındaki kitapların o iki sayfasını iptal edebilir mi? Bu olası değilse 2. baskısı söz konusu olursa, yukarıda dediğim gibi Bn. Vera ile anlaşarak bu iki sayfa çıkartılabilir.” (Adnan Cemil'in kitabın çevirmeni Ataol Behramoğlu'na yazdığı mektuptan).

Böylesi bir mantık ve mantalite sizin yabancınız değil. “İkinci vatanınız” olarak gördüğünüz Sovyetler Birliği'ne 1950'lerin başında yerleştiğinizde; özellikle 20'inci Kongre'den sonra açığa çıkarılan dosyalardan 30'ların, 40'ların “temizlik hareketi”nde mağdur edilmiş kendi ülkenizden de onlarca komünistten haberiniz oldu. Onların “aklanması” için uğraştınız. Tek suçlarının resmî veriyeye aykırı şeyler söylemek olduğunu bildiğiniz o insanların kaderlerine ağıt yaktınız. Bunların en bilineni “Otuz Dokuzuncu Yıldönümüne Armağanımdır” şiirinizde anlattığınız, Anadolu komünizminin temsilcisi ve sözcüsü, Halk İştirakiyûn Fırkası'nın kurucularından Baytar Salih'inkiydi:

“Hacıoğlu Salih memleketimdendi

Karadeniz'den.

Kocaman gözlü, kocaman burunluydu.

dazlaktı.

Komünistti on dokuzdan

Dövüştü,

hapse düştü.

yattı Ankara'da, Kırşehir'de.

Sonra geçti bu yana

yani ikinci vatana.

Baytardı, Kirofabat köylerinde, hasta keçilere baktı.

Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı

namuslu, çalışkan parmaklarından.

Sonra 49'da. Moskova'da martın onuncu gecesini,

oturmuş Engels'i okuyordu,

*geldiler, götürdüler,
sürdüler Altay Bucağına.
Ne bir dağ devrildi içinde,*

hatta ne bir toprak parçası kaydı

*Yalnız inme indi sağına,
altmış yedi yaşındaydı.
Altı yıl, Hacıoğlu Salih
kutladı devrimin yıldönümünü
tel örgüler ve kurt köpekleriyle çevrili
Ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.*

*Bu akşam Moskova'da bayram eyledik,
kutladık devrimimizin yıldönümünü:
dolaştı türkü söyleyerek alanları Marx*

Engels

Lenin

Ve temize çıkma kâğıdı Salih'in"

Sevgili Nâzım Hikmet,

Yukarıda kendi mektubundan sergilediğim bu "sansürcü" zihniyetin -şayet Türkiye'de sosyalizm olsaydı da, iktidarı elinde bulundursaydı 1995 yılı Mart-Nisan aylarında oturmuş çalışma masasına sizin "aşklarınız" üzerine bir araştırma yazan beni "Türkiye'nin Si-birya'sına" sürmesi ya da kurşuna dizmesi işten bile değildi... En çok da böylesi zihniyetler yüzünden Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri sosyalizminin 90'larda yıkılmış olmasının getirdiği bir tolerans olsa gerek, Adnan Cemgil'in şimdilik bana tertip ettiği "ceza" Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri olarak benim, "bu sendikanın onur başkanı" sizden "özür dileme gereğini duymam!"

Dedim ya yukarılarda, Adnan Cemgil ve benzeri zihniyettekiler işin hep kolayına kaçıyor diye, aşkı uğruna açlık grevi yaptığınız iddia edilen Münevver Hanım da sağ ve hayatta. Güney Fransa'nın bir yerlerinde yaşıyormuş. Fransa'ya gidip gelmek de artık pek o kadar zor değil sizin zamanınızdaki gibi. Gidilip Münevver Ha-

nım'dan da rahatlıkla sorulup öğrenilebilir bu konunun aslı. Ancak böyle yapılmıyor; oğlunuz Memet Fuat'a, Vâ-Nû'lara yazdığınız mektuplarla, avukatınız Mehmet Ali Sebük'e bir Münevver Hanım'ın bir de sizin çektiğiniz iki telgraf metni ve imzası durmadan tekrarlanıp *"bütün bu tartışılmaz kanıtlar karşısında"* hükmüne varılıyor.

Üç açlık grevi

Size bu açık mektubu yazma hazırlıkları sırasında, kendimce önemli gördüğüm bazı kaynaklara göz attım yeniden. Gördüm ki, siz sadece 8 Nisan 1950'deki değil, o da içinde olmak üzere tam üç kez açlık grevi yapmışsınız. Kemal Tahir'in o sırada yatmakta olduğu Nevşchir Cezaevi'nden sevgilisi Semiha'ya (Elbette tanırsın Semiha'yı, hani Moskova'da KUTV'da okurken tanışıp arkadaş olduğunuz Hüsamettin (Hüsam) Özdoğu'nun kız kardeşi, o da KUTV'da öğrenim görmüş sizden sonraki yıllarda, parti adı *"Sıdika"*) yazdığı *"15.4.1950"* tarihli mektubundan öğrendim birinci açlık grevinizi.

Şöyle diyor Kemal Tahir:

"Mart başında açlık grevine karar verdiğini, hatta üç gün de kaldığını neden sonra gazetelerden öğrenmiştim.(...) Ben ayrıca cumhurreisine bir telgraf-istida ile müracaat ederek, büyük şair ağabeyimin kendisini öldürmek zorunda kalmasını protesto etmiş, artık lüzumundan fazla uzayan bu pis işin nihayettlendirilmesi için şahsen müdahalesini rica etmiştim.

İşte bu haleti ruhiye içinde iken sekiz Nisan'da grevi tekrarlayacağını -bu sefer bereket versin evvelden- haber aldım."

Mektubun hemen başında da sizin 8 Nisan'da başladığınız ikinci açlık grevini kastederek *"Nâzım'dan grevi bıraktığına dair telgraf dün gelmişti"* diyordu.

Şimdi de açlık grevlerinizin Bursa Cezaevi'ndeki en yakın tanı-
ğı ressam İbrahim Balaban'ın bir kitabından alıntılar yapmak isti-

yorum. Kendisine resim yapmayı öğrettiğiniz İbrahim Balaban, 1968'de yayınlanan "*Şair Baba ve Damdakiler*" adındaki kitabında hem kendi öz yaşam öyküsünü hem de sizi anlattı. Balaban, ilkinden söz etmiyor ama, 8 Nisan 1950 günü yattığınız açlık grevini şöyle yazıyor "*Şair Baba ve Damdakiler*" kitabında:

"*Şair baba, o günden sonra yemek yemedi. Ama karnı öğünü bildi acıktı. Acıktıkça su içti... Sabahleyin su içti... Öğleyin su içti. Akşama su. Oldu bir gün. Ertesi gün gene su... O gün savcı geldi: Grevi bozmasını söyledi. Şair bozmadı. Oldu iki gün. Ertesi gün daha beter acıktı. Gene su içti. O gün avukatı geldi: Grevi bozmasını yakardı. Şair bozmadı. Oldu üç gün. Ertesi gün zayıflamaya başladı. O gün sevgilisi geldi: Grevi bozmasını söylemedi. Söylese de şair bozmadı. Oldu dört gün. Ertesi gün sararmaya başladı. O gün anası geldi: Grevi için hiçbir şey söylemedi. Çaresizlik içinde, sadece baktı oğluna. Oldu beş gün. Altıncı gün gazeteciler geldi. Şaire bir sürü soru sordular. Şair hiç konuşmadı. Yedinci gün İbrahim Ali resmini yapacak oldu ama, yapamadı. Elinden kalem düşüverdi. O da katılmak istedi greve. Ustası razı olmadı. Sekizinci gün doktorlar geldi. Dokuzuncu gün hastaneye kaldırdılar..."*

Karışıklık nerede

Dikkat edilirse Balaban'ın anlattığı açlık grevi sürenizde bir terslik var. Adnan Cemgil'in avukatınız Mehmet Ali Sebük'ün "*Nâzım'ın Özgürlük Savaşı*" kitabından aktardığı "9.4.1950" tarihli tefarafınızdaki "*İsteklerimizin kabul ve incelendiğini bildirirkeniz üzerine şimdilik açlık grevini durdurdum*" cümleniz Balaban'ın yazdıklarını çürütüyor. Demek ki 8 Nisan 1950'de başladığınız açlık grevi ancak iki gün sürdü.

Balaban kitabının ileriki sayfalarında ikinci bir açlık grevinden daha söz ediyor.

"(1 Mayıs 1950'de Şair Baba tekrar greve girdi. 9 gün sonra Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırdılar)."

Sanıyorum yukarıda anlattığı 9 günlük açlık grevi sahneleri, 1 Mayıs-9 Mayıs arasında cereyan edenler. Aynı paragraftaki bir başka cümlesi de şöyle Balaban'ın *"Şair Baba inanıp grevini 17 gün sonra bozdu..."*

Daha ileride de, Bursa'dan sevk edildiğiniz İstanbul Paşakapısı Cezacvi'nde ya da Cerrahpaşa Hastanesi'nde geçmiş olan bir sahneyi anlatıyor, sanki yanınızdaymış gibi:

"Şair upuzun yatarken orada; sol yanında bir kadın پیدا oldu; Şair'in gözleri: Bir kadın gördü binbir çiçeğin içinde. Kadının elinde kuş yuvası gibi bir sepet, sepetin içinde çilek vardı. Şair'in kulakları, su şarılıtlarının ve kuş seslerinin içinden bir söz işitti: Yaşamak gibi, gülmek gibi, sevişmek gibi bir söz. Ve kadın; bahçenin en lezzetli, en güzel, en kırmızı meyvesini sundu Şair'e... Şair bu meyveyi, dalından koparır gibi aldı eline. Ve Adem Baba gibi, suç işler hissetti kendini. Ve ölüm orucunu bozmak için attı ağzına. Sonra birden canlandı. Bir hoş oldu. Sanki tekrar geldi dünyaya.

Sonra; bir kadını ilk defa öpüyormuş gibi, öptü sevgilisini."

Burada dikkat edilirse, sizin Vera'ya söylediklerinizden şu cümle doğrulanıyor: *"Ve Münevver çıkageldi, iki üç kilo kadar çilekle. O kadar gün aç kalmışım. Çileklere saldırıp neredeyse hepsini gövdeye indirdim. Az kalsın ölüyordum. Zor kurtardılar."*

Görüldüğü gibi sadece iki mektup ve iki telgrafınıza takılıp kalinılmadığı zaman bir açlık grevine ne zaman nasıl başlanıldığı; ne zaman, ne için bırakıldığı, sonra yeniden nasıl tekrarlandığı kendi seyri içinde akıp gidiyor. Ancak iki mektup alıntısı ve iki telif metnini alt alta sıraladıktan sonra *"bütün bu tartışılmaz kanıtlar karşısında"* diyerek insanların önüne dikilivermek gerçeği ne kadar ifade edebilir?

Sevgili Nâzım Hikmet,

Siz *"Nâzım Hikmet"* olarak *"Nâzımcılar"*dan ya da *"Nâzımlar"*dan elbetteki çok daha doğal, çok daha samimisiniz. Onlar insanî olan hiçbir şeyi size yakıştıramamakla ne yaptıklarını zannediyorlar bilmiyorum. Yıllar önce; bir yazar, *"başkasının hesabına*

utandım yalan söyledim/ yalan söyledim başkasını üzmemek için/ ama durup dururken de yalan söyledim” dediğiniz “otobiyografi” şiirinizdeki “ama durup dururken de yalan söyledim” dizesine vurgu yapınca Adnan Cemgil de içinde olmak üzere pek çok aydın “durup dururken yalan söylemediğinizi” savunarak o yazarın üzerine çullandılar. Adamcağız saldırının şiddeti karşısında, gözündeki rahatsızlığı bahane ederek dizi yazısını kesmek zorunda kalmıştı. Bundan sonra; 1928’de ilk kez Babıâliye onun yayınladığı Resimli Ay dergisinde adım attığınız, 50’lilerden sonra birlikte göçmenlik yaptığınız M. Zekeriya Sertel, ahir ömründe vatanına dönüp geldiğinde şimdi benim Genel Sekreterliğini yaptığım Türkiye Yazarlar Sendikası’na “onur üyesi” alınmıştı. Bir süre sonra Milliyet gazetesinde sizinle ilgili bir dizi yazısı yayınlanmaya başladı. Sizi gündelik alışkanlıklarınız içinde de çok yakından tanıması doğal olan Zekeriya Bey’in “başınızın suyla pek hoş olmadığını, yıkanmayı sevmediğinizi” yazması da “Nâzinîcileri” cemmi gâfir halinde ayağa kaldırmıştı. İlk yaptıkları iş; kısa süre önce “onur üyesi” aldıkları TYS’nin “onur üyeliği”nden atmak oldu Zekeriya Bey’i. Bunun üzerine Zekeriya Bey’in ülkesine dönmesi ve TYS’ye “onur üyesi” alınmasına önayak olan Aziz Nesin TYS Genel Başkanlığı’ndan istifa etmişti. Ancak çağrılı olduğu Asya-Afrika Yazarlar Birliği’ne müstafî bir TYS Genel Başkanı olarak gitmemek için istifasını geri almak zorunda kalmıştı.

1938’de iki ayrı askeri yargılama sonucunda toplam 35 yıla mahkûm edilişinizin üzerinden tam 57 yıl geçti. Size bu satırları 28 Ağustos 1995’in gece yarısı yazıyorum. Yarın, yani 29’unda Kadıköy açıklarında demirleyen Erkin’in güvertesinde hakkınızda hüküm verilip 20 yıl hapse mahkûm edilişinizin tam 57’inci yıldönümü. Ve ben yukarılarda sözünü ettiğim BEKSAV’da “Donanma Davası’nın 57’inci Yıldönümü-Cumhuriyet Döneminde Komünistlerin Üzerindeki İlk Devlet Terörü” konulu bir konferans vereceğim.

Bu davanın önceli Ankara Kara Harp Okulu davasına neden

olan olayı, sizi ziyarete gelen genç Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz'i Müdüriyete telefon ederek haber vermenizi, pişmanlık duyarak anlatıyorsunuz, ancak "Nâzımcılar" 57 yıldır hâlâ Ömer Deniz'i hayallerinde kurşuna diziyorlar, sizin başınızı belaya soktu diye... Siz 1949 ya da 1950'de Bursa Cezaevi'nde İbrahim Balaban'a bu olayı anlatırken "Telefona neden koştun?" sorusuna şu cevabı veriyorsunuz:

"Sonra telefon edince bir çuval inciri berbat etmişiz ya zaten... Meğer, giden delikanlı sahiden polis değilmiş. Ben müdüriyete telefonla: "Nedir bu sizden çektiğim! Sizin başka bir göreviniz yok mu? Hiç yakamı bırakmıyorsunuz? Durmadan peşime adam katıyorsunuz! Hiçbir memlekette görülmüş mü böylesi, polisin, izlediği adamın evine kadar girmesi?.. dedim. Bunları öfkeyle dizip dökerken müdür: "N'oldu üstat, n'oldu? diye soruyordu... Daha ne olacak ki dedim. Harbiyeli üniforması giydirdiğiniz bir polisi evime kadar sokuyorsunuz! Oturup karşıma bir de sorular soruyor" dedim."

Balaban'la sorulu cevaplı konuşurken, daha aşağıda şunları anımsatıyorsunuz:

"Evet evladım, telefon etmekle, adamlara iş çıkarmışını meğer.. "Harbiyeli kılığına giren polis görevlisi var mı?" diye bir soruşturma yapıyor müdüriyette... Ne böyle bir kılığa giren, ne de buna benzer görev alan bir polis çıkıyor.. Hal böyle olunca; "İstikamet Harbiye Okulu! Marş, Marş!" O güne değin hiçbir polis Harbiyeli kılığına girmemişken, o günden sonra birçokları Harbiyeli olmuş. Derken, bana gelen öğrencinin kim olduğu anlaşılmış. Benim şiir kitaplarımı okuyanlar mimlenmiş. Ve derken bu kitapları okuyan öğrencileri deliğe tıkmışlar. Günün birinde beni de tıktılar deliğe..."

Sizin kendisine anlattıklarınızı; 1968'de "Şair Baba ve Damdakiler" kitabında bu şekilde yazan İbrahim Balaban'dan önce, 1967'de "1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet" kitabını yazan, o davanın Ömer Deniz'den sonraki sanığı Abdülkadir Meriçboyu

(sonradan A. Kadir adıyla şair oldu, tanıyacaksınız) ise kendisi gibi Harbiyelilerin felaketine ağlayacağına, sizi temize çıkaracağım diye “Nâzım’ın telefonu baheneydi, bizi zaten tutuklayacaklardı” diyor. Yıllar sonra 1989’da “Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nâzım’ın Davaları” adıyla bir kitap yazan Atilla Coşkun (kendisi adınıza kurulan vakıfta da görevli) bile hâlâ. “...Nâzım’ın telefon konuşmasının dikkatleri Harp Okuluna çekmiş olduğunu söylemektedir. Ancak; böylesi bir sonucun olmuş olması pek olanaklı görünmüyor. Çünkü, telefon konuşması sırasında Nâzım, bir Harp Okulu öğrencisinden değil “askeri elbise” giymiş bir kişinin geldiğinden söz etmişti” diye yazabiliyor.

İnatçı doğrular!

İçinizdeki sevdâ salıncağı 40’ların sonunda dayıkızınız Münevver’le “kızıl saçlı bacınız” arasında kolan vurup dururken Mayıs 1949’da yazdığınız “Hapiste Yatacak Olana Bazı Öğütler”de “Bir de kim bilir sevdiğin kadın seni sevmez olur! ufak iş demel yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelirl! içerdeki adama” dizeleriniz; Piraye Hanım’ın yine size dönmesi için yazdığınız af dileyen mektupları; ziyaretinize gelmezse intihar edeceğiniz tehdidi, aşk uğruna neler yapabileceğinizin kanıtları. Olabildiğince insani şeyler, hiçbiri bana ters gelmiyor. Ancak işin aslını bilmediğimden “Münevver Hanım ziyaretinize gelmediği için açlık grevine yattığınızı” iddia etmiyorum. Adnan Cemgil’in ve “Nâzımcılar”ın nazarında şimdilik en büyük günahım, son aşkınız ve eşiniz Vera Tulyakova’nın “Bana bunları anlattı” dediği satırları kaynak göstererek aktarmak oldu.

Adnan Cemgil’in ve bütün “Nâzımcılar”ın insani olan hiçbir şeyi size yakıştıramıyor görünmelerinin altında yatan neden, kanımca; sizi üst-insanlık ya da insanüstülük tahtından indiriverirlerse, büyüünün bozularak, sizin arkanıza sakladıkları kendi bütün insanal özelliklerinin ve zaaflarının ortaya döküleceği korkusu...

Adnan Cemgil'in ileri sürdüğü açlık grevinizle ilgili "*inatçı doğrusu*"nu; Türkiye devriminin martirlerinden kendi oğlu da içinde olmak üzere, devrimcilerin katillerini bulup kahretmemize yarayacaksa, yargısız infazları durduracaksa, bir filiz kadar taze genç devrimciler bundan sonra kaçırılıp öldürülmeyecekse, Kürdistan'daki akan kan duracaksa, köyler boşaltılmayacaksa, ülkemize demokrasi gelecekse kabul etmeye hazırım!..

Yaşamınızdaki bir küçük insani sorun için sizi iki haftadır meşgul ettiğim için bağışlayın beni. Rahat uyuyun Novo Devîçye mezarlığında... Hoşçakalın...

(Söz dergisi, 2 Eylül 1995)

HARİÇTEN BİR GAZEL...

Kardeş bir halkın sözcüsü "*Özgür Politika*" gazetesinin, DGM tarafından birbiri peşi sıra kapatma cezalarına çarptırılınca, yayınına Almanya'da devam etmekte olduğu kulağıma çalınmıştı. Yerine ise, bir süre sonra aynı akıbete uğrayacak olan "*Demokrasi*" gazetesini ikame edilmişti. "*Özgür Politika*"yı ne gördüğüm ne okuduğum vardı.

1995 yılı yazındaydık. Önceki sayfalarda okuduğunuz polemiklerimiz sürüyordu Adnan Cemgil'le. Bir gün "*Söz*" dergisinden aradılar. Almanya'da yayınlanan "*Özgür Politika*"da Yalçın Küçük'ün, beni Nâzım Hikmet'in Aşkları yüzünden süregitmekte olan bu polemik yazılarımdan dolayı eleştiren bir yazısının fakslandığını, istersem bana da bir nüshasını verebileceklerini söylediler.

Doğrusu epeyce heyecanlanıp, meraklandım.

Heyecanlandım, demek bizim polemikler "*Kürt Cephesinde mecburî hizmet yapmak*" için gidip Paris'e yerleşen Yalçın Küçük'ü bile ilgilendirmişti.

Meraklandım, acaba Yalçın Küçük beni niçin ve niye eleştiriyordu? O sivri dili ve kalemiyle benim için ne gibi şeyler yazmıştı?

"*Söz*"e uğrayıp fakslanan metinden bir fotokopi aldım.

Bu, Yalçın Küçük imzalı, 5 Eylül 1995 tarihli "*Özgür Politika*"da yayımlanan "*Az Nâzım'lı Olsun*" başlıklı bir yazıydı. Epeyce

uzun olan yazının benimle ve konuyla ilgili olan bölümü şöyleydi:

"Sonuç mu; ben bu düzenin bitmekte olduğunu görüyorum. Nasıl mı görüyorum, çünkü Osmanlı düzeninin biteceği zaman, Türk aydınları, meleklerin cinsiyeti üzerine çok ciddi bir tartışma sürdürüyordu. Şimdi de Nâzım'ın aşkları ve kadınları üzerinde çok önemli bir tartışma yapıyorlar; sözü olmayan Söz dergisinden bu inanılmaz tartışmayı izliyorum. Aptal Türk soluyla aydınının şimdi en önemli sorunu, Nâzımın aşkları ve açlık grevidir; sanki başka açlık grevi yoktur ve bütün aşklar bitmiştir. Bu düzenin biteceğini işte bu bitmişlikten çıkarıyorum. Hele Tip'ten, Tkp'den dönük, yazarlar sendikası başkanı Ataol Behramoğlu Bosna'ya sefer düzenlerken bizim arkadaşımız Yazarlar Sendikası Sekreteri Emin Karaca'nın, Nâzım'ın aşkları konusunda hem aptalca hem de bilgisizce bir tartışma sürdürmesinden, artık bu düzenin sol aydınları ile birlikte sonunun geldiğinden hiç kuşku duymuyorum. Güzel gençlerimizden, Odtü'den öğrencim Sinan Cemgil'in saygın babasının da bu işe karıştırılması nedeniyle ise içim parçalanıyor. Yapılanı hem ayıp hem de aptalca buluyorum. Türk solu, anlaşılması zor bir kısırlık içinde, "az Nâzım'lı" menülere düşmüş görünüyor.

Bitti mi? "Bir: Nâzım "dünyaca ünlü" bir şair değildir. Nâzım'ı Moskova'ya gittikten bir süre sonra Sovyet Komünist Partisi, "kardeş parti" çevrelerinde bir ölçüde tanıtmış ve bir ölçüde de pompalanmıştır. Fransız Komünistleri tanıyordu ve şimdi dünyada şiir uzmanlarının dışında kimse tanımıyor. İki: Hiç önemli değildir. "bizim" şairimizdir ve bu yetiyor. Üç: Fakat şimdi Nâzım da Yunus Emre türünden, Türk gericiliği ile aptal Türk ilericiliğinin ortak değerlerinden birisi haline getiriliyor. Dört: Atv'nin Nâzım menüsü ile aptal solun Nâzım'ı bir ve aynıdır. Beş: Ayıp ve yazıktır. Altı: Geniş çözümleme kitaplarındadır. Bitmedi; peki bizim peygamber Muhammed'den öğreneceklerimiz yok mu?"

HARİÇTEN GAZELCİYİ SUSTURMA YANITI...

22Nazım Hikmet'in Aşkları
(Sevdayım Tepeden Tırnağa)

Emin Karaca

Bir sen eksiktin Yalçın Küçük!...

Söz'ün Notu

Bir süre önce Fransa'ya göç ederek Paris'e yerleşen Yalçın Küçük, Avrupa'da yayınlanmaya başlayan Özgür Politika gazetesindeki sütununda derginizden sık sık söz etmeye başladı. Söz'e ve bazı yazarlarınıza aklına estiği gibi hakaretler eden Küçük'e yanıt vermeye kalkışsak yazacak çok şey olur, ancak sol içindeki bütün eğilimlerle, gruplar, örgütler ve kişilerle ilişkilerimizi belirli bir mesafede tutma anlayışımız ve çabamız Küçük'le onun dili ve yöntemiyle tartışmayı engelliyor. Bu arada özellikle Kürt dostlarımızla kurmuş olduğu ilişkiler ve onların 'adına' ve 'vicdanı'na sahip çıkarak herkese saldırma hakkını kendisinde görmesi Küçük'le tartışmayı zorlaştırıyor. Oysa bütün megalomanisine karşın, Küçük bir an için hatırlamalıdır ki, başta Kürt sorunu olmak üzere, bugün ele almaya çalıştığı pek çok sorunu ondan çok önce ele alanlar ve mücadele edenler vardır, saldırdıkları arasında...

Bir kitabının önsözünde yazdıklarını bir daha dönüp okumadığını söyleyen Küçük'ün yazılarının ne kadar okuduğunu

ve doğrusu Türkiye solu açısından da ne kadar bir kıymet-i harbiyesi olduğunu bilmiyoruz. Ama 'hoca' Söz'e yönelik tutumunu gözden geçirir.se herhalde iyi olur... Söz'ün yayım hazırlıkları sırasında dergimize yazmak istediğini bildirmiş, sütun istemişti, ancak bu isteği kabul edilmedi. Çünkü diğer benzer taleplere de Söz'ün düzenli yazarları olmayacağı yanıtı verilmişti. Küçük'e de isterse yazı gönderilebileceği ve uygun görülürse yayımlanabileceği, ancak düzenli yazarımız olmasının uygun görülmediği söylendi. Söz'e yönelik öfkeli yazılarının bir nedeni de bu mudur bilmiyoruz, ama gazetedeki sütununu bize karşı bu tarz kullanmaya devam etmesi ne kendisine, ne de başkasına bir yarar sağlar...

Küçük, yazısında doğrudan Emin Karaca'yı hedef aldığı için Karaca'nın aşağıdaki yazısını bir cevap hakkı olarak yayımlamak gerekiyordu. Yazının orijinali Küçük'e yönelik daha ağır saptamaları içermekle birlikte, Karaca yazısının bu bölümlerinin redaksiyondan geçirilmesini kabul etti. Çünkü sırmışta biz hâlâ Yalçın Küçük'ti sol içinde, aynı saflarda görmeye ve öyle ilişki kurmaya devam etmek istiyorduk ve bunun için her şeye karşı insanların fazla ağızlarını bozmalarında yarar yoktu...

Söz'ün 24'üncü sayısında (29 Temmuz 1995) Sezai Sarioğlu'nun benimle yaptığı "Nâzım Hikmet Aşık Oluyor Hâlâ..." röportajından sonra, Adnan Cemgil'in sataşmasıyla başlayan tartışmanın, derginin 28 ve 29'uncu sayılarında (26 Ağustos-2 Eylül 1995) yayınlanan "Nâzım Hikmet'e Açık Mektup"larla noktalanacağını pek ummuyordum. Tahminimde yanılmamışım. Sahiden böyle işlerin erbabı biri daha vardı: Yalçın Küçük!...

Sahi seni unutmuşum. Bir sen eksiktin zaten Yalçın Küçük!...

12 Eylül'de bir teşehhüd miktarı kaldığınız Sultanahmet Askeri Ceza ve Tutukevi'nde, sizinle ister istemez aynı koğuşı paylaşan genç devrimciler dünyaya nasıl baktığınızı anlatmışlardı da, inanmamıştım. Darbeci Kenan Paşa televizyon ekranına çıkınca, apışıp seyredermişsiniz... Doğruymuş demek!... Demek ki bu sizin yönteminiz; olup biten her şeye ve herkese böyle bakıyor, anlıyorsunuz. Oysa ki; bir kafanız, içinde bir beyniniz, algılamanız -zaman zaman

beyninizin çok çalıştığınızdan şikâyet edip, çalışmasına engel olmak için tepüstü durduğunuzu yazıyordunuz- kocaman “prof.” titrli bir âlimliğiniz var. Leninvari bir sakalınız, uçları dizlerinize inen kıpkızıl atkınız var... Tabii egsantrik olmak zorundasınız!...

Söz’de izlediğinizi yazdığınız “inanılmaz tartışmayı” ben başlatmadım, “ODTÜ’den öğrenci(n) Sinan Cemgil’in saygın babasını da bu işe” ben karıştırmadım, boşuna içiniz parçalanmasın. Türkiye devrimcilerinin martirlerinden Sinan Cemgil’in babası başlatmış bu işi. Lütfen Sultanahmet Cezaevi’nde televizyon seyrettiğiniz gibi değil de, doğru dürüst bir daha izleyin Söz’deki tartışmayı...

Zaten Türkiye toplumundaki hiçbir olay, olgu ve kişi sizin uzağınızda olamaz. Devrimci bir martir; ya bilmem ne okulundan öğrencinizdir, İstanbul Valisi “Hayri” sınıf arkadaşınızdır, 1974’de Kıbrıs’ı “fetheden” gazilerden birisinizdir. Bu megalomaninizle; eminim ki Mustafa Kemal’le Samsun’a birlikte çıkmışsınızdır, Mustafa Suphi’yle Türkiye Komünist Partisi’ni Bakü’de birlikte kurmuşsunuzdur, son idolünüz Hazretci Muhammed’le Hira Dağı’nda birlikte olmuşsunuzdur. Sizden korkulur doğrusu!...

Bir iki örnek vereceğim...

Aydınlar, Türkiye, Kürtler üzerine ortaya attığınız iki bin beş yüz elli iki (!) tezle; toy 12 Eylül dönemi gençliğini aptal bir şaşkınlığa düşürdüğünüz sıralarda kızıl atkınızla her şeye maydanoz olarak dolaşırken Vedat Türkali’nin peşine düşmüşsünüz konuşmak için. Vedat Türkali demişti size:

“Şimdi size bir şey söyleyeceğim ya, sakın bunu övgü diye almayın! Doktor Kıvılcımlı’ya benzeyen bir yanınız var: Siz de onun gibi, pek iyi bilmediğiniz konularda bir noktayı parmağınıza dolayıp spekülasyonlara kalkıyorsunuz!”

Türkali, sonrasını şöyle anlatıyor:

“Kızarıp bozardı, kızdığını belli etmemeye çalıştı, ayrıldık. Bir zaman sonra Yol dergisinde çıkmış, benim adının da geçtiği bir konuşmasından söz etti arkadaşlar. Alıp baktım. şöyle diyordu;

“...Doktor Hikmet’i hiç sevmeyen Aziz Nesin’le, onu çok seven

Vedat Türkali beni ona benzetirler. Hatta bir gün Vedat Türkali beni Doktor Hikmet'e benzetince, "Vedat Bey, siz bunu bana övgü için söylüyorsunuz ya dedim." (Vedat Türkali, Yanıtlar, Sayfa: 63, Cem Yayınevi)

Bu kızıl atkılı âlim de aramızda olmak üzere, 91 sonlarında Küba Dostları inisiyatifini oluşturmuştuk. Fidel'in ve Che'nin komutasındaki gerillaların Havana'ya girdikleri günün yıldönümü olan 8 Ocak 1992'de hem inisiyatifin adını duyurmak, hem de Küba'yla dayanışmamızı göstermek için bir gece düzenlemeye karar verdik. Valilik ve emniyet yetkilileri "*tertip komitesi*" oluşturmamızı istediler. Gereken işlemleri başlattık. Bilgesu Erenus, Valilik'te paraf edilen evrakı Emniyet Müdürlüğü Toplumsal Olaylar Masası'na birlikte götürmemizi önerdi. Gittik. Masa Şefi Komiser Murat Bey, Bilgesu'yla daha önceki başvurular sırasında tanışmış, bizi epeyce lafa tuttu. Sonunda, tertip komitesinden iki kişinin savcılık sicil evrakı eksik olmasına rağmen, gece yapma iznini onayladı. Eksik evrakı ertesi gün göndersek de olurdu. Öyle de yaptık.

8 Ocak 1992 gecesi Beyoğlu Belediye Gazinosu'nda Küba'yla Dayanışma Gecesi başladı. Konuşma sırası, bu kızıl atkılı âlimimize geldi. Tüm aksesuar ve pozlarıyla mikrofonun önüne dikildi. İlk sözü; Küba'yla dayanışma gecemizin yapılmasında "*zorluk çıkaran Toplumsal Olaylar Masası Şefi Komiser Murat Bey'den hesap soracağız*" oldu. Komiser Murat Bey saçını-başını yoluyordu benim yanımda; "*Yahu bu sizin hoca ne diyor, evrak eksikliğine rağmen ben onaylamadım mı başvurunuzu?*"

Kızıl atkılı âlimimizin bir huyu daha vardır: İçinde hep bir kuyruk acısı taşımak! O kuyruk acısını çıkarmak için kendince hep bir fırsat kollar. Yukarıda örneklediğim Vedat Türkali'nin "*Yanıtlar*" kitabında uzun hikâyesi var. Aynı zamanda Türk solu uzmanı geçiren bu âlimimiz 951 Komünist Partisi tevkifatı dönекlerinden Aclan Sayılğan'la bir konuşma yapıp onu temize çıkarmaya kalkınca

Vedal Türkali; “*Çağatay Anadolu’la Görüş’te yaptığımız konuşmanın sonunda bir ‘ne idüğü bellinin 51 İstanbul Harbiye Cezaevi’ndeki açlık grevi üzerine attığı yalanları belgeymiş gibi yaymaya kalkışan birinden söz etmiştim. Adını vermediğim bu kişi Yalçın Küçük’tü*” açıklamasını yapıyor. Eski bir dönge şefaatchılığa kalkışan kırmızı atkılı âlimimiz; Türkali’nin konuşmasında şöyle hafifçe kuyruğundan tutulup teşhir edilir gibi olunca, o zamanlar yayınladığı Toplumsal Kurtuluş dergisinde zehir kusmakta gecikmiyor: “*Türkali Geçmişini Değiştiriyor.*” Bunun üzerine, sahtekarlığını yüzüne vuran bir yaşlı devrimciye yaptığı çirkin saldırının yanıtını, *Yanıtlar*’daki “*Sol İçinde Solcu Mc Cartism*” yazısıyla almıştı...

Ama yine ne göründü de Paris’lerden gazel okumaya kalktı, Türkiye soluna ve sol aydınlarına ömür biçici bu mezarlık bekçisi! Bayram değil, seyran değilken, Avrupa’da yayınlanan Özgür Politika’da “*Az Nâzım’lı Olsun!*” (5 Eylül 1995) yazısıyla; bana, Türkiye soluna, sol aydınlarla sataşmaya kalkışan kızıl atkılı âlimimizin sıkıntısı ne acaba?

Sakin, “*Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih*” kitabımın “*Benerci Kendini Niçin Öldürdü’de Kim Kimdi?*” bölümünde kendisine söylediklerimin acısını şimdi duymuş olmasın?... Merkep yüküyle kitap yazmış bu kızıl atkılı alimimizin Nâzım Hikmet’le ilgili “*geniş çözümleme kitapları*” varsa da, benim bir paragraflık çözümlememe üç yıllık bir gecikmeyle dolaylı bir yanıt olmasın bu “*Az Nâzım’lı Olsun!*” yazısı!

“*Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih*” kitabımın “*Benerci Kendini Niçin Öldürdü?’de Kim Kimdi?*” bölümünün son paragrafında şunları yazmışım:

“*Yıllar sonra ‘Benerci...’ye bir değişik yaklaşım da Yalçın Küçük’ten geldi. (Aydın Üzerine Tezler-5, 1988). Küçük, yukarılardan beri tanıtmaya çalıştığımız ‘Benerci...’ manzum romanına olağanüstü teorik misyon yüklüyordu. ‘Benerci...’yi; Hikmet Kıvılcımlı’nın aynı yıllarda yazdığı 9 kitaplık 668 sayfa (günümüzün kitap*

baskı tekniğiyle) 'Yol' adlı teorik çalışmasıyla bir ve eşit tutarak 'Kadroculuğa karşı iki tarihsel çıkış'tan biri olarak görüyor. Oysa ki, daha aşağılarda göreceğimiz gibi 'Benerci...' Şevket Süreyya'nın başını çektiği 'Kadroculuk'a karşı tarihsel bir çıkıştan ziyade. Nâzım Hikmet'in TKP içindeki kendi konumunu tartıştığı ve özellikle Parti'nin başındaki lider Şefik Hüsnü'nün liderlik vasfını gündeme getirdiği, önünde-sonunda edebi bir eserdir. Ayrıca Yalçın Küçük'ün böylesi bir Parti içinde bir teşehhüd miktarı yer almış olan Vâlâ Nurettin'i 'Benerci...'nin kahramanlarından Samedava'ya benzetmesi ve bunu sayfalarca tartışması da TKP'ye ve kadrolarına ne kadar yabancı olduğunu göstermesi açısından dikkate değer..."

İşte böyle bizim kızıl atkılı âlimimiz... *"Kitaplarındaki geniş çözümlmeler"* boşa çıkarılıp, balonu söndürülürverince hemen hırçınlaşıyor: *"Aptal Türk soluyla aydınının şimdi en önemli sorunu, Nâzım'ın aşkları ve açlık grevidir; sanki başka açlık grevi yoktur ve bütün aşklar bitmiştir"* (5 Eylül 1995, Özgür Politika). Üstüne üstlük bir de hasetlik ha! Pes be kızıl atkılı Hoca! Boşuna hased etme Nâzım Hikmet'e, senin açlık grevlerini ve aşklarını da Yalçın Küçük uzmanları bulup çıkarır bir gün nasıl olsa!...

Neyine gerek senin; bizim Türk solumuz, aydınımız, aydınımızın sonunun gelmesi, Nâzım'ımızın açlık grevleri ve aşkları, yıkılması düzenimiz... Biz bunları kendimiz döğüşe-sevişe, itişe-kakışa tartışır ve çözeriz. Sen Apo'ya övgüler dizerek PKK'ye hulûs çakarak otur oturduğun yerde!

30 Eylül 1995

YİNE YALÇIN KÜÇÜK...

“Söz”ün 30 Eylül 1995 tarihli sayısında “*Bir Sen Eksikin Yalçın Küçük*” başlıklı hariçten gazelciyi susturma yanıtımızın Paris’lerde Yalçın Küçük’ün eline geçip geçmediğinden, okuyup okumadığından haberimiz yoktu. 1996 yazında bir gün, Beyoğlu’nda bir kitabevinin sergisine bakarken Yalçın Küçük’ün “*Yürüyüş*” adında bir kitabı gözüme ilişti. Ayaküstü karıştırırken “İçindekiler”de Üçüncü Bölüm’ün başlığının “Yaranmacı Solculuk”, ilk yazısının da “*Özgür Politika*”da çıkan “*Az Nâzım’lı Olsun*” olduğuna bakınca devam ettim. Yazılış tarihini bilemediğim “*Dalga*” başlıklı yazısında Yalçın Küçük benim eleştiriye (Ama kendisi “küfür” diyor, çünkü haklı ya da haksız Yalçın Küçük’ü kim eleştirirse “küfür” etmiş sayılır, kendisi haklı ya da haksız kime sivri ve hakaretamiz bir şey yazıp söylemişse “eleştiri” yapmıştır) cevap veriyordu. Yine oldukça uzun olan “*Dalga*” yazısının ilgili bölümü şöyleydi:

“Yalnız yaşam sadece kötümser rüzgârlar estirmiyor. Bilge-su’nun İstanbul’dan getirdikleri arasında son çıkan Söz dergisi de vardı ve okuyunca çok sevindim. Çünkü bizim Özgür Politika’nın Türkiye’de de izlendiğini öğrendim; çünkü Özgür Politika’da çıkan yazılarını üzerine Söz tam bir sayfa ayırıyor. Bir sayfa bana küfür var. Hem Politika’nın okunmasına ve hem de küfürlere sevindiğimi söylemek istiyorum. Eskiden de böyle olurdu, Yürüyüş’ü çıkardığı-

nızda, şimdi Söz'de de yazan Çulhaoğlu, yazışları müdürümüzdü, bütün yayınları izlerdi ve ben büroya geldikçe, sık sık, "Metin, nasıl bu hafta küfür var mı?" diye soruyordum. Küfürsüz haftalara çok üzüldüğü, çünkü bunlardan küfür, bana doğru yol ve sağlık işareti olarak geliyordu.

Ben yazılarımı okumanı, küfürleri ise hiç okumam; bir göz gezdirdiğini oluyor. Söz'de bir büyük sayfa Emin Karaca'nın bana küfürlerini yayınlanması; doğrusu sadece bir sayfa küfür olduğunu anlayacak ölçüde göz gezdirdim. Biraz da, Emin için üzüldüm, Tkp takınının kestanelerini ateşten almaya razı görünüyor; Söz, "Küçük, yazısında doğrudan doğruya Emin Karaca'yı hedef aldığı için Karaca'nın aşağıdaki yazısını bir cevap hakkı olarak yayınlamak gerekiyordu" diyor. bunun gerçeğe ilgisini göremiyorum, ben Karaca'yı değil, Sözsüz'leri hedef aldım. Bu bir ve ikincisi Karaca'nın küfürlerinin bir kısmını da sansür ettiklerini söyleyerek Karaca'yı bana ihbar ediyorlar.

Adet olmasına karşın Söz, okuyucularına benim ne yazdığını duyurmuyor, önemseniyorunu, demek bizim Özgür Politika, Türkiye'de çok iyi okunuyor, iyimserim, böyle düşünüyorum, ancak yine de 5 Eylül tarihli yazımda Emin Karaca ile ilgili bölümü aktarıyorum: "Hele Tip'ten, Tkp'den dönük, yazarlar sendikası başkanı Ataol Behramoğlu Bosna'ya sefer düzenlerken bizim arkadaşımız, yazarlar sendikası genel sekreteri Emin Karaca'nın Nâzım'ın aşkları konusunda hem aptalca hem de bilgisizce bir tartışma sürdürmesinden, artık bu düzenin sol aydınlarıyla birlikte, sonunun geldiğinden hiç kuşku duymuyorum." İşte Emin Karaca'nın, kesilerek bir büyük sayfaya indirilen küfürünün nedeni bu cümledir. İnandırıcı mı? Bu kadarlık yazı için ve hem de "arkadaşımız" dediğini bir insandan iki sayfa küfür gelir mi?

Kesinlikle hayır. Bir: Ben aynı yazıda Söz'de yazan Teslim Töre'nin artık emekli edilmesi gerektiğini, yazdıklarının pek cahilane olduğunu, öteden beri gereksiz yere kendisini ve Apo'yu aynı aynada gördüğünü belirttim. İki: 19 Eylül tarihli ve dolayısıyla Kara-

ca'nın adının geçtiği yazıdan haftalarca sonra yazdığım "Şey" başlıklı yazıda da, Söz'ün makaleler komiseri eylülüst zamanı Leipzig'te geçiren Sarısözen'in bir makalesini Kürt sorununda hainane bulduğumu ifade ettim. Üç: Kızgınlık nedenleri buradadır. Dört: Ayrıca bir süre önce Paris'te beni ziyaret eden, Sosyalist Parti yöneticisi ve Söz yazarı bir arkadaşşıma, Tkp artıklarıyla hiçbir yere gidemeyeceklerini net bir şekilde aktardım."

Tesadüfen önüme çıkan Yalçın Küçük'ün bu yazısını okuduğım sıralarda Nâzım Hikmet'in aşkları yüzünden çıkan polemik tavsalyalı aylar olmuş, kamuoyunun hafızasından neredeyse silinip gitmişti... Yalçın Küçük'ün "Yürüyüş" adı altında toplanan yazılarını karıştırmaya devam ettim.

Dördüncü Bölüm'ün ikinci yazısı "Türkiye'de Zindan Konferansı"nın "tez" lerini saya saya gelirken "Onbeş" incisinde şunları yazıyordu:

"Onbeş: Umutsuzluk, irade eksikliği ve tembellik, inanılması güç bir ölü sevgisine yol açıyor. Yetmişli yıllarda Tkp etkisindeki Politika gazetesinde çıkardı, bir toplantıda "yoldaşlar" kısa bir süre önce ölen bir arkadaşımızı yanlarına oturtur, onunla konuşur ve konuştuklarını haber olarak yazarlardı. Şimdi, Nâzım Hikmet'in Moskova'daki mezarına uzun uzun mektup yazıyorlar ve belki posta kabul etmediği için bunları, sözsüz bir dergide yayınlıyorlar.

Ben bunları yazmasalar, ne yazacaklarını merak ediyorum. Bana göre bunları yazmak istedikleri için değil, yazacak sözleri olmadıklarından mezarlıklara sayfalar gönderiyorlar."

Daha önce gördüğünüz gibi "Söz"de "Nâzım Hikmet'e Açık Mektup"lar yayımlamıştım ya, Yalçın Küçük hızını alamamış bana ve Söz dergisi kadrosuna laf dokunduruyordu. Ölü, Nâzım Hikmet de olsa, bir ölüye mektup yazılamayacağını, yazılsa da dirilerle mezarlık arasında "posta" icat edilmediğinden gönderilemeyeceğini Yalçın Küçük kadar biz de biliyoruz. Yalçın Küçük'ün bilmezlikten geldiği; "güzel gençlerimizden" "ODTÜ'den öğren(cisi) Sinan Cemgil'in saygın babası"nı, belki kırılıp alınabilir endişesiyle doğ-

duran karşıma almamak için “*Novo Devičye Mezarlığı, Moskova*” adresli Nâzım Hikmet’e Açık Mektup yazı biçimini tercih ettiğimdir. Devrim şchidi oğullarla, devrimci de olsa, babaları birbirinden ayırma objektifliğime rağmen, yine de yaşlı bir insanı kırmamak uğruna gösterdiğim bu inceliğin, Yalçın Küçük şeytanınca “*yazacak sözleri olmadıklarından mezarlıklara sayfalar gönderme*” şeklinde yorumlanmasına artık pes diyorum.

İNATÇI YAŞLI ADAM, MEVZİ DEĞİŞTİRİYOR...

Nâzım Hikmet'in Güncelliği

Ölümünün üstünden 32 yıl geçti Nâzım Hikmet'in. Bu süre içinde öyle zamanlar oldu ki, kitaplarının basılması, şiirlerinin okunması yasaklandı... Suç sayıldı adının anılması bile...

Bu günler geride kaldı artık. Türk ve dünya kamuoyunun baskısıyla kitapları yayımlanıyor, piyesleri oynanıyor, şiirlerinden sahne uyarlamaları yapılıyor. Geçen yıl özel bir televizyon kanalında 5 hafta süren bir "*Nâzım Hikmet*" belgeseli bile yayımlandı. "*Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı*" kuruldu.

Bütün bunlar olumlu görünümeler. Bir de madalyonun ters tarafı var. Kimi kişiler, sözleşmişcesine Nâzım Hikmet'e saldırıya geçtiler. İşin acı ve çirkin yanı, bunu yapanların 'solcu' olarak tanınmış olmaları.

'Arşivci' olarak bilinen biri, bir konuşmasında şöyle bir laf atıyor ortaya: "Bir sosyalistin annesini jandarmalar, Ankara'dan İstanbul'a yürüterek getirmişler! Buna karşılık annesi, Nâzım açlık grevindeyken, Galata Köprüsü'nde gelen geçenden, oğlunun özgürlü-

ğüne kavuşması için imza istiyor.”

Bakın, adı geçen ‘arşivci’ ne diyor: “*Celile Hanımefendi, Nâzım Paşazade olduğu için engellenmiyor görevlilerce!*”

Acılı bir ana ile ‘Hanımefendi’ diye alay etmenin çirkinliği bir yana, paşazade annesi Celile Hanım’ın o sıradaki gerçek durumu: “*Bursa Hapishanesi’nde yatarken Nâzım Hikmet, ağır bir hastalık geçiriyor. Oğluna bakmak için Celile Hanım Bursa’da oturmaya karar veriyor. Kirası ucuz bir ev tutulur kendisine. Karlı kışlı bir soğuk, sobasız bir ev. Celile ablam perişan, zaten gözleri de iyi görmüyor. Zavallı kadın karga gibi kalmış, acınacak halde...*” (Aydın Aydemir, Nâzım, Broy Yayınları, İstanbul, 1986, s.20-21.) İşte oğlu için imza isteyen Celile’nin durumu.

Nâzım Hikmet’in birçok ‘paşa’ dedesi vardı. Ne var ki ona, ‘paşazade’liğine bakmadan haksız yere 22 yıl hapis cezası verdiler; bir savaş gemisinin su kesimi altında yatırdılar. Bu paşa dedelerden bir karış toprak kalmadı Nâzım’a. Ömrü boyunca ekmeğini çalışarak kazandı. Gelgelelim arşivci’ye, paşa dedesinden hatırı sayılır ‘taşınmazlar’ kalmıştı.

Başka bir ‘solumtrak’ (genel başkan) da Nâzım Hikmet’e aynı biçimde saldırıyor. Şairin açlık grevinin gerçek nedenini çok iyi bildiği halde bir yalanı, bir iftirayı sürdüren bir kitap çevirisini piyasada tutmayı sürdürüyor. Nâzım Hikmet’in, “*Münevver Hanım kendisine yüz çevirdiği için açlık grevine yattığı*” uydurmasını yineliyor çevirisinde. Üstelik burada Nâzım’ın, bir kadın için girdiği açlık grevine siyasi bir nitelik verdiğini söyleyerek ona sahtecilik iftirasını atacak kadar aşağılık, çirkin bir tutum içine giriyor. Bu kitap adı geçen uydurmayı benimseyenlere kaynak olmaktadır. Nâzım Hikmet’e iftira etmek gereğini duyan bir başka ‘solcu’ daha var. Ama ötekilerden farklı. Yaşamı boyunca ‘sosyalist lider’ olma tutkusundan kurtaramamıştı kendisini. Ama hiçbir zaman da gerçek bir lider kimliğini kazanamamıştı. Bu başarısız liderlik tutkunu bir yazısında, Nâzım Hikmet’in Stalin’e dalkavukluk ettiği yalanını kusuyor! Oysa Nâzım Hikmet, Stalin’in sağlığında baskı altına

alınmış yazıları, şiirleri yayımlanmamıştı. Dalkavukluk etmek şöyle dursun, özellikle Sovyetler'deki 'bürokrasi' sistemini eleştirdiği için tepki ile karşılanmıştır.

Bir de araştırmacılığa heves eden, Nâzım Hikmet üzerinde inceleme yayımlayan bir kişi de, gerçeği bile bile yukarıda adı geçen kadın yalanını benimsiyor. İşin acıklı ve çirkin yanı da şu: Bunu "tencere tava" pazarlayan "promosyoncu bir gazetenin teklifi üzerine" yapmış olması. Neylesin adam, geçim dünyası!

Bu yazıyı bitirdikten sonra şöyle düşündüm: O küçük insanların attığı çamurlar ulaşabilir mi hiç Nâzım Hikmet'in tertemiz kişiliğine.

Adnan Cemgil
(Cumhuriyet gazetesi, 16 Eylül 1995)

HİÇBİR YERDE YAYINLANAMAYAN YANIT

Adnan Cemgil'in Cumhuriyet'teki bu yazısına oturup bir cevap yazdım: *"Adnan Cemgil'in Güncelliği"*. Benim cevabımın yayınlanacağı yer, doğal olarak Cumhuriyet gazetesinin "Arada Bir" sütunuydu. İkinci sayfa'daki "Arada Bir" sütununda yayımlanan yazıların sorumlusu Sami Karaören'di. Adnan Cemgil'in yazısına cevabımızı Karaören'c'e faksleyip (O sırada İstanbul dışındaydı, dönüşünü bekleyip) sonucu sordum.

Sami Karaören; *"açıkca isim zikredilmediği için, sataşma sayılamayacağından"* yayımlayamayacağını söylüyordu.

Sözünü ettiğim yazısında Cemgil'in kendisine de sataştığı Rasih Nuri İleri'nin cevabi bir yazısı gözüme ilişti Yeni Yüzyıl'da. Birkaç gün sonra da İleri'nin *"Adnan Cemgil'e Açık Mektup"* yazısını (Yeni Yüzyıl kimi yerlerini kırtığı için) o sıralarda bir diziyazımın yayınlanmakta olduğu Siyah-Beyaz gazetesinde okudum.

Bundan cesaret alayarak Siyah-Beyaz'a önerdim benim Cemgil'e cevabi yazımı. Arkadaş, hele bir gönder de danışalım gazetesinin sorumlularına dedi. Şöyle *"Kısa Bir Not"* koymuştum başına:

"Adnan Cemgil'le aranızda Nâzım Hikmet'in aşkları konusunda bir tartışma çıktı. İlk başlarda İstanbul'da yayınlanan BSP'nin gayriresmi sözcüsü Söz'de devam eden tartışmayı Adnan Cemgil 16 Eylül'de Cumhuriyet'e taşıdı. Kendisine verdiğim yanıtı aynı say-

fada, aynı sütunda yayımlanması talebimi Cumhuriyet'in 2'inci sayfasındaki makalelerden sorumlu müdürü Sami Karaören "Açıkça isim zikredilmediği için, sataşma sayılamayacağından" yayınlamayacağı gerekçesiyle geri çevirdi.

Bir aydır elimle bekleyen Cumhuriyet'in yayınlamadığı yanıtımı Siyah-Beyaz okurlarının dikkatine sunuyorum."

Kısa sürede Siyah-Beyaz'dan cevap geldi. "Gazetelerini böyle bir tartışmaya alet etmek istemezlermiş..."

Eh, ne yapalım biz de kaldırıp dosyasına koymuştuk. İşte şimdi ilk kez burada okuyorsunuz...

ADNAN CEMGİL'İN GÜNCELİĞİ..

"Çocuklar, büyüklerin onları aldatmasından hoşlanırlar, büyüklere gelince; onlar da kendi kendilerini aldatmaktan hoşlanırlar:(...) İnsanları aldatmaya karşı duyulan bu çocukluk sevgisi, pek az ayrıkçı durum dışında, yaşamı boyunca hiç bırakmaz kişiyi."

(Vissarion Grigoryeviç Belinski)

Geçen hafta bu sütunda "Adnan Cemgil" imzalı bir yazı çıktı: "Nâzım Hikmet'in Güncelliği". (Cumhuriyet, 16 Eylül 1995, Sayfa: 2) Konunun evveliyatını bilmeyenler için bu yazı şaşırtıcı gelmiş olabilir. Kısa bir anımsatma yapayım. Cemgil, sözünü ettiğimiz yazısında; "Kimi kişiler, sözleşmişcesine Nâzım Hikmet'e saldırıya geçtiler. İşin acı ve çirkin yanı, bunu yapanların 'solcu' olarak tanınmış olmaları" diyordu.

Konuyu yakından bilenler ve uzaktan duyanlar, bir haftadır kendi aralarında boyuna remil atıyorlar, Cemgil'in yazısında yakıştır-

malarla sözcüğü kişilerin kim oldukları konusunda... Örneğin "Arşivci", "Başka bir 'solumtrak' (genel başkan)", "Nâzım Hikmet'in Staliu'e dalkavukluk ettiği yalanını" kusan "başarısız liderlik tutkunu" ve "Bir de araştırmacılığa heves eden, Nâzım Hikmet üzerine inceleme yayımlayan bir kişi" nitelendirmeleriyle tanımlanan kişilerin kim olduklarına dair rivayet muhtelif...

Ben, sizlere önce Cemgil tarafından türlü yakıştırmalarla anılan kişilerin kimler olduğunu açıklayıp, ondan sonra konuyu bir özetlemek istiyorum. "Arşivci" = Rasih Nuri İleri; "Başka bir 'solumtrak' (genel başkan)" = Ataol Behramoğlu; "Nâzım Hikmet'in Staliu'e dalkavukluk ettiği yalanını" kusan "başarısız liderlik tutkunu" = Mihri Belli; "Bir de araştırmacılığa heves eden, Nâzım Hikmet üzerine inceleme yayımlayan bir kişi" de ben, yani Emin Karaca oluyorum.

Efendim, 16 Eylül 1995 günü bu sütunda Adnan Cemgil'in sizlere anlatmak istediği konu şu:

"Tencere tava" pazarlayan "promosyoncu" ve tencere lava pazarlamayan promosyonsuz mevkuteler de dahil, gazetelere yazı yazarak, araştırma-inceleme kitapları yayınlatarak "geçim dünyası"na bakan bir fakir-i pür taksirim. Nâzım Hikmet'in ikinci eşi, merhume Piraye Altınoğlu'nun 21 Mart 1995 günü vefatından sonra "Nâzım Hikmet'in Kadınları/Aşkları" adıyla bir araştırma-inceleme yapmak geçti içimden... O günlerde ilişkide olduğum Milliyet'in üst yönetimine teklif ettim. Kabul ettiler. Bir hafta-on gün içinde 5 günlük diziyazı olarak hazırlayıp verdim. 25 Mayıs-29 Mayıs 1995 tarihleri arasında tefrika edildi. "Nâzım'ın Aşkları" adıyla... Dizinin üçüncü bölümünde, Nâzım Hikmet'in üçüncü eşi Münevver Hanım'la ilişkisini ele alan "Şen Şakrak Bir Kadın" da; dördüncü ve son eşi Vera Tulyakova Hikmet'in "Nâzım'la Söyleşi" kitabından Münevver Hanım'la ilgili bir alıntı yaptım. Şuydu o alıntı:

"Kocasından ayrılacağına yemin etti, evli ve bir kız annesiydi. Kızını alacak, kocasını bırakıp gelecekti bana. Ve ansızın hükümet

benim için af çıkarmaktan caydı... Ve Münevver bir pusula göndererek, kocasını bırakmasının olanaksız olduğunu bildirdi. Kızıyla ilintili biçimsel bir neden ileri sürüyordu, o kadar.. İşte bu gerçek bir darbe oldu benim için! Ondan nefret ediyordum o sırada. Ve açlık grevine başlayacağını ilân etti. Böylece öç almak istiyordum ondan. Korkunç bir ihanetti bu. Allah kahretsin! Greve başladım. Tüm dünyada siyasal amaçlı bir davranış olarak anlaşıldı bu."

İşte ne olduysa, dizi yazımın üçüncüsünün yayınlandığı bu 27 Mayıs 1995 gününden sonra oldu.

Adnan Cemgil; dizi yazıyı yayınlayan gazetenin yazışlarından, "Nâzım'la Söyleşi" kitabının çevirmenine, o çeviriden alıntı yapan bana dek, konuyla ilgili bastırıldığı broşür, mektup, açıklama bombardımanına başladı. Vera Tulyakova Hikmet'in "Nâzım'la Söyleşi" kitabının çevirmenini suçluyordu o bölümü niçin çevirdin diye, beni suçluyordu niçin alıntı yaptın diye...

Sonunda Söz dergisine bir açıklama gönderip yayınlattı. (19 Ağustos 1995 Sayı: 27). Orada, "Deneyimli bir araştırmacı olarak bilinen Emin Karaca" idim; burada, "Araştırmacılığa heves eden bir kişi" olup çıktım... Cemgil, Söz'deki açıklamasını "Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri, bu sendikanın onur başkanı Nâzım Hikmet'ten özür dilemek gereğini duyar mı?" diye noktalamıştı. Yanıt verildi kendisine: "Nâzım Hikmet'e Açık Mektup-I-II" (26 Ağustos-2 Eylül 1995, Sayı: 28-29).

Görüyorsunuz ya, güncelliğini koruyor Adnan Cemgil. Şimdi de Cumhuriyet'in "Arada Bir" sütununda karşınıza çıktı.

Anlaşıldı sizin derdiniz Adnan Cemgil, konu "Nâzım Hikmet'in güncelliği" değil, kendi güncelliğiniz. Ama bence bir yanlış yapıyorsunuz: Güncelliğinizi canlı tutmak için; "Arşivci"ye, "Başka bir 'solumtrak' (genel başkan)" a, "Nâzım Hikmet'in Stalin'e dalkavukluk ettiği yalanını" kusan "başarısız liderlik tutkunu" na da sataşp cepheyi genişleteceğinize; şimdilerde Parislerde oturan, kızıl atkısının boyu dizlerine inen bir âlim yandaşınızı da yanınıza alsanıza! "Güzel gençlerimizden ODTÜ'den öğrencisi Sinan Cemgil'in

saygın babasının da bu işe karıştırılması nedeniyle ise” içi parçalanıyormuş adamcağızın...

Hem sonra ben nereden bileyim “*geçim dünyası*” telaşında; sizin “*tencere tava*” pazarlamayan “*promosyonsuz*” bir gazeteniz olduğunu! Bilseydim araştırma-incelemelerimi hemen sizin gazetenize getirirdim. Siz de bir güzel sansür ederdiniz “*Nâzım Hikmet’in tertemiz kişiliğine*” zarar vermemesi için!

Nâzım Hikmet’i koruyup kollama, yüceltip kalkındırma işinizde başarılar dilerim Adnan Bey!

İNATÇI YAŞLI ADAMDAN BELGELER

3.7.1995

Sayın Eren Güvener,

Daha önce gönderdiğim yazıyı biraz daha genişleterek sunuyorum.

İlginize teşekkür ederim.

Saygılar

Adnan Cemgil

Not: Bu konuyla ilgili olarak yayınladığım ek yazıyı ilişikte sunuyorum. Sn. Emin Karaca'nın yazdıklarının kaynağını göstermiş olmak için. A.C.

**VERA TULYAKOVA HİKMET
NÂZİM'LA SÖYLEŞİ**

*Türkçesi: Ataol Behramoğlu
(Cem Yayınevi, 1989 s. 198 - 199)*

Bayan Vera Tulyakova Hikmet Nâzım Hikmet'e ilişkin anı kitabında şairle birlikte İlya Ehrenburg'un evinde konuk olarak bulun-

dukaları bir günden söz ediyor. Orada başka kişiler de var. Çeşitli konularda konuşulur; bayan Vera'nın dediğine göre Nâzım Hikmet, yaşamına girmiş kadınları (1924)den başlayarak anlatır. Sonunda Münevver Hanımla ilişkisini anlattığı savı ileri sürülür bu bölümde:

"...ve günlerden bir gün, 1948'de, kuzinim Münevver hapishanede ziyaretime geldi. Bir güzellikle girdi içeri. Üstünde Fransız parfümlerinin kokusu... Bir taşra hapishanesinde bunun ne demek olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz? Kendine güvenli, şen şakrak bir kadın! Afalladım ve... Anlıyorsunuz ne oldu. O sırada on yıldır hapishanedeydim artık. Aşağı yukarı böyle bir şey. Dünya serbest bırakılmamı istiyor. Tüm dostlar hükümetin yelkenleri suya indireceğinden ve salıverileceğimden yüzde yüz eninler ve biz Münevver'le birlikte yaşamaya karar verdik. Kocasından ayrılacağına yemin etti, evli ve bir kız annesiydi. Kızını alacak kocasını bırakıp gelecekti bana. Ve ansızın hükümet benim için af çıkartmaktan caydı.. Ve Münevver bir pusula göndererek, kocasını bırakmasının olanaksız olduğunu bildirdi. Kızı ile ilintili biçimsel bir neden ileri sürüyordu, o kadar. İşte bu gerçek bir darbe oldu benim için! Ondan nefret ediyordum o sırada. Ve açlık grevine başlayacağımı ilan ettim. Böylece öc almak istiyordum ondan. Korkunç bir ihanetti bu. Allah kahretsün! Greve başladı. Tüm dünyada siyasal amaçlı bir davranış olarak anlaşıldı bu. Annem, "Oğlum Nâzım'a özgürlük" pankartıyla sokağa çıktı. İmzalar topladı. Daha o sırada hemen hemen hiç görmüyordu gözleri, anlıyor musunuz? Ve birden "bir aşk masalı"ndaki durum, benim olayımda yinelendi. Her şey aşk yüzünden başlamıştı, başka türlü sonuçlandı... Siyasal istekler ileri sürdüm ve hükümetle mücadeleye giriştim. Dört gün, beş gün altı gün... Aç kalmayı sürdürüyorum. Ve bir an geldi, serbest bırakılmazsam ölmeye kesin karar verdim. İhtiyarlayıncaya kadar hapiste kalacak değildim. Ansızın her türlü melodramatizmin dışında, öleceğimi kavradım. Fiziksel olarak kuşkusuz her gün biraz daha güçsüz düşüyordum, fakat moral olarak daha güçlenmişim, hatta daha neşeli olmuşum. Anlıyor musunuz? Ve hükümet boyun eğdi, af

çıktı. Ve Münevver çıkageldi. İki üç kilo kadar çilekle. O kadar gün aç kalmışım. Çileklere saldırıp nerdeyse hepsini gövdeye indirdim. Az kalsın ölüyordum zor kurtardılar. Mutluluk günleriydi bunlar. Özgürlük özgürlüktür anasını satayım! Bir süre daha kaldım içerde ama sorun çözümlenmişti. Fakat kişisel ilişkiler bakımından o günleri anımsamaktan hoşlanıyorum. Çünkü daha hapisten çıkmadan önce Münevver'in nerdeyse altı aylık gebe olduğunu görmüştüm! Genel olarak, yazgımda baba olmanın bulunmadığını düşünürdüm. Ve birden! Şaşmayın. Hapishane müdürü dostumdu. Şiirlerimin hayranıydı. Rica ettiğimde, ziyaretçilerimle bürosunda görüşmeme izin verirdi genellikle. Çoğu kez de çıkıp giderdi. Kendisi Münevver'i karım sanıyordu. Çünkü Piraye ile hiçbir zaman girmemiştik bürosuna."

Adı geçen yazıda "Af çıktı ve Münevver çıka geldi" sözü de düpedüz uydurmadır. Çünkü Münevver açlık kararını vermek üzere olduğu sırada Nâzım'ın yanındaydı. İşte kanıtları:

"Bursa'da bulunan Nâzım'ın kuzini Münevver'den şu telgraf geldi:

Mehmet Ali Sebük Avukat, Cihan Palas Oteli-Ankara 8.4.950 Başvurularınızın kabul edilerek incelenmekte olduğunu açık olarak bildireceğiniz zamana kadar Nâzım kararında direniyor.

Münevver

Bir gün sonra da Nâzım'ın tegratı kaldığım Cihan Palas Oteline geldi.

Şöyle diyordu:

"Mehmet Ali Sebük

Avukat, Cihan Palas Ankara

İsteklerimizin kabul ve incelendiğini bildirmeniz üzerine şimdilik açlık grevini durdurdum.

Nâzım Hikmet

9.4.950"¹¹

¹¹ Mehmet Ali Sebük

Nâzım'ın Özgürlük Savaşı

Cem Yayınevi, İstanbul 1990 s. 128

Tarih açısından

Bn. Vera'nın kitabından olduğu gibi aldığımız bölümünde hem bir yanlış hem de bir dil tutarsızlığı var.

Münevver Hanımın Nâzım'a Bursa Hapishanesindeki ilk ziyareti 1948 yılının Ekim ayındadır. Adı geçen kitapta ileri sürüldüğü gibi şair, açlık grevi kararını 1948 yılında ilan etmiş değildir. Ayrıca bu açlık grevi yazıda ileri sürüldüğü gibi dört gün, beş gün, altı gün sürmemiştir. Görüleceği gibi Bursa Hapishanesinde bir gün sürmüştür. Ayrıca yine aşağıdaki belgelerden anlaşılabileceği üzere kararın aşkla maşkla ilgisi yoktur.

Nâzım Hikmet açlık grevi kararını ilk kez Memet Fuat'a yazdığı 14-2-1950 tarihli mektubunda bildirmişti.¹¹

Nâzım Hikmet Bursa Hapishanesinden VÂ-NÜ'lara yazdığı 30.3.1950 günkü mektubunda da bu kararının nedenini açık seçik olarak şöyle anlatmaktadır:

"...Bu işi yapacaksam, bu işi yapıyorsam yeis neticesi, yılgınlık, çöküntü neticesi değil, hakkımın, adaletin, hakikatin ortaya çıkması için, yapılacak başka bir şey kalmadığı için, kanun yollarının açılmasına gerekli makamları harekete geçirmeye yardımcı olsun diye yapıyorum. Çok şükür aklım başımda. Ne yaptığımı bilen bir adamım. Fakat dedim ya, bu derdimizi, anlaşılan benim avukata bile anlatamamışız. Adaletin, hakkın, hakikatin tecellisi için bir Türk vatandaşının icabında hayatını ortaya atacağı, atabileceği, bu uğurda ölebileceği neden kabul edilmiyor, anlamadım gitti. Yahu bu Türk milleti hak ve hakikat uğrunda ölmesini bilen nice nice insan yetiştirmiş ve yetiştirecek..."¹²

Dil açısından

Bayan Vera'nın kitabındaki, yukarda aktarılan bölümde ileri sürüldüğüne göre N. Hikmet, Münevver Hanımdan "nefret" ettiği için

¹¹Nâzım Hikmet. Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar. Yayınevi, 1968, s. 147

¹²Nâzım Hikmet Bursa Cezaevinden VÂ-NÜ'lara mektuplar Cem Yayınevi, 1970 s. 232

açlık grevine başlamış. Böylece ondan “öç” almış oluyormuş! Şimdi bu iki sözcüğün ne demek olduğunu görelim: “Nefret”: tiksinti, tiksirmek (Türkçe sözlük c.2 Türk Dil Kurumu Yayınları s 878 “nefret” maddesi).

Şimdi bir insanın başka birine duyduğu “tikinti”nin onu açlık grevine iteceğini aklı başında kim düşünebilir ki?...

Sözde Nâzım böylece Münevver’den öc almak istemiş.

Şimdi öc almak deyimi üstünde duralım: “Öc” kötü bir davranış ya da sözü cezalandırmak⁽¹⁾ için karşılık verme isteği ve işi.

Nâzım Hikmet, sözünden dönen, kendisine sırt çevirmiş olan Münevver’i cezalandırmış mı oluyor açlık grevine başlamakla?

Aslında böylece kendisini cezalandırmış olmuyor muydu?

Bu mantık dışı savın ileri sürülmesi Bayan Vera’nın kitabındaki bölümün ne denli gerçek dışı, ne denli uydurma, düzmece olduğunu kanıtlar.

Bu yazının asıl “nefret” uyandıracak yanı, Nâzım Hikmet’e kendi ağzından sahtekârlık yaptığını söylemiş gibi göstermek iftirasıdır.

“Her şey aşk yüzünden başlamıştı, başka türlü sonuçlandı. Siyasal istekler öne sürdüm; hükümetle mücadeleye giriştim. Ve hükümet boyun eğdi, af çıktı ve Münevver çıkageldi.”

Nâzım Hikmet’in söylediği ileri sürülen bu söz de tümünden gerçeğe aykırıdır:

Çünkü hükümet boyun eğmedi. 14 Mayıs 1950’ye dek iktidarda kalan C.H.P hükümeti, davasının yeniden görülmesi için Nâzım Hikmet’in ve avukatlarının başvurularını sonuna dek reddetti. Şair 14 Mayıs 1950’de iktidara gelen D.P hükümetince şartlı olarak tahliye çıktı, Nâzım hapisten çıkartıldı.⁽²⁾

Bayan Vera’nın, adı geçen kitabında (s. 199-200) N. Hikmet’in açlık grevine ilişkin sayfaları var. Yukarıda uydurmalığı kanıtlanan

⁽¹⁾ Türkçe Sözlük c. 2 s. 915

⁽²⁾ “Nâzım’ın Türkiye’den son kaçışı ellisinden sonra askerliğinin soruşturulmaya başlanmasındandır. Askerliğe bir borcu yoktu. Doğu’ya yollanarak. Sabahattin Ali gibi öldürüleceğinden korktu. Yıllarca hapisle çektiklerinden sonra yeni bir işkenceye uğramak, ona her şeyi göze aldırıcı geldi.” (Fahri Rıfık Atay, 2 Mayıs 1965 Dünya) (Aktaran: Kemal Sülker 3. bas. s. 10)

ispatlanan lâfın nasıl yazılmış olduğu anlaşılır şey değil!

Düpedüz bir uydurma daha:

Nâzım'ın ağzından şunlar söyleniyor:

"Çünkü daha hapisten çıkmadan önce Münevver'in neredeyse altı aylık gebe olduğunu görmüştüm! Genel olarak yazgımda baba olmanın bulunmadığını düşünürdüm. Ve birden! Şaşmayın. Hapishane müdürü dostumdu, şiirlerimin hayranıydı. Rica ettiğimde, ziyaretçilerimle bürosunda görüşmeme izin verirdi genellikle. Çoğu kez de çıkıp giderdi. Kendisi Münevver'i karım sanıyordu, çünkü Piraye ile hiçbir zaman gitmemiştik bürosuna."

Burada ileri sürülen şeyler de düpedüz uydurmadır. Çünkü Nâzım Hikmet'in dostu olan Bursa Cezaevi Müdürü Bay Tahsin Akıncı'nın Münevver'i Nâzım'ın karısı sanması söz konusu olamaz. Piraye'yi çok iyi tanırdı. Kaldı ki hastalığı nedeniyle görevinden ayrılmış olan müdür, Münevver'i hiç görmemiş de olabilirdi. Burada söylenenlerin ne denli gerçek dışı olduğunu anlamış olacak ki çevirmen Ataol Behramoğlu bir notla¹ düzeltmek gereğini duymuş.

Bayan Vera Tulyakova Hikmet'in adı geçen kitabında (s. 198-199) Nâzım Hikmet'in açlık grevine ilişkin yazısı A'dan Z'ye kadar çirkin bir yalan örneği olduğu, karşı durulmaz kanıtlarla ispatlandı.

Ataol Behramoğlu, Bn, Vera'nın, Türkçeye aktardığı kitabında Nâzım Hikmet'in açlık grevine ilişkin sözlerini açık seçik biçimde yalanlıyor.

Ataol Behramoğlu'nun çelişkiye düşmekten çekinmediğini gösteren bir örnek daha:

Aziz Nesin "Vatan gazetesindeki dizisinde" Nâzım Hikmet'in otobiyografisinde ama durup dururken de yalan söyledim dediğini kanıtlamak için Ataol Behramoğlu'na adı geçen şiiri Rusçadan çevirterek yayınlamıştı.

Oysa aynı Ataol Behramoğlu (Son yüzyıl BÜYÜK TÜRK ŞİİRİ

¹"Nâzım Hikmet 1949 yılında açlık grevi sonrasında, Bursa'dan İstanbul'a getirilerek Cerrahpaşa Hastanesine yatırıldığında Sn. Münevver Andaç refakatçi olarak üç ay orada onunla birlikte kalmış. (Bkz. Nâzım Hikmet'in avukatlarından Mehmet Ali Sebük'ten naklen M. Ekmekçi Cumhuriyet 15 Kasım 1988) (Ataol Behramoğlu)

ANTOLOJİSİ. Sosyal yayınlar, İstanbul, 1987) adlı kitabının 177. sayfasına aldığı otobiyografinin yalana ilişkin dizesini (s. 178 satır 5) “ama durup dururken de yalan söylemedim” olarak almıştır.

(Ekber Babayef - Yaşamı ve Yapıtlarıyla NÂZİM HİKMET, Türkçesi, Ataol Behramoğlu, Cem Yayınevi 1976 İstanbul)

Ataol Behramoğlu’nun, bu kitabın 204. sayfasında çevirdiği şu bölümü okuyalım:

“1950 yılında İstanbul’da “Nâzım Hikmet” adıyla bir gazete çıkmaya başladı. Bu gazete şairin hapisaneden çıkması yönünde yayın yapıyor ve geniş okur yığınlarına onun yapıtlarını ulaştırıyordu. Yine aynı gazete Nâzım Hikmet’in özgürlüğe kavuşması için çalışan uluslararası örgütleri bilgilendiriyordu. Nâzım Hikmet’in kendisi de özgürlüğe kavuşmak için etkin bir mücadele içindeydi. Haksız mahkûmiyetini ve hâlâ hapiste tutuluşunu protesto için bir açlık grevine başladı. “Kudret” gazetesini muhabirinin bir sorusunu şöyle yanıtlamıştı:

“Haklılığın ve adaletin galip geleceğine olan umudumu yitirmedim. 8 Nisan günü açlık grevine, umudumu yitirdiğim için değil haklılığın zaferine inandığım için başladım. Hayatımı intiharla sonuçlandıracak değilim.”

Ataol Behramoğlu görüyor ki Nâzım Hikmet’in açlık grevine Bn. Münevver’in kendisine sırt çevirmesinden değil “*hakkını ve adaleti*” sağlamak için giriştiğini Ekber Babayef’den aktardığı 1976 yılından beri biliyordu.

Peki nasıl oluyor da 1989’da yayınlanan, Bn. Vera’nın kitabındaki Nâzım Hikmet’in açlık grevine ilişkin uydurmaları aktarmaya eli varıyor?

Ataol Behramoğlu adı geçen kitabın çevirisine yazdığı önsözde “*Kimi yerlerde gözyaşlarımı tutamayarak kimi yerlerde kahkahalarla gülererek*” Nâzım’la dopdolu bir yıl yaşadığını söylüyor. Şimdi kendi kendisini yalanlaması karşısında acaba güler mi ağlanacak haline!

Adnan Cemgil

Adnan Cemgil'in Mektubu

Ataol,

14.8.1995

Sen, Vera Tulyakova-Hikmet'in (Nâzım'la Söyleşi) kitabını çevirdiğin zaman (1989) Nâzım Hikmet'in açlık grevi tartışmasını ve buna ilişkin gerçeği biliyordun. Bu tarihten 13 yıl önce, Aziz Nesin'in "*Varan*"da 36 gün boyunca "*Şen Olasın Nâzım Hikmet*" başlıklı yazı dizisini biliyordun. Aziz bunda Vera'nın kitabındaki uydurmayı ileri sürüyor ve Nâzım Hikmet'in, Münevver kendisinden yüz çevirdiği için açlık grevine yattığını ileri sürüyordu.

Sen bu tartışmanın içindeydin. Aziz, Nâzım Hikmet'in "*Otobi-yografi*" şiirinde "*yalan söyledim*" dediğini ispatlamak için sana, Fransızcadan ya da Rusçadan bir şiir çevirtip senin adınla yayınlamıştı.

Yine o 1976 yılında, Müzehir Vâ-Nû, Kemal Sülker ve Ben '*Tiyatro 76*'da ayrı ayrı yazdığımız yazılarla yanılgısını ortaya koymuş, açlık grevinin gerçek nedenlerini, tartışılmaz kanıtlarla orta-

ya koymuşluk.

Bu yazıları okumuş olduğundan kuşku yok. O kadar ki, bir gün Çağaloğlu'nda sana rastlamıştım. T.Y.S. toplantısına gidiyordun. "*Genel Başkan, onursal başkanımız Nâzım Hikmet'e hakaret ediyor, bunu eleştirsenize*" dedim. Sen: "Abi gel sen yap bu işi" dedin. Ben sırf bir tartışma çıkarmak için, üye olmadığım sendikaya gelemeyeceğimi söyledim.

Neden uzun uzun bu öyküleri anlatıyorum sana? Şunun için:

Vera'nın kitabının 189-190'ıncı sayfalarını çevirirken buradaki bilgilerin yanlış olduğunu bildiğin için işe el koyma gerckirdi. "*Ne yapabilirim ben çevirmenim*" diyeceksin. Şu iki şeyden birini yapabilirsin: Bunu olduğu gibi çevirir, bir yorum notu düşerek okuru uyartabilirsin.

Ya da Vera'ya durumu bildirerek bu iki sayfanın çeviriden çıkarılmasını sağlayabilirsin.

Bu ikisini de yapmadın.

İşte kitabın bu bölümü zaman zaman, Nâzım Hikmet'i küçültme girişimlerini kaynak oluyor.

En son örneği, T.Y.S.'nin Genel Sekreteri Emin Karaca, Milliyet gazetesinin 27 Mayıs 1995 günü sayısında -gazetenin teklifi üzerine (Şen Şakrak Bir Kadın, Nâzım'ın Aşkları) başlığı altında bir dizi yazı yazıyor (S.18). Bu yazıda, ilişikteki fotokopiden de görülebileceği gibi, Nâzım Hikmet'in açlık grevine ilişkin bölümü senin çevirinden almış. Ben bunu gördükten sonra, bir düzeltme yazısı gönderdim. Bir süre bekledim. Yazı çıkmadı. Yazı İşleri Müdürü Ercan Güvener'c telefon ettim. "*Ben yazınızı Emin Karaca'ya gönderdim, yeni bir dizi hazırlıyor. onun sonunda gerekli açıklamayı yapacak*" dedi.

Bundan umutsuzdum. Çünkü Emin Karaca yanılgısını sürdürdü. Bir panelde Nazım'ı tartışmış. Söz dergisinde bununla ilgili bir röportajı çıktı. Burada da, hem de bu konuşmasında da, açlık grevi konusundaki yanılgısını sürdürüyor, hem de ölkeye, bana ve benim gibi düşünenlere veryansın ederek! (Söz, Sayı 29, Temmuz 1995,

Mektubun tam burasında telefon çaldı: Emin Karaca.

Milliyet'teki yazıyı Vera'nın kitabından aktardığını söyledi; Söz'deki röportajda benim hakkımda kullanılan 'sıfatları" kendisinin söylemediğini röportajı yapan kişinin özensizliğinden kaynaklandığını söyledi. Bekliyorum.

Görüyorsun ki Ataol, Vera'nın kitabı Nâzım Hikmet'in anısına gölge düşürecek bir yanlış sürdürüyor. Bunu önlemek için ne yapabilirsin? Cem Yayınevinin deposundaki kitaplardan o iki sayfa iptal edebilir mi? Bu olası değilse 2'inci baskısı söz konusu olursa, yukarıda dediğim gibi Sn. Vera ile anlaşarak bu iki sayfa çıkartılabilir.(*)

Çalışmalarında başarılar diler, gözlerinden öperim

Adnan Cemgil

*Vera Tulyakova Hikmet'in "Nâzım'la Söyleşi" kitabının ikinci baskısı Milliyet Yayınları'nın "Nâzım Hikmet Dizisi"nin 8'incisi olarak Ağustos 1997'de çıktı. Kitabın adı bu kez "Nâzım'la Son Söyleşimiz" olmuştu. Gördük ki, çevirmeni, Adnan Cemgil'in öğüdünü dinlememiş, bu baskısında 142'inci sayfaya tekabül eden bölümü yine aynen bırakmıştı.

Bakınız: Vera Tulyakova Hikmet, Nâzım'la Son Söyleşimiz, Çeviren: Ataol Behramoğlu, Milliyet Yayınları, Ağustos 1997.

ADNAN CEMGİL'E AÇIK MEKTUP

Bir dostumdan, 16 Eylül günlü Cumhuriyet'te bana sataştığınızı yeni öğrendim "*Nâzım Hikmet'in Güncelliği*" başlıklı yazınıza göz atmış, fakat okumamıştım. Çünkü Sayın Behramoğlu ve Emin Karaca ile Nâzım Hikmet'in açlık grevi hakkında yaptığınız uzatmalı polemikten usanmıştım. Kaldı ki, özünde sizden yana idim. İsmim geçmediği için, sataşmanın farkına varmadım.

Size hep saygı duymuşumdur. 1950'de Meclis'ten karar almadan Kore'ye asker yollanışını Behice Boran ile birlikte protesto etmeniz ve mahkûmiyetiniz (Barışseverler Davası), TİP yöneticisi iken AP'li faşistlerce Bursa'da saldırıya uğrayıp çene kemiğinizin kırılması, sevgili Sinan'ın öldürülmesi, size yakınlık duymamın başlıca nedenleri idi. TKP'ye girmeyi kabul etmeyişinizin nedenine de saygı duymuşumdur.

Ancak, yazınızı gecikmeli olarak okuduğumda üzüldüm. ben-den, isim vermeden, "*arşivci diye bilinen*" biri diye söz edişini yadırgadım. Kaldı ki "*arşivci*", arşivlerde çalışan memurlara denir. Böyle bir görevim olmamıştır. "*Özel bir televizyon*" diye adlandır-

dığınız ATV’de yapılan konuşmamdan doğru-yanlış derleyip, üstelik “tırnak arası” aldığınız, takıldığınız tümcede ne demiştim? ATV’de TKP’den söz ederken, Parti’nin liderlerinin ülkenin hâkim sınıflarından gelen aydınlar olduğunu, Mustafa Suphi’lerin, Şefik Hüsnü’lerin ve diğerlerinin ve de bu arada Nâzım Hikmet’in “paşazade” olduklarını vurguladım. Bu iddia, gerçeğe tamamen uygundur, başka türlü de olamazdı; o dönemde kültür sahibi olanlar, ancak bu sınıftan gelebilirlerdi. Bu vurguyu yapıktan sonra da TKP’deki işçilerin dışında, aydınlardan tek Dr. Hikmet’in işçi kökenli olduğu verisi üzerinde durarak, Nâzım Hikmet ile Dr. Hikmet’in aynı partinin yöneticisi, hatta aynı davanın hükümlülerinden oldukları halde aralarındaki sürtüşmenin bu sınıfsal köken farkından doğduğunu iddia ettim.

Verdiğim örnekle, Dr. Hikmet’in anasının, dediğiniz gibi Ankara’dan değil, Diyarbakır’dan İstanbul’a kadar karakoldan karakola teslim edilerek ve yayan olarak yürütüldüğünü, oysa Celile Hanımefendi’nin Galata Köprüsü’nde bildiri dağıttığı halde polisçe rahatsız edilmediğini, farkın sınıfsal kökene dayandığını vurguladım.

Sayın Cemgil, olayı tırnak arasında vermekle birlikte, konuyu anlamadığınız, apaçık. Türkiye’de hâkim sınıftan olup, kendi sınıfına ihanet ederek halktan yana savaşmak, insanı falakadan da, hapisten de kurtarmaz, ancak kimilerine bazı ayrıcalıklar sağlar. Örneğin kuzeni Ali Fuat Paşa’nın delâletiyle, hapishanede iken Nâzım’a dünya klasiklerinden Tolstoy’un “Harp ve Sulh” çevirisi verilebilir. İki anaya karşı yapılan farklı muamelede de aynı sınıfsal köken sorunu, akrabalık ilişkileri söz konusudur. Bu fark, küçültme ya da yüceltme niteliğini taşımamaktadır.

Sayın Cemgil, diyorsunuz ki: “Adı geçen arşivci ne diyor. Celile Hanımefendi, Nâzım, paşazade olduğu için engellenmiyor görevlilerce. Acılı bir ana ile “Hanımefendi” diye alay etmenin çirkinliği bir yana, paşazade annesi Celile Hanım’ın maddi durumu ve maddi sıkıntılarından söz ediyorsunuz. Sonra da, “*Bu paşa dedelerden bir karış toprak kalmadı Nâzım’a. Ömrü boyunca ekmeğini çalışa-*

rak kazandı. Gelelim arşivciye, paşa dedesinden hatırı sayılır taşınmazlar kalmıştı.”

Bu iki iddiayı da Adnan Ccmgil’c yakıştıramıyorum.

Önce “paşazadelik” ile maddi sıkıntının birbirine aykırı olmadığını bilmeniz gerek. Nâzım’ın hanı, mülkü var mıydı, yok muydu, ayrı bir konu, benim ise “hatırı sayılır” mülklerimin olmasını çok isterdim, yazık ki olmadı. Ben de Nâzım Hikmet gibi çok sıkıntılar çektim, bir ömür en güç şartlarda çalıştım. Bir arkadaşla kurduğumuz Türkiye’nin ilk serigraf atölyesinde hapisten çıktıktan sonra işe aldığımız Adnan Ccmgil, herhalde bunu bilmeli. TİP Etüt Büro-su’nda, sonra GYK’de birlikte çalıştığımız Adnan Ccmgil de bunu bilmeli.

Asıl şaşıtığım husus ise, “*Acılı bir anayla ‘Hanımefendi’ diye alay etmenin çirkinliği*” tümcesini kullanabilmeniz.

Türkçe epey yozlaştırıldı, nüanslar kaldırıldı, ama bu bizim kuşağımız için geçerli olmamalıydı. Suat Derviş’in dediği gibi: “Acılı köfte” olur da, “acılı ana” olmaması gerekir; “*elemli analar*” olur, “*ıstıraplı analar*” olur, ancak “acılık” tatma duyusuna ait bir sıfattır.

“Hanımefendi” ise; Osmanlılar’da sosyal bir rütbedir. Ancak belirli kişiler “beyefendi”, “hanımefedi” olabilir. Hatta “beyefendi,” “paşa”dan bir derece üstündür, ondan bir yukarı “vezirlik” vardır. “Hanımefendi” ise bu kişilerin eşlerine, kızlarına denir. Celile Hanımefendi, her anlamda bir hanımefendidir. İnsan parasız kalsa da, hanımefendi ve beyefendi olabilir.

Yaşınızda olup, üstelik ünlü bir eğitmen ve Diderot çevrimeni olarak Türkçe’den bu kadar bihaber olmanıza, ayrıca üzüldüm. “Cumhuriyet”in bu yanıtını basmamasına, “Yeni Yüzyıl”ın ise en önemli kısımlarını kırpmasına ve örneğin “yadırgadım” sözcüğünü “yadırgamadım” şeklinde yayımlamasına ayrıca üzüldüm.

Rasih Nuri İleri
(Siyah-Beyaz, 13 Ekim 1995)

NE DEDİLER

Öteden beri ilginç çalışmalarıyla dikkatimizi çeken araştırmacı-yazar Emin Karaca, bu kez karşımıza büyük Türk şairi Nâzım Hikmet'in özel yaşamı konusunda yaptığı araştırmaların ürünü bir kitapla çıkıyor: "*Nâzım'ın Aşkları*"... Şiir sanatıyla olduğu kadar, renkli ve hareketli bir o kadar da dramatik yaşamıyla okurun sıcak ilgisini üstünde tutan ünlü şair, Emin Karaca'nın bu kitabında bizlere katıksız, salt insan yönüyle görünüyor. Bilindiği gibi Nâzım Hikmet'in bazı şiirlerini hangi sevgililerine yazdığına dair büyük bir karışıklık da sürüp gitmektedir. "*Nâzım'ın Aşkları*" Milliyet gazetesinde tefrika edilirken, içinde şairin oğlu eleştirmen Memet Fırat'ın da yer aldığı bir grup yazar arasında büyük bir polemikle birlikte getirilen kuşkulu sorular da belgelerin ışığı altında objektif karşılıklar alıyor. "*Nâzım'ın Aşkları*", özellikle şairin pek de iyi bilmediğimiz Türkiye dışı ilişkileri konusunda sağlam bilgiler veriyor. Nâzım Hikmet bilindiği gibi üç kez Sovyetler Birliği'ne gitti ve sonuncu gidişinde de orada kaldı. Toplarsak aşağı yukarı ömrünün onaltı yılını Sovyetler Birliği'nde geçirmiş oldu. Onaltı yıl insan

ömründe çok uzun bir süredir ve bu süre içinde yaşanan olaylar hacim itibarıyla belleklerimizde geniş yer kapsar. Nâzım Hikmet'in Türkiye'de iken yaşadığı aşk serüvenleri bütün detaylarına kadar bilinmesine rağmen, Türkiye dışında yaşadıkları hep ikinci ve üçüncü ellerden derleme, çoğu kez yanlış ve yetersiz bilgilerdir. İşte Karaca'nın araştırması, büyük şairin Türkiye dışında yaşadığı bu uzun yılların, gönül serüvenleri bakımından bir kronolojik dökümü niteliğini gösteriyor.

“Nâzım'ın Aşkları” gece yatmadan önce keyifle okuyacağınız bir anılar demeti de sayılabilir. Yazarın araştırmalarında kullandığı titiz yöntem; belli bir olayı tek bir kişinin ağzından değil de, olaya göz ya da kulak tanığı olmuş başkalarının ifadeleriyle karşılaştırarak yansıması ve sade yumuşak bir gazeteci üslubu, kitabı daha da sevimli hale getiriyor. Bütünüyle birinci hamura basılı kitapta yer alan belgesel fotoğraflar ise, esere ayrı bir özellik kazandırıyor.

Evet; “Bu Dünyadan Nâzım Geçti...” Ama arkasında bıraktığı büyük fırtınadan arta kalan esintiler hâlâ devam ediyor. Her ne kadar bugünlerde Ankara'da dikilen heykelinin “rüzgâr almadığı” iddia ediliyorsa da...

Zühtü Bayar
(Kitap gazetesi, Şubat 1996)

KAYNAKÇA

- Nâzım Hikmet - Nâzım ile Pirayc, Mektuplar 1, Adam Yayınları, Aralık 1988, İstanbul.
- Nâzım Hikmet - Şiirler 2, Adam Yayınları, 1987, İstanbul.
- Nâzım Hikmet - Şiirler 1, Adam Yayınları 1987, İstanbul.
- Sülker, Kemal - Nâzım Hikmet'in Bilinmeyen İki Şiir Defteri, YAZKO Yayınları, 1980, İstanbul.
- Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin) - Bu Dünyadan Nâzım Geçti, Remzi Kitabevi, 1965 İstanbul.
- Karaca, Emin - Nâzım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih, Çınar Yayınları, 2. genişletilmiş basım, Ocak 1995, İstanbul.

- Özbilgen, Füsün -** Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum, Semiha Berksoy'un Anıları, Nâzım Hikmet ve Fikret Mualla ile Mektuplaşmaları... Broy Yayınları, 1985, İstanbul
- Nâzım Hikmet -** Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim, Habora Yayınları, 1976, İstanbul.
- Nâzım Hikmet -** Yeni Şiirler, Şiirler 6, Adam Yayınları, 1989, İstanbul.
- Aydemir, Aydın** Nâzım, Broy Yayınları, Üçüncü Baskı 1986, İstanbul,
- Hikmet, Vera Tulyakova** Nâzım'la Söyleşi, Cem Yayınevi, 1989, İstanbul.
- Lussu, Joyce -** Buluşma, Açılım Yayınları, İstanbul, Kasım 1995.
- Memet Fuat -** Gölgede Kalan Yalan, Adam Yayınları, 1997
- Anadol, Kemal -** Karşı Yaka Memleket, Milliyet Yayınları, 1998
- Balaban, İbrahim -** Şair Baba ve Damdakiler, Cem Yayınevi, 1988
- Balaban, İbrahim -** Nâzım Hikmet ve Biz, Milliyet Yayınları, 1998.

İÇİNDEKİLER

Bu Kitabın Hikâyesi	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
KOMÜNİST ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİNİN	
MOSKOVA'DAKİ İLK AŞKI	11
. Kıskanç Şairin "Gövdesindeki Kurt"	13
. Çocukluk ve İlkgençlik Aşkları	14
. Nâzım Hikmet Anadolu'da	17
. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde	
(KUTV) İlk Evlilik	20
. Nâzım Hikmet'in Kıskançlığı	21
. Kısa Sürede Yorulan Nâzım Hikmet-Nüzhet	
Hanım Evliliği	25
Birinci Bölüm'ün Ekleri:	
. Aydın Dünyasını Sarsan Sorun: "Mavi Gözlü Dev"	
Şiiri Hangi Kadını Anlatır?	28
. "Minnacık Kadın" Kimdi?	33
. NÜZHET BERKİN	36
İKİNCİ BÖLÜM	
"KALBİMİN KIZIL SAÇLI BACISI"	39
. "Profesyonel Devrimci"nin Evlenmeme	
Kararını Değiştiren Kadın	41
. Piraye Hanım Hep Şiirlerde	43
. Bursa Kalesi'nde Birinci Mahpusluk Dönemi	44
. Nâzım Hikmet'in, Kalbinin "Kızıl Saçlı Bacısı"	47
. Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la Evleniyor	51
. 'Kol Saatinin Kayışına Tırnakla Kazınan İsim': Piraye	54
. "Zevcem, Ruhu Revanım, Hatice Pirayende..."	57
. Piraye Hanım, Çankırı Cezacvi'nde Yazılan	
Mektup ve Şiirlerde	61
. "Bursa Kalesi"nde Uzun Konukluk	68
. "Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri"	71

. “Bir Kızkardeş, Birazcık da Anne” Gibi Algılanmaya Başlanan Piraye Hanım	73
. Piraye Hanım’a “Allahısmarladık!” Mektubu	74
İkinci Bölümün Ekleri:	
. PİRAYE	80
. Nâzım Hikmet’in Adaşı Gazeteci, Piraye Hanım’ı Anlatıyor	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
“BURSA KALESİ”NDEKİ MAHKUMUN	
“DAYI KIZI”NA AŞKI	87
. “Ve Biz Münevver’le Yaşamaya Karar Verdik”	89
. Balaban’ın Anımsadıkları	91
. “Özgür” Nâzım Hikmet’le Münevver Hanım’ın Evliliği ...	99
. Şairi Yurdundan Eden Tcdirginlik	104
. Göçmen Şairin, Şiirlerde Münevver Hanım’a ve Oğluna Olan Hasreti	105
. Elveda “Dayı Kızı” Münevver	109
Üçüncü Bölümün Eki:	
. MÜNEVVER ANDAÇ	111
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:	
SON KADINININ “SAÇLARI SAMAN SARISI, KİRPİKLERİ MAVİ”YDİ	
. “Saçları Saman Sarısı, Kirpikleri Mavi” Kadın	113
. Vera’sız Edemeyen Koca Şair	121
. Âşık Olmadan Yaşamak, Yaşamak Değildir.”	124
Dördüncü Bölümün Eki:	
. VERA TULYAKOVA HİKMET	129
BEŞİNCİ BÖLÜM	
VE ÖTEKİLER	
. Sevdayım Tepeden Tırnağa	133
. Gençliğinde Moskova’dakiler	133
. Moskova’daki Daha Başkaları	137
. Doktor Lena-Nâzım Hikmet Aşkı... ..	138

. Sovyetlerden İkinci Dönüşünden Sonra Türkiyedekiler ...	141
. Bir İhanetin Şiiri	142
. Öteki Kadınların İçinde Bir Bölüm Başı:	
Semiha Berksoy	148
. Ben Evliyim Seni Alamam	151
. Nâzım Hikmet'in Aşkından Berlin'e Kaçış	154
. Semiha Hanım, "Nâzım Aşkıyla"	
Hapishane Yollarında... ..	156
. Ve Doktor Galina	159
Beşinci Bölümün Eki:	
. SEMİHA BERKSOY	162
ALTINCI BÖLÜM	
"NÂZIM'IN AŞKLARI" MI DEDİNİZ?	
AŞKOLSUN!... ..	165
. BİR PANEL VE HABERİ	167
. Ey Aşk!... Nelere Kadir Değilsin?	169
. BİR AŞK PANELİ VESİLESİYLE	
YAPILAN RÖPORTAJ... ..	175
. Nâzım Hikmet Aşık Oluyor Hâlâ	177
. VE BİR YANIT	183
"Hakikat Uğrunda Ölmesini Bilmek"	185
. VE NÂZIM HİKMET'E AÇIK MEKTUPLARIM	191
. Nâzım Hikmet'e Açık Mektup	
(Novo Devičye Mezarlığı, Moskova)	193
. Nâzım Hikmet'e Açık Mektup-II	
(Novo Devičye Mezarlığı, Moskova)	203
. HARIÇTEN BİR GAZEL... ..	217
. HARIÇTEN GAZELCİYİ SUSTURMA YANITI... ..	221
. Bir Sen Eksiktin Yalçın Küçük!... ..	223
. YİNE YALÇIN KÜÇÜK... ..	229
. İNATÇI YAŞLI ADAM MEVZİ DEĞİŞTİRİYOR... ..	235
. Nâzım Hikmet'in Güncelliği	237
. HİÇBİR YERDE YAYINLANAMAYAN YANIT	241

. İNATÇI YAŞLI ADAMDAN BELGELER	249
. Adnan Cemgil'in Mektubu	258
. Adnan Cemgil'e Açık Mektup	261
. Ne Dediler?	265
. Kaynakça	267

Sevdayım Tepeden Tırnağa

NÂZIM HİKMET'İN

AŞKLARI

Emin Karaca

Nâzım Hikmet'in yaşamında kadınların büyük ve önemli yerinin tanığı çocukluk ve gençlik arkadaşı Vâlâ Nurettin, şu saptamayı yapıyor: *"Aslında, Nâzım monogamdı. Birini severse –iyice severse– ona sadık kalmak isterdi. Sevemediği sıralarda da, sevilecek birini daldan dala arardı. Bunu bilinçle mi, içgüdüsüyle mi, can sıkıntısıyla mı yapardı? Daha ziyade kadınların ayartma çabasına kurban gittiğini, tanıdığım kadınların sözlü ve yazılı itiraflarından öğrenmiş bulunuyorum."*

"Nâzım Hikmet'in Aşkları" ünlü şairin Nüzhet, Piraye, Münevver, Vera ile evliliklerini, Dr. Lena, Semiha Berksoy, Doktor Galina ve diğer kadınlarla birlikteliklerini; öncesi, sonrası ve yaşanmışlıklarıyla, seveda yüklü dizelerle sarmalanmış olarak bir araya getiriyor.

Ayrıca, Nâzım Hikmet'in "dayı kızı" Münevver Hanım'la yaşadığı aşk yüzünden çıkan, Adnan Cemgil'in ve Yalçın Küçük'ün Emin Karaca ile polemikleri de kitapta yer alıyor.

ISBN 975-308-071-9

9 799753 080711